

Fórum archivárov

ROČ. XXVII. Č. 2 MÁJ—AUGUST 2018 NEPREDAJNÉ

Obsah

EDITORIÁL

Martina Orosová Poznaním minulosti vidieť budúcnosť /04

OZNAMY

Výzva na zaplatenie členského príspevku /05

Mária Feješová Správa o pokračovaní činnosti základnej organizácie odborového zväzu /05

Nové tlačivo prihlášky za člena Spoločnosti slovenských archivárov /06

VÝBOR(N)OVINY

Zápisnica z valného zhromaždenia Spoločnosti Slovenských archivárov v Spišskej Novej Vsi dňa 23. mája 2018 /09

Správa o činnosti výboru Spoločnosti slovenských archivárov od mája 2016 do apríla 2018 /12

Podrobná správa o hospodárení Spoločnosti slovenských archivárov od roku 2014 do 31. marca 2018 (volebné valné zhromaždenie) /15

Správa revíznej komisie Spoločnosti slovenských archivárov od mája 2016 do konca marca 2018 /17

Zápisnica zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov 14. júna 2018 v Bratislave /17

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV ŠTÁTNYCH ARCHÍVOV V ROKU 2016 (II. ČASŤ) /19

NOVINKY Z ICA

Katarína Kučerová Bodnárová ICA: 70 rokov medzinárodného vplyvu – Virtuálna výstava *ICA: 70 years of international influence – Virtual Exhibition* /23

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY

Peter Jašek *Slovak Archives* v Ottawe – zdroj vzácnych materiálov o dejinách slovenského exilu /24

Štefan Hrivňák Biografické slovníky archivárov v Poľsku /26

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

Alena Mišíková XXII. archívne dni v Slovenskej republike v Spišskej Novej Vsi /27

Marta Švoliková Prezentácia nového vydania knihy Imricha Karvaša *Moje pamäti V pazúroch Gestapa* /31

Peter Keresteš Exkurzia archivárov Štátneho archívu v Nitre v Győri /32

Judita Szekeresová Kovácsová Seminár Maďarského národného archívu pre slovenských archivárov /33

Martina Škutová Formovanie štátnych orgánov v procese začleňovania Slovenska do 1. ČSR /34

Alžbeta Gabríková Výstava Slovenského národného archívu o vzniku Československej republiky v roku 1918 /36

Marta Švoliková Noc literatúry v levickom archíve /37

Marta Bednárová Popradský archív si pripomenul jubilejný rok 1918 spolu s ostatnými inštitúciami v meste Vznik Československa – priebeh a vplyv na rozvoj Popradu /38

Jarmila Bátovská Archivár v regióne /39

Veronika Pauková Osmičkový príbeh v Štátnom archíve v Trnave /41

Judita Szekeresová Kovácsová Deň otvorených dverí v archíve v Šali /42

Michaela Weinštuková Deň otvorených dverí v Slovenskom národnom archíve /43

Božena Malovcová V popradskom archíve si návštevníci pripomenuli 100. výročie vzniku ČSR /45
Daniela Ihnátová Deň otvorených dverí v Archíve Vranov nad Topľou /46
Tina Hrivňáková Deň otvorených dverí v Archíve mesta Bratislavy /47
Henrieta Žažová Magni animi ac scientiae viro... /48
Martin Bartoš Ocenenie MV SR pre Máriu Hajduovú /49

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

Igor Graus Predstavuje sa Štátny archív v Banskej Bystrici /50
Milena Balcová Vojenský historický archív v Bratislave /57

DO VAŠEJ KNIŽNICE – RECENZIE

Martin Garek Archívny almanach 2017 /61
Ivana Červenková STREŠŇÁK, GÁBOR (zost.). *Az Esterházyak fraknói ifjabb ága* / Mladšia fraknovská línia Esterházyovcov /65

DO VAŠEJ KNIŽNICE – ANOTÁCIE

Lenka Bernátová ZAVACKÁ, Marína. Ľudácka prevýchova. Mária Janšáková v Ilave roku 1939 a jej Cela č. 20 /67

NAŠI JUBILANTI

Zuzana Kollárová Jubilant prof. PhDr. Jozef Šimončič, CSc., nás obdarúva životnou energiou, múdrosťou a láskou /69
Štefan Hrivňák Rozhovor s jubilantom prof. PhDr. Jozefom Šimončičom, CSc. /70

PÊLE-MÊLE

Miroslav Martinický „Krátke textové správy“ archivárov Lednického panstva (1822 – 1844) /73
Michala Lônčíková Mission completed: Špionáž AD 2018 /78

FÓRUM ARCHIVÁROV

2018, roč. XXVII, č. 2
ISSN 1339-8423 (online)
ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)

Vydáva:
Spoločnosť slovenských archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 115
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

E-mail redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Šéfredaktorka:
Katarína Kučerová Bodnárová

Redakčná rada:
Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Feješová, Štefan Hrivňák

Jazyková korektúra: Ivana Červenková, Mária Feješová

Grafická úprava: Bronislava Porubská, Miroslava Polačková

Texty: © Milena Balcová, Martin Bartoš, Jarmila Bátovská, Marta Bednárová, Lenka Bernátová, Ivana Červenková, Mária Feješová, Alžbeta Gabríková, Martin Garek, Igor Graus, Štefan Hrivňák, Tina Hrivňáková, František Chudják, Daniela Ihnátová, Peter Jašek, Peter Keresteš, Zuzana Kollárová, Katarína Kučerová Bodnárová, Michala Lônčíková, Božena Malovcová, Miroslav Martinický, Alena Mišíková, Martina Orosová, Veronika Pauková, Judita Szekeresová Kovácsová, Martina Škutová, Marta Švoliková, Michaela Weinštuková, Henrieta Žažová

Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe, nepredajné. Povolilo: MK SR 1 472/96.

Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií len s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

Staršie čísla na www.archivari.sk.

Na obálke: Reduta v Spišskej Novej Vsi.
Foto: Peter Fratrič, Archív PÚ SR.

POZNANÍM MINULOSTI VIDIEŤ BUDÚCNOSŤ

Vážení priatelia, na chvíľku som sa dostala na čelo archivárskeho peletónu. Cítim vaše pohľady, očakávania, prajné úsmevy i posmešné úškľabky. Týmto úvodným slovom som dostala príležitosť vyjaviť svoju víziu, resp. pracovný program nového výboru Spoločnosti slovenských archivárov. Úloha nie celkom vhodná pre úvodník časopisu... Dovoľte mi radšej predostrieť drobnú úvahu, ktorá by chcela vyprovokovať diskusiu, debatu, dialóg, komunikáciu ... to, čo v našej komunite zúfalo absentuje.

Kultúrna pamäť Slovákov je deravá ako rešeto, cez jeho prehnité oká prepadávajú nielen malé mená, krátke epizódy, bežné úkazy, ale aj významné osobnosti, rozhodujúce udalosti, podstatné fenomény. Na jeho dne sa usádzajú mýty, legendy, fámy, stereotypy, konšpiračné teórie, pokrivené fakty, živené nevedomosťou, senzáciechtivosťou a nenávisťou. S obľubou zabúdame aj na našu vlastnú archivársku minulosť, na našich veľkých i malých predchodcov, bez ktorých by neboli ani naše súčasné archivárske stoličky. Náš kultúrny kapitál sa tak dobrovoľne ochudobňuje o hodnoty, ktoré zdieľali, poznanie, ktorého boli nositeľmi, a napokon, opakuje rovnaké chyby, ktorých sa dopustili. Ostáva prázdnota a plytkosť, ktoré kompenzujeme každodennou prácou, nikdy nekončiacou službou verejnosti. Sme ňou takí zavalení, že nám neostáva čas na skutočnú „prácu“, na tvorbu, na hľadanie podstaty, významu a zmyslu. Cez elektromagnetický smog sa len nesmelo predierajú záblesky znepokojujúcich otázok. Akou ideou sa riadi súčasné slovenské archívnictvo? Za akou víziou napreduje? Čo je jeho poslaním a cieľom? Aké hodnoty vyznáva a aké poznanie sprostredkúva? Všeobecne sa súdi, že súčasné slovenské archívnictvo zaspalo dobu, že je v kríze, že je nemoderné, poddimenzované, podhodnotené, nezaujímavé, neznáme, nudné, ba dokonca neodborné, nekvalifikované, nevedecké, fušerské, bez osobností, bez koncepcií, bez ideí, bez významu, bez budúcnosti. Pre každého archivára frustrujúce hodnotenia. Nemôžem poprieť, že s mnohými súhlasím. Budúcnosť však nevidím úplne čiernu. K tomuto náhľadu ma však nevedú ani tak fakty, ako skôr životný optimizmus.

Zároveň s hodnotením slovenského archívnictva sa pretriasa aj Spoločnosť slovenských archivárov. Objavujú sa otázky typu – čo to je, načo to je, načo mi to je, čo to robí, o čo sa to snaží – všetky s väčším či menším ironickým podtónom. Tieto otázky, a mnohé ďalšie, sú legitímne a nezaslúžia si ironizovanie, naopak, seriózne zamyslenie, tú chýbajúcu dišputu, výmenu názorov, myšlienok, nápadov. Pred časom sme zrealizovali anonymnú anketu o SSA, kde každý dostal príležitosť vyjadriť svoj názor. Odpovede boli rôznorodé, pozitívne i kritické, no z môjho pohľadu neuspokojivé, povrchné, klzké. Od stručnej ankety, pravda, ani nemožno viac očakávať. Otázky a problémy tu však naďalej sú a budúcnosť našej existencie je otvorenejšia ako kedykoľvek predtým. SSA vznikla ako plod revolúcie, výkrik občanov, ktorí ucítili krídla slobody a chceli ju preniesť aj do svojej práce. Ak by som mala stručne charakterizovať posun, ktorý nastal v SSA od dôb jej vzniku, zo všetkého najviac mi vyznieva strata identity. Zakladatelia SSA nemali pochybnosti o tom, kto sú, čo chcú a aká je ich úloha, a to najdôležitejšie, boli na seba pyšní, boli hrdí na to, že sú archivármi. Dnes to o sebe nemôžeme povedať, nevieme definovať svoju identitu, svoje poslanie, svoje túžby. Ako to má potom vedieť verejnosť, politici, úradníci, ktorí o nás rozhodujú, celá spoločnosť?! Ak by som mala stanoviť najdôležitejšiu úlohu, ktorá stojí nielen pred SSA, ale pred celým slovenským archívnictvom – aká trúfalosť! – bolo by to práve „hľadanie stratenej identity“.

Keďže nemám rada prázdne rečnenie, hneď ponúkam aj návod, cestu, po ktorej by sme sa mohli spoločne vydať. Prvým námetom je pohľad do minulosti, to je predsa to, na čo sme špecialisti. Seriózne skúmať našu vlastnú minulosť, dejiny našej disciplíny, vrátiť sa k myšlienkam madridského archivárskeho kongresu v roku 1968, dobehnúť to, čo iné krajiny už stihli urobiť. To je už také našské, slovenské, neustále dobiehanie. Urobme to konečne seriózne, bez predpojatosti, bez zbytočného pátosu, s rešpektom, ale kriticky. Preskúmajme tvorbu našich predchodcov, analyzujme ich pracovné metódy, teórie i praktické výsledky. Nebojme sa vyzdvihnúť ich úspechy, no aj odhaliť ich chyby a omyly. Sebareflexia je to, čo nám chýba. Nevieme poriadne chváliť, nevieme oceniť, ale nevieme ani ohodnotiť, ani sa poučiť.

A sme pri druhom námete. Učme sa. Učme sa od lepších, modernejších, vyspelejších. Čo dnes vieme o súčasnom európskom a svetovom archívnictve? Čo vieme o problémoch, trendoch, témach, ktoré riešia naši zahraniční kolegovia? Dnes už nie je problém dostať sa k akejkoľvek literatúre, k archívnym časopisom, knihám, databázam. Čítajme ich, študujme, píšme o nich, sprostredkúvajme získané poznanie ďalej. Cestujme, spoznávajme, počúvajme a pozerajme sa, ako to robia iní. Pretavme to najlepšie do našej prítomnej práce.

Poznaním svojej minulosti a poznaním cudzích skúseností snáď dokážeme definovať identitu slovenského archivára 21. storočia, snáď dokážeme stvoriť svoju vlastnú budúcnosť. Tvorme ju aktívne, zodpovedne a odborne. Nevyhovárajme sa, na to už nie je čas. Budúcnosť začína už zajtra.

Martina Orosová
predsedníčka SSA

Oznamy

VÝZVA NA ZAPLATENIE ČLENSKÉHO PRÍSPEVKU

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, uplynul termín uhradenia členských príspevkov. Od roku 2009 je zápisné za člena SSA vo výške 5 € a ročný riadny členský príspevok vo výške 7 €, a to aj pre pracujúcich dôchodcov. Dôchodcovia na zaslúženom odpočinku platia členské vo výške 3,50 €. Členovia, ktorí nestihli uhradiť členské do vytýčeného termínu, majú možnosť uhradiť ho bezhotovostným platobným stykom na IBAN SK59 0900 00000000 1148 2674, Slovenská sporiteľňa a. s., Suché mýto 6, 811 03 Bratislava. V prípade platby za viacerých členov SSA z jedného archívu a z jedného účtu prosíme o vyznačenie sídla archívu (pri štátnych archívoch stačí mesto, pri pracoviskách aj skratka názvu archívu), ako aj vpísanie priezvisk do kolónky Správa pre prijímateľa. V prípade platby za viacerých členov spoločnosti z jedného účtu je možné ich zoznam zaslať na e-mailovú adresu: marta.svolikova@minv.sk. Ďalšou možnosťou je platba v hotovosti u hospodárky SSA. Tu je potrebné e-mailom vopred dohodnúť termín odovzdania členských príspevkov. Súčasne vyzývame kolegov, ktorí majú nedoplatky za uplynulé roky, aby si vyrovnali aj tieto podlžnosti. Nejasnosti ohľadne nedoplatkov je možné zistiť u hospodárky SSA. Nedoplatky do roku 2008 sa uhrádzajú vo výške 5 € za kalendárny rok. Platbu prosíme realizovať do 30. októbra 2018. Členovia SSA, ktorí nemajú uhradené členské poplatky za päť rokov (t. j. posledná platba realizovaná v roku 2011, prípadne ešte predtým), budú postihnutí v zmysle Stanov SSA, čl. 3, bod 3c/ zrušením členstva pre neplnenie si základných členských povinností.

Dovoľujeme si požiadať členov SSA o nahlásenie každej zmeny, či je to zmena bydliska, zamestnania, telefónneho čísla alebo e-mailovej adresy. To isté sa týka aj členov, ktorí hodlajú ukončiť členstvo v SSA.

SPRÁVA O POKRAČOVANÍ ČINNOSTI ZÁKLADNEJ ORGANIZÁCIE ODBOROVÉHO ZVÄZU

Niektorí archivári sú členmi našej odborovej organizácie, mnohí však nie. Mnohým sa ani nedostala do rúk ponuka byť členom, mnohí ani nevedia o jej existencii a činnosti v posledných rokoch. Sme súčasťou Slovenského odborového zväzu verejnej správy a kultúry (skrátene SLOVES).

Dobrou správou je, že naša základná organizácia napriek zjavnému úpadku a smerovaniu k zániku pokračuje v svojej činnosti. 27. júna sa v Bratislave konala členská schôdza, na ktorej bol zvolený nový závodný výbor v zložení: predseda Jozef Meliš (Štátny archív v Bratislave), členovia: Ladislav Holečka (Štátny archív v Nitre), Lenka Pavlíková a Katarína Tibenská (obe zo Štátneho archívu v Bratislave) a Mária Feješová (pracovisko v Modre). Za revízorku účtov bola zvolená Janka Hričovská zo Slovenského národného archívu.

Po prevzatí agendy od bývalej predsedníčky Júlie Ragačovej sa chce nový výbor zamerať na tri úlohy. Prvou je rozšírenie členskej základne. Je nutné, aby nás bolo viac, pretože platí, že viac hláv, viac rozumu. Navyše, práca pre odborovú organizáciu si žiada svoj čas. Ak je nás málo, organizácia nemôže napredovať tak, ako by mala a mohla. O nutnosti existencie a rozvíjania činnosti našej základnej organizácie hádam netreba veľa hovoriť. Pridám iba jeden argument. Mnohí máme skúsenosť, že naše požiadavky za vyššie platy či lepšie pracovné podmienky si náš zamestnávateľ nevšíma, a keď áno, odbije ich slovami: „Nedá sa, nie sú financie." Sekcia verejnej správy robí pre štátne archívy iba nevyhnutné minimum, niekedy ani to nie. Neobsadené miesto v archíve zruší, archivárov, ktorí získali vyššie vzdelanie, neposunie do vyššej platovej triedy. Koncepcia rozvoja archívnictva prijatá vládou v decembri 2003 sa premenila na koncepciu úpadku a ignorancie. Odbory sú v súčasnosti jedinou možnosťou, ako môžeme vplývať na kompetentné orgány, aby sa o nás starali.

Úprava platov a zastavenie znižovania počtu miest v archívoch je druhou úlohou nového závodného výboru. Tretím cieľom na tento rok je vypracovanie analýzy o škodlivých faktoroch pracovného prostredia v archívoch, ako sú plesne, prach a baktérie. Analýza bude odborným podkladom pre vyjednávanie so zamestnávateľom o získaní kompenzácie za výkon štátnej služby v sťažených podmienkach.

Práce a výziev je veľa. Ak sa chcete pridať, žiadosť o prijatie za člena je dostupná na www.sloves.sk. Po vyplnení ju môžete poslať predsedovi J. Melišovi na adresu jozef.melis@minv.sk. Povinnosťou člena je platiť mesačný členský príspevok vo výške 1% z čistého mesačného príjmu. Vyzbierané peniaze slúžia na úhradu výdavkov na činnosť výboru a chod organizácie.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

SPOLOČNOSŤ SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

Drotárska cesta 42, P. O. BOX 115, 840 05 Bratislava 45, Slovenská republika

PRIHLÁŠKA

ZA ČLENA SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

Meno a priezvisko, titul: .....

Dátum a miesto narodenia: .....

Bydlisko (ulica, číslo, PSČ, obec): .....

Povolanie/pracovná pozícia: .....

Názov a adresa zamestnávateľa: .....

.....

Telefón pracovný: .....

Telefón súkromný: .....

E-mail pracovný: .....

E-mail súkromný: .....

Informácie žiadam zasielať na e-mailovú adresu:.....

Prihlasujem sa za člena Spoločnosti slovenských archivárov.
Zaväzujem sa dodržiavať stanovy Spoločnosti slovenských archivárov.
Svojím podpisom dávam Spoločnosti slovenských archivárov súhlas so spracovaním svojich osobných údajov. Potvrdzujem, že som bol/a informovaný/á o spracúvaní osobných údajov a o právach dotknutej osoby.

Miesto a dátum:

.....

vlastnoručný podpis

SPOLOČNOSŤ SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

Drotárska cesta 42, P. O. BOX 115, 840 05 Bratislava 45, Slovenská republika

Informácia o spracúvaní osobných údajov a o právach dotknutej osoby

Pri spracúvaní osobných údajov občianskym združením Spoločnosť slovenských archivárov ste **dotknutou osobou**, t. j. osobou, o ktorej sú spracovávané osobné údaje, ktoré sa jej týkajú. Svoje osobné údaje poskytujete dobrovoľne.

Vaše osobné údaje spracováva Spoločnosť slovenských archivárov v súlade s Nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 zo dňa 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov (Nariadenie GDPR), ako aj v súlade so zákonom č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Občianske združenie **Spoločnosť slovenských archivárov**, so sídlom Drotárska cesta 42, P. O. Box 115, 840 05 Bratislava 45, ktoré vykonáva svoju činnosť podľa zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov, je **prevádzkovateľom** pri spracúvaní osobných údajov za účelom evidencie členov a komunikácie s členmi.

Osobné údaje sú uchovávané v papierovej forme a spracovávané vo forme elektronickej databázy. Oprávnenou osobou pre spracovávanie osobných údajov je Mgr. Marta Švoliková, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Levice, Vojenská 1, 934 01 Levice, marta.svolikova@minv.sk.

Vaše osobné údaje budú uložené bezpečne, počas trvania vášho členstva v Spoločnosti slovenských archivárov. Po ukončení vášho členstva v Spoločnosti slovenských archivárov budú vaše osobné údaje vymazané z elektronickej databázy a skartované v písomnej forme. Vaše osobné údaje nebudú nikde zverejnené a nebudú sprístupnené príjemcom v tretej krajine.

Svoj súhlas so spracovaním vašich osobných údajov môžete kedykoľvek odvolať písomnou alebo elektronickou formou. Máte právo na prístup a poskytnutie kópie osobných údajov, ktoré o vás máme k dispozícii. Máte právo na opravu a aktualizáciu vašich osobných údajov v prípade ich zmeny. Máte právo na obmedzenie spracúvania vašich osobných údajov v prípade, že už vaše osobné údaje nepotrebujeme využívať. Máte právo namietať voči spracúvaniu vašich osobných údajov, ktoré je založené na našich legitímnych záujmoch. Ak sa domnievate, že spracúvanie vašich osobných údajov je v rozpore s Nariadením GDPR, môžete podať sťažnosť na Úrade na ochranu osobných údajov SR, Hraničná 12, 820 07 Bratislava 27, email: statny.dozor@pdp.gov.sk alebo na inom dozornom orgáne v súlade s článkom 77 Nariadenia GDPR.

SPOLOČNOSŤ SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

Drotárska cesta 42, P. O. BOX 115, 840 05 Bratislava 45, Slovenská republika

Vyplnenú prihlášku prosíme zaslať na adresu:

Mgr. Marta Švoliková

Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Levice

Vojenská 1

934 01 Levice

Tel: 036 630 64 20

E-mail: marta.svolikova@minv.sk

Doplňujúce informácie:

Stanovy Spoločnosti slovenských archivárov sú prístupné na stránke:
http://www.archivari.sk/index.php/menu-stanovi-spolocnosti

Zápisné a členské za jeden rok prosíme uhradiť na účet:
Slovenská sporiteľňa č. IBAN **SK59 0900 0000 0000 1148 2674**
Do správy pre prijímateľa uveďte svoje meno a priezvisko.

Zápisné: 5,00 €	(od roku 2019 = 10,00 €)
Ročný členský poplatok: 7,00 €	(od roku 2019 = 10,00 €)
Nepracujúci dôchodca a študent: 3,50 €	(od roku 2019 = 5,00 €)

Ročný členský poplatok sa uhrádza do 30. júna príslušného kalendárneho roka.

VÝBOR(N)OVINY

ZÁPISNICA Z VALNÉHO ZHROMAŽDENIA SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI DŇA 23. MÁJA 2018

Program valného zhromaždenia Spoločnosti slovenských archivárov:

1. Otvorenie valného zhromaždenia Spoločnosti slovenských archivárov
2. Návrh programu
3. Voľba mandátovej, volebnej a návrhovej komisie
4. Správa o činnosti SSA za roky 2016 – 2018
5. Správa o činnosti výboru SSA za roky 2016 – 2018
6. Správa o hospodárení SSA za roky 2016 – 2018
7. Správa revíznej komisie SSA
8. Diskusia k predneseným správam a činnosti Spoločnosti slovenských archivárov
9. Uznesenie mandátovej komisie
10. Voľba predsedu, členov výboru a revíznej komisie
11. Prestávka
12. Uznesenie volebnej komisie
13. Návrh a uznesenie návrhovej komisie
14. Uzavretie valného zhromaždenia

AD 1) Otvorenie valného zhromaždenia Spoločnosti slovenských archivárov

Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov o 8.30 otvoril podpredseda SSA doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc. Pri otvorení valného zhromaždenia SSA nebola prítomná nadpolovičná väčšina z celkového počtu členov, preto sa v súlade so Stanovami Spoločnosti slovenských archivárov začalo rokovanie o pol hodinu neskôr. Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov o 9.00 otvoril podpredseda SSA J. Roháč, ktorý ho aj ďalej viedol.

AD 2) Návrh programu

Predsedajúci valného zhromaždenia J. Roháč predniesol návrh programu valného zhromaždenia SSA a dal o ňom hlasovať. Program bol jednomyseľne schválený s nasledovnými bodmi:

1. Voľba mandátovej, volebnej a návrhovej komisie
2. Správa o činnosti SSA za roky 2016 – 2018
3. Správa o činnosti výboru SSA za roky 2016 – 2018
4. Správa o hospodárení SSA za roky 2016 – 2018
5. Správa revíznej komisie SSA
6. Diskusia k predneseným správam a činnosti Spoločnosti slovenských archivárov
7. Uznesenie mandátovej komisie
8. Voľba predsedu, členov výboru a revíznej komisie
9. Prestávka
10. Uznesenie volebnej komisie
11. Návrh a uznesenie návrhovej komisie
12. Uzavretie valného zhromaždenia

AD 3) Voľba mandátovej, volebnej a návrhovej komisie

Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov zvolilo predsedov a členov do mandátovej, volebnej a návrhovej komisie.

Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov schválilo mandátovú komisiu v zložení:

predsedníčka: Mgr. Mária Kačkovičová
členovia: Mgr. Zuzana Kotianová
Mgr. Dušan Uhrín

Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov schválilo volebnú komisiu v zložení:

predsedníčka: PhDr. Henrieta Žažová, PhD.
členovia: PhDr. Elena Machajdíková
Mgr. Andrea Halásová

Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov schválilo návrhovú komisiu v zložení:

predsedníčka: PhDr. Oľga Kvasnicová
členovia: Mgr. Alena Mišíková
Mgr. Gabriel Széghy

AD 4) Správa o činnosti Spoločnosti slovenských archivárov za roky 2016 – 2018

Správu o činnosti Spoločnosti slovenských archivárov za roky 2016 – 2018 predniesla predsedníčka SSA Mgr. Mária Grófová. Správa je prílohou tejto zápisnice.

AD 5) Správa o činnosti výboru Spoločnosti slovenských archivárov za roky 2016 – 2018

Správu o činnosti výboru Spoločnosti slovenských archivárov za roky 2016 – 2018 predniesla tajomníčka SSA Mgr. Martina Orosová. Správa je prílohou tejto zápisnice.

AD 6) Správa o hospodárení Spoločnosti slovenských archivárov za roky 2016 – 2018

Správu o hospodárení Spoločnosti slovenských archivárov za roky 2016 – 2018 (1. Q/2018) predniesla hospodárka SSA Mgr. Marta Švoliková. Správa je prílohou tejto zápisnice.

AD 7) Správa revíznej komisie Spoločnosti slovenských archivárov

Správu revíznej komisie Spoločnosti slovenských archivárov predniesol predseda Revíznej komisie SSA PhDr. František Chudják, PhD. Správa je prílohou tejto zápisnice.

AD 8) Diskusia k predneseným správam a činnosti Spoločnosti slovenských archivárov

Po odznení hodnotiacich správ predsedajúci valného zhromaždenia J. Roháč otvoril diskusiu dvomi návrhmi výboru SSA:

a. výbor SSA navrhuje zvýšiť ročný členský príspevok pre riadnych členov na 10 eur, pre nepracujúcich dôchodcov a študentov na 5 eur, jednorazové zápisné na 10 eur. Ďalej navrhuje zaviesť tzv. sociálny členský príspevok, ktorý by bol dočasne priznaný jednotlivcom v zhoršenej sociálnej situácii (nezamestnanosť, materská/rodičovská dovolenka, dlhodobá práceneschopnosť a pod.).
b. výbor SSA navrhuje prijať profesora Júliusa Bartla, profesora Richarda Marsinu, profesora Jozefa Nováka a profesora Jozefa Šimončiča za čestných členov SSA.

Do diskusie sa ako prvý prihlásil Mgr. Ján Valo, PhD., s otázkou, koľko členov má Spoločnosť slovenských archivárov v súčasnosti. Odpoveď poskytla Mgr. Marta Švoliková – riadnych členov SSA ku dňu konania valného zhromaždenia je 204.

Mgr. Mária Kačkovičová navrhla uložiť novému výboru SSA aktívne získavať nových členov. M. Švoliková doplnila diskusiu o členskej základni informáciou, že pri revízii členskej základne sa ukázalo, že sú archívy, v ktorých nie je žiaden alebo len veľmi málo členov.

Mgr. Helena Grežďová uviedla, že v Slovenskej historickej spoločnosti (SHS) je už dávnejšie členský príspevok 10 eur a súhlasí s jeho zvýšením aj v SSA. Zároveň dodala, že SHS poskytuje tú výhodu, že pri nákupe kníh vo Vydavateľstve SAV VEDA majú členovia SHS 10 % zľavu. Ďalej sa spýtala, či výbor SSA má súhlas profesorov navrhovaných za čestných členov. Mgr. Mária Grófová odpovedala, že navrhované osobnosti budú písomne oboznámené s návrhom valného zhromaždenia s tým, aby sa vyjadrili, či čestné členstvo prijímajú. H. Grežďová ďalej dodala, že členovia výboru SSA by mali mať určitý status aj u zamestnávateľa, aby mali možnosť slobodnej práce a neboli perzekvovaní.

Mgr. Katarína Kučerová Bodnárová, PhD., navrhla nejakým spôsobom motivovať ľudí, aby sa stali členmi SSA, nájsť nejaké benefity, ktoré by boli dostupné len členom. Na margo členského príspevku navrhla možnosť úplného odpustenia členského príspevku zo sociálnych dôvodov na určitý čas, ako je to napríklad v organizácii ICOM. Tento návrh si však vyžaduje zmenu stanov, ktoré musí schváliť valné zhromaždenie.

Doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc., sa do diskusie zapojil príkladom z SHS a parafrázoval výrok Vladimíra Segeša – *nepýtaj sa, čo pre teba robí SHS, ale čo ty môžeš urobiť pre SHS*. To by malo platiť aj pre SSA, ktorá je predovšetkým stavovskou organizáciou a byť jej členom by mala byť pre archivárov česť a mali by na to byť patrične hrdí. S touto ideou bola SSA zakladaná a treba sa k nej vrátiť.

J. Valo doplnil, že treba mobilizovať študentov archívnictva, aby aj oni vstúpili do SSA. M. Grófová na to reagovala tým, že dosiaľ boli do SSA prijatí traja študenti archívnictva, ktorí ostali členmi aj po dokončení štúdia. Noví zatiaľ nevstúpili. J. Roháč dodal, že študenti si založili vlastné združenie *Slovenské archívne tovarišstvo*, no takéto študentské spolky sú závislé od aktivity momentálnych študentov.

PhDr. František Chudják, PhD., poukázal na to, že každé občianske združenie je tak aktívne, aká aktívna je jeho členská základňa, ako aktívne funguje každý jednotlivec, taká je aj spoločnosť.

Po skončení diskusie valné zhromaždenie pokračovalo ďalším bodom programu.

AD 9) Uznesenie mandátovej komisie

Uznesenie mandátovej komisie predniesla jej predsedníčka Mgr. Mária Kačkovičová. Konštatovala, že na valnom zhromaždení je prítomných 64 členov SSA, ktorí sú riadne zapísaní v prezenčnej listine. To predstavuje 31 % z celkového počtu 204 členov. Pri otvorení valného zhromaždenia nebola prítomná nadpolovičná väčšina členov, preto sa rokovanie v súlade so Stanovami SSA začalo o pol hodinu neskôr. Mandátová komisia sa uzniesla,

že valné zhromaždenie je spôsobilé uznášať sa. Uznesenie mandátovej komisie bolo jednomyseľne schválené a je prílohou tejto zápisnice.

AD 10) Voľba predsedu, členov výboru a revíznej komisie

Predsedníčka volebnej komisie PhDr. Henrieta Žažová, PhD., predniesla volebné podmienky v súlade so stanovami SSA:

- voliť môžu len prítomní členovia SSA,
- volení môžu byť aj tí členovia SSA, ktorí nie sú prítomní na valnom zhromaždení, ale vyjadrili svoj písomný súhlas s kandidatúrou,
- prítomní členovia SSA môžu na valnom zhromaždení navrhnúť ďalších kandidátov z pléna,
- navrhnutí kandidáti musia vysloviť svoj súhlas/nesúhlas s kandidatúrou,
- o každom novom kandidátovi, ktorý vyjadril súhlas s kandidatúrou, valné zhromaždenie hlasuje,
- voličom budú rozdané tri hlasovacie lístky – na predsedu, na členov výboru a na členov revíznej komisie,
- na každom hlasovacom lístku musia byť dopísané mená kandidátov navrhnutých z pléna,
- hlasovací lístok je platný len v tom prípade, ak sú na ňom dopísané aj mená všetkých kandidátov schválených valným zhromaždením a ak volič číslo svojho kandidáta označí krúžkom,
- na hlasovacom lístku na predsedu SSA môže volič zakrúžkovať len meno jedného kandidáta,
- na hlasovacom lístku na členov výboru SSA môže volič zakrúžkovať mená najviac deviatich kandidátov,
- na hlasovacom lístku na členov revíznej komisie môže volič zakrúžkovať mená najviac troch kandidátov,
- nevyplnený alebo zle vyplnený hlasovací lístok je neplatný,
- na základe uznesenia mandátovej komisie budú vydané hlasovacie lístky 64 prítomným členom SSA.

Členovia volebnej komisie rozdali prítomným členom SSA po tri hlasovacie lístky s vopred pripravenými kandidátkami. Všetci kandidáti uvedení na hlasovacích lístkoch vyjadrili ústny alebo písomný súhlas s kandidatúrou. Predsedajúci valného zhromaždenia vyzval plénum na doplnenie zoznamu kandidátov z prítomných členov. H. Grežďová navrhla PhDr. Oľgu Kvasnicovú za členku revíznej komisie. O. Kvasnicová kandidatúru neprijala. Iní kandidáti neboli navrhnutí.

Mgr. Robert Maretta upozornil, že ak je predseda ex offo členom výboru, hlasovať sa má len za osem kandidátov, nie deväť, ako bolo uvedené vo volebných podmienkach. Pokiaľ je Mgr. Martina Orosová jedinou kandidátkou za predsedníčku SSA, nemá byť na kandidátke do výboru. Predsedníčka volebnej komisie preto usmernila hlasujúcich, aby za členov výboru SSA zakrúžkovali maximálne osem kandidátov a nehlasovali za M. Orosovú ako členku výboru, ak budú za ňu hlasovať ako za predsedníčku. Ďalší priebeh volieb sa konal v súlade s vyhlásenými volebnými podmienkami a v súlade so Stanovami SSA.

AD 11) Prestávka

Predsedajúci valného zhromaždenia J. Roháč vyhlásil prestávku, počas ktorej volebná komisia kontrolovala odovzdané hlasovacie lístky a sčítavala hlasy jednotlivých kandidátov.

AD 12) Uznesenie volebnej komisie

Predsedníčka volebnej komisie H. Žažová predniesla uznesenie volebnej komisie:

- na voľbu predsedu SSA bolo vydaných 64 hlasovacích lístkov, odovzdaných bolo 63 hlasovacích lístkov, z toho platných bolo 59 a neplatné boli 4 hlasovacie lístky,
- za predsedu Spoločnosti slovenských archivárov na obdobie 2018 – 2022 bola valným zhromaždením zvolená Mgr. Martina Orosová,
- na voľbu výboru SSA bolo vydaných 64 hlasovacích lístkov, odovzdaných bolo 63 hlasovacích lístkov, z toho platných bolo 61 a neplatné boli 2 hlasovacie lístky,
- do výboru Spoločnosti slovenských archivárov na obdobie 2018 – 2022 boli valným zhromaždením zvolení títo členovia:

1.	Mgr. Marta Švoliková	48 hlasov
2.	Ing. Marta Bednárová	43 hlasov
3.	Mgr. Robet Gregor Maretta	43 hlasov
4.	doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc.	43 hlasov
5.	Mgr. Štefan Hrivňák	42 hlasov
6.	PhDr. Peter Keresteš, PhD.	38 hlasov
7.	doc. PhDr. Juraj Šedivý, MAS, PhD.	36 hlasov
8.	PhDr. Radoslav Ragač, PhD.	28 hlasov

Náhradníci:

9.	Mgr. Miroslava Miková	27 hlasov
10.	PhDr. Miroslav Martinický	22 hlasov
11.	Mgr. Mária Feješová, PhD.	21 hlasov
12.	Mgr. Ján Valo, PhD.	16 hlasov

13. PhDr. Júlia Ragačová 13 hlasov
14. Mgr. Ladislav Jurányi 9 hlasov

- na voľbu revíznej komisie bolo vydaných 64 hlasovacích lístkov, odovzdaných bolo 63 hlasovacích lístkov, z toho platných bolo 61 a neplatné boli 2 hlasovacie lístky,
- do revíznej komisie Spoločnosti slovenských archivárov na obdobie 2018 – 2022 boli valným zhromaždením zvolení títo členovia:
  1. PhDr. František Chudják, PhD. 51 hlasov
  2. Mgr. Katarína Kučerová Bodnárová 41 hlasov
  3. Mgr. Pavol Urbánek 31 hlasov

  Náhradníci:
  4. PhDr. Pavel Vimmer 28 hlasov
  5. Mgr. Jana Gubášová Baherníková 19 hlasov

Uznesenie volebnej komisie je prílohou tejto zápisnice.

AD 13) Návrh a uznesenie návrhovej komisie

Návrh uznesenia z valného zhromaždenia predniesla predsedníčka návrhovej komisie PhDr. Oľga Kvasnicová:

Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov berie na vedomie:
1. Správu o činnosti SSA za roky 2016 – 2018
2. Správu o činnosti výboru SSA za roky 2016 – 2018
3. Správu o hospodárení SSA za roky 2016 – 2018
4. Správu revíznej komisie SSA
5. Uznesenie mandátovej komisie
6. Uznesenie volebnej komisie

Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov schvaľuje:
1. zvýšenie členského príspevku na 10 eur ročne, pre nepracujúcich dôchodcov a študentov na 5 eur ročne,
2. zvýšenie sumy jednorazového zápisného na 10 eur,
3. znížený členský príspevok 5 eur ročne, ktorý môže byť členom priznaný zo sociálnych dôvodov, prípadne na prechodné obdobie,
4. profesora Júliusa Bartla, profesora Richarda Marsinu, profesora Jozefa Nováka a profesora Jozefa Šimončiča za čestných členov SSA.

Valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov ukladá výboru:
1. osloviť archivárov, ktorí nie sú členmi SSA, aby vstúpili do SSA
2. pripraviť návrh na revíziu stanov SSA.

Uznesenie z valného zhromaždenia Spoločnosti slovenských archivárov podľa predneseného návrhu bolo jednomyseľne schválené a prijaté. Návrh uznesenia a uznesenie z valného zhromaždenia tvoria prílohu tejto zápisnice.

AD 11) Uzavretie valného zhromaždenia

Záverečné slovo predniesla predsedníčka SSA Mgr. Mária Grófová. Predsedajúci J. Roháč poďakoval prítomným za účasť a uzavrel valné zhromaždenie.

Zapísala: *Mgr. Martina Orosová, tajomníčka SSA*
Overili: *Mgr. Mária Grófová, predsedníčka SSA*
doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc., podpredseda SSA

SPRÁVA O ČINNOSTI VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV OD MÁJA 2016 DO APRÍLA 2018

Súčasný výbor Spoločnosti slovenských archivárov (SSA) bol zvolený valným zhromaždením SSA v Prešove dňa 21. mája 2014 a pracoval v nasledovnom zložení:
- predsedníčka Mária Grófová, čestná predsedníčka Veronika Nováková, podpredseda Juraj Roháč, hospodárka Marta Švoliková, tajomníčka Martina Orosová,
- členky a členovia: Marta Bednárová, Mária Hešková, Zuzana Kotianová, Radoslav Ragač a Ladislav Vrtel.
- Revízna komisia začala pracovať v zložení Gábor Strešňák ako predseda, Henrieta Žažová a František Chudják ako členovia. Gábor Strešňák sa z osobných a pracovných dôvodov v apríli 2017 vzdal funkcie v revíznej komisii. Novým členom sa preto stal Pavol Urbánek. Revízna komisia si za predsedu zvolila Františka Chudjáka.

- Henrieta Žažová vystriedala Gábora Strešňáka vo funkcii hlavného redaktora časopisu Fórum archivárov. Do redakčnej rady Fóra archivárov pribudli popri Marte Švolikovej, Marte Bednárovej a Márii Heškovej noví redaktori Ivana Červenková a Štefan Hrivňák.
- Správkyňou sociálnej siete Facebook ostala Lenka Pavlíková. Novým webmasterom webovej stránky archivari.sk je Matej Kotal.

V správe predsedníčky Márie Grófovej ste počuli podrobné informácie o činnosti spoločnosti, ktorá je pochopiteľne neoddeliteľne spätá aj s činnosťou výboru SSA. Obmedzím sa preto len na krátke zhodnotenie činnosti výboru a jeho členov.

V období od valného zhromaždenia SSA v máji 2016 do apríla 2018 sa uskutočnilo 10 zasadnutí výboru SSA. Účasť na zasadnutiach sa oproti minulým rokom zlepšila, priemerne to bolo 8,4 členov, vrátane členov revíznej komisie bez hlasovacieho práva. Zasadnutia sa okrem sídla Archívu Pamiatkového úradu SR konali aj v registratúrnom stredisku Filozofickej fakulty UK v Bratislave, za čo ďakujeme jeho vtedajšiemu správcovi Robertovi G. Marettovi.

Organizácia archívnych dní ležala najmä na pleciach predsedníčky Márie Grófovej. XXI. archívne dni v SR organizoval Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine v spolupráci s Archívom Matice slovenskej a Štátnym archívom v Žiline, pracoviskom Archív Martin. Neoceniteľnú prácu odviedla najmä Karin Šišmišová spolu s Pavlom Madurom a Jánom Žuchom. XXII. archívne dni v SR sa podujal zorganizovať Štátny archív v Košiciach, pracovisko Archív Spišská Nová Ves, kde treba oceniť prácu Richarda Pavloviča, Niny Palkovej a ďalších zamestnancov tohto pracoviska. Teší nás tiež, že záštitu nad archívnymi dňami prevzalo Ministerstvo vnútra SR.

Sme radi, že semináre venované osobnostiam slovenského archívnictva, ktoré začal výbor organizovať v roku 2015, sa ujali a majú v archívnej obci dobré meno. Dokonca inšpirovali ďalšie archívy, aby si podobným spôsobom pripomenuli svojich dlhoročných pracovníkov. Verím, že táto tradícia bude pokračovať aj v ďalších rokoch, či už pod hlavičkou SSA alebo samotných archívov.

Po seminári venovanom Michalovi Kušíkovi sa Slovenský národný archív zhostil spoluorganizácie ďalšieho seminára s názvom *Spomíname na Elemíra Rákoša*. Konal sa 1. decembra 2016 a za pomoc pri organizácii ďakujeme pracovníkom Slovenského národného archívu, najmä Michaele Holíkovej a Samuelovi Hudecovi.

V roku 2017, konkrétne 7. decembra, sme v Seminárnej sále Univerzitnej knižnice privítali účastníkov seminára *Jozef Watzka, vzdelaním historik, srdcom archivár*. Za spoluprácu pri organizácii ďakujeme pracovníkom Štátneho archívu v Bratislave, ako aj pracovníkom Archívu mesta Bratislavy Štefanovi Hrivňákovi a Tine Hrivňákovej.

Tlačeným výstupom archívnych dní a seminárov je publikácia, ktorej sme sa rozhodli dať jednotný názov *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov*. Editormi zborníka 2017 boli Henrieta Žažová a Štefan Hrivňák, zalamovala ho Margaréta Hernando. Tento úspešný editorský tím treba spomenúť aj v súvislosti s veľkolepým projektom *Biografický slovník slovenských archivárov*, ktorý sa darí napĺňať s neoceniteľnou pomocou desiatok archivárov zo všetkých slovenských archívov, za čo im tiež patrí úprimná vďaka. Online verziu slovníka vytvoril náš webmaster Matej Kotal.

Iste ste všetci postrehli zvýšenú kvalitatívnu i kvantitatívnu úroveň časopisu *Fórum archivárov*. Je mi osobným potešením vyzdvihnúť na tomto mieste prácu novej šéfredaktorky Henriety Žažovej, ktorá vďaka svojim dlhoročným editorským, redaktorským a autorským skúsenostiam, ale najmä mimoriadnej pracovitosti a osobnej angažovanosti, začala písať novú éru tohto archivárskeho periodika. Fórum archivárov sa stalo obľúbeným publikačným priestorom slovenských archivárov a čitateľskou obcou netrpezlivo očakávaným periodikom. Henrieta Žažová by v tejto chvíli určite namietla, že to nie je len jej zásluha. Viem, že hodiny práce strávili nad prípravou časopisu aj ďalší redaktori, najmä posila v osobách Ivany Červenkovej a Štefana Hrivňáka, ktorým tiež patrí naša vďaka. Grafický dizajn Fóra archivárov vytvárali Miroslava Poláčeková a Bronislava Porubská. Zároveň dúfam, že redakčný tím nepoľaví zo svojej aktivity a v nastúpenom trende bude pokračovať aj v budúcnosti.

Priznám sa, že organizácia exkurzií nepatrí k mojim obľúbeným činnostiam a som vďačná, keď sa ich ujme niekto iný. Jesenné exkurzie do Prahy a Budapešti, na ktorých ste boli v rokoch 2016 a 2017, sa podujali organizovať Marta Bednárová

a Marta Švoliková. Nevyhnutnú komunikáciu so zahraničnými archívmi zabezpečuje tradične Mária Grófová. Záujem o exkurzie zaväzuje aj nový výbor v ich budúcom organizovaní.

V decembri 2016 sme vyvinuli iniciatívu ohľadom časopisu Slovenská archivistika, ktorý v tom čase slávil 50 rokov svojej existencie, ku ktorej výbor zaviazalo májové valné zhromaždenie. Toto jediné odborné archívne periodikum prestalo vychádzať v roku 2013. Keďže archivárskej obci jeho osud nie je ľahostajný, oslovili sme vydavateľa Odbor archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR, aby vzniknutú situáciu vysvetlil a hlavne riešil. Podľa najnovších správ sa snáď v tomto roku (2018) už dočkáme znovuobnovenia vydávania Slovenskej archivistiky.

Na záver mi dovoľte vysloviť drobnú úvahu. Pri všetkej oprávnenej i neopodstatnenej kritike, ktorá sa pravidelne zosypávala na hlavu výboru SSA počas jeho štvorročného volebného obdobia, si dovolím konštatovať, že na Slovensku patrí Spoločnosť slovenských archivárov stále medzi úspešné profesijné občianske združenia. Z úst predsedníčky Márie Grófovej ste mali možnosť vypočuť si sumár bohatých aktivít SSA, ktoré z veľkej časti závisia od schopnosti jej výboru a aktivity jednotlivých členov. Iste uznáte, že organizovať každý rok v máji archívne dni, t. j. trojdňovú medzinárodnú konferenciu, organizovať každý rok jesennú archivársku exkurziu a zimný odborný seminár, každoročne vydávať tlačený zborník s odbornými príspevkami, trikrát do roka pripraviť takmer stostranový časopis, prevádzkovať internetovú stránku, je mimoriadne náročné po všetkých stránkach. Vyžaduje si osobné obete, veď SSA je občianske združenie a my všetci sme v ňom organizovaní dobrovoľne a pracujeme na úkor svojho voľného času. Nemyslím tým len členov výboru, ktorých okrem vymenovaných akcií zaťažujú aj ďalšie administratívne a byrokratické práce, ale myslím tým aj všetkých vás, radových členov, ktorí sa aktívne zapájate do činnosti SSA, a napodiv, s mnohými aktivitami nám pomáhajú aj nečlenovia spoločnosti.

Činnosť SSA je však mimoriadne náročná aj finančne, výdavky spoločnosti sa pohybujú v tisíckach eur. Bližšie o tom budete počuť v správe hospodárky Marty Švolikovej. A je to z roka na rok horšie, o neustálom raste cien vás nemusím presviedčať, každý ich pozná na vlastnej koži. Je absolútne nemožné udržať ďalšiu existenciu SSA len na členských príspevkoch. To sú výzvy pre budúci výbor. Hľadať sponzorov, písať grantové projekty, získavať nových členov.

Kolegyňa Marta Bednárová mi pred tohtoročnými archívnymi dňami poslala zaujímavú štatistiku. Do Spišskej Novej Vsi prišlo 52,9 % členov SSA a 47,1 % nečlenov SSA, čiže takmer pol na pol. Ťažko povedať, či sa tomu tešiť, či nad tým plakať. V každom prípade sa nad tým môžeme zamyslieť. Členovia SSA chodia na archívne dni v stále menšom počte. Prečo? Omrzela ich organizácia, nepáčia sa im témy, nevyhovuje im termín, nemôžu si to dovoliť, zamestnávateľ im nepodpíše služobnú cestu? Napriek tomu ostávajú členmi SSA a každoročne platia členské. Na druhej strane, archívne dni sú pre nečlenov SSA dostatočne atraktívne, aby prišli a zaplatili zvýšený konferenčný poplatok. Nie sú však dostatočným dôvodom, aby vstúpili do spoločnosti a stali sa jej členmi. Prečo? Veď slobodné spolčovanie sa a združovanie občanov patrí k základným atribútom demokratickej spoločnosti, je to výsada a právo slobodných občanov vyjadriť svoj postoj a svoj názor prostredníctvom určitej komunity. Je dôvodom silná individualizácia spoločnosti, v ktorej sa každý stará hlavne sám o seba a nezdieľa svoj svet ani s rodinou, ani s priateľmi a kolegami? Alebo je dôvodom to, že archivárska komunita má slabý hlas, nevyjasnené postoje a neurčitú víziu, že ľudia nevidia zmysel existencie Spoločnosti slovenských archivárov? Pravdupovediac, takéto názory ma vedia rozčertiť, najmä keď ich počujem od ľudí, ktorí nevynikajú žiadnou aktivitou. Zároveň si však uvedomujem, že v niečom majú pravdu, že stále máme rezervy, že nepracujeme dosť tvrdo, že ešte máme potenciál dostať Spoločnosť slovenských archivárov na vyššiu úroveň, do povedomia širšej verejnosti. Preto končím svoj príspevok otázkou a zároveň výzvou do diskusie – ako zlepšiť činnosť Spoločnosti slovenských archivárov?

Martina Orosová
tajomníčka SSA

PODROBNÁ SPRÁVA O HOSPODÁRENÍ SSA OD ROKU 2014 DO 31. MARCA 2018 (volebné valné zhromaždenie)

ROK 2014

Počiatočný stav pokladne k 1. 1. 2014	1075,51 €
Počiatočný stav bankového účtu k 1. 1. 2014	5283,22 €
Stav finančných prostriedkov k 1. 1. 2014	6358,73 €
Príjmy za rok 2014	4871,75 €
Výdavky za rok 2014	-2489,30 €
Hospodársky výsledok	2382,45 €
Konečný stav pokladne k 31. 12. 2014	1032,67 €
Konečný stav bankového účtu k 31. 12. 2014	7708,51 €
Celkové finančné zdroje k 31. 12. 2014	8741,18 €

Rozpis príjmov v roku 2014:

Členské a zápisné	2188,50 €
Sponzorské príjmy	526,82 €
Iné príjmy	1606,00 €
Kreditné úroky	0,53 €
2 % príspevok z daní	549,90 €
Príjmy spolu	4871,75 €

Rozpis výdavkov v roku 2014:

Cestovné	114,76 €
Poštovné	45,05 €
Reprezentačné účely	212,24 €
Dary	80,56 €
Náklady na archívne dni	1674,64 €
Daň z úroku	0,01 €
Bankové poplatky	91,45 €
Členské MRA za rok 2014	50,00 €
Kancelárske potreby	30,18 €
Služby	190,41 €
Výdavky spolu	2489,30 €

ROK 2015

Počiatočný stav pokladne k 1. 1. 2015	1032,67 €
Počiatočný stav bankového účtu k 1. 1. 2015	7708,51 €
Stav finančných prostriedkov k 1. 1. 2015	8741,18 €
Príjmy za rok 2015	7092,09 €
Výdavky za rok 2015	-7845,78 €
Hospodársky výsledok	-753,69 €
Konečný stav pokladne k 31. 12. 2015	6,25 €
Konečný stav bankového účtu k 31. 12. 2015	7981,24 €
Celkové finančné zdroje k 31. 12. 2015	7987,49 €

Rozpis príjmov v roku 2015:

Členské a zápisné	1003,50 €
Sponzorské príjmy	3844,82 €
Iné príjmy	2069,42 €
Kreditné úroky	0,73 €
2 % príspevok z daní	173,62 €
Príjmy spolu	7092,09 €

Rozpis výdavkov v roku 2015:

Cestovné	83,10 €
Poštovné	76,20 €
Reprezentačné účely	156,19 €
Dary	189,89 €
Náklady na archívne dni	1203,93 €
Zborníky z archívnych dní	5470,82 €
Daň z úroku	0,11 €
Bankové poplatky	89,15 €
Členské MRA (naposledy uhradené v roku 2014)	0,00 €
Exkurzia – poistenie + autobus	331,76 €
Kancelárske potreby	41,75 €
Služby	200.88 €
Vrátenie poplatku	2,00 €
Výdavky spolu	7845,78 €

ROK 2016

Počiatočný stav pokladne k 1. 1. 2016	6,25 €
Počiatočný stav bankového účtu k 1. 1. 2016	7981,24 €
Stav finančných prostriedkov k 1. 1. 2016	7987,49 €
Príjmy za rok 2016	11868,79 €
Výdavky za rok 2016	-5633,98 €
Hospodársky výsledok	14222,30 €
Konečný stav pokladne k 31. 12. 2016	21,96 €
Konečný stav bankového účtu k 31. 12. 2016	14200,34 €
Celkové finančné zdroje k 31. 12. 2016	14222,30 €

Rozpis príjmov v roku 2016:	
Členské a zápisné	1194,50 €
Sponzorské príjmy	2374,11 €
Iné príjmy	7726,00 €
Kreditné úroky	1,07 €
2 % príspevok z daní	573,11 €
Príjmy spolu	11868,79 €

Rozpis výdavkov v roku 2016:	
Cestovné	241,34 €
Poštovné	42,20 €
Reprezentačné účely	128,77 €
Dary	42,16 €
Náklady na archívne dni	3914,45 €
CD prílohy k zborníku z XX. archívnych dní	539,58 €
Daň z úroku	0,17 €
Bankové poplatky	104,44 €
Členské MRA (naposledy uhradené v roku 2014)	0,00 €
Kancelárske potreby	194,62 €
Služby	426,25 €
Výdavky spolu	5633,98 €

ROK 2017

Počiatočný stav pokladne k 1. 1. 2017	21,96 €
Počiatočný stav bankového účtu k 1. 1. 2017	14200,34 €
Stav finančných prostriedkov k 1. 1. 2017	14222,30 €
Príjmy za rok 2017	5905,63 €
Výdavky za rok 2017	-12815,79 €
Hospodársky výsledok	-7312,14 €
Konečný stav pokladne k 31. 12. 2017	1,87 €
Konečný stav bankového účtu k 31. 12. 2017	7310,27 €
Celkové finančné zdroje k 31. 12. 2017	7312,14 €

Rozpis príjmov v roku 2017:	
Členské a zápisné	821,50 €
Sponzorské príjmy	1552,86 €
Iné príjmy	3036,00 €
Kreditné úroky	0,79 €
2 % príspevok z daní	493,48 €
Príjmy spolu	5905,63 €

Rozpis výdavkov v roku 2017:	
Cestovné	166,20 €
Poštovné	67,05 €
Reprezentačné účely	232,55 €
Dary	113,35 €
Náklady na archívne dni	2246,53 €
Zborník z archívnych dní 2015, 2016, 2017 – záloha	8475,15 €
Daň z úroku	0,11 €
Bankové poplatky	128,44 €
Členské MRA (naposledy uhradené v roku 2014)	0,00 €
Kancelárske potreby	146,93 €
Služby	1249,48 €
Výdavky spolu	12815,79 €

ROK 2018

Počiatočný stav pokladne k 1. 1. 2018	1,87 €
Počiatočný stav bankového účtu k 1. 1. 2018	7310,27 €
Stav finančných prostriedkov k 1. 1. 2018	7312,14 €
Príjmy do pokladne od 1. 1. 2018 do 31. 3. 2018	203,50 €
Príjmy na bankový účet od 1. 1. 2018 do 31. 3. 2018	433,00 €
Príjmy spolu	636,50 €
Výdavky z pokladne od 1. 1. 2018 do 31. 3. 2018	61,39 €
Výdavky z bankového účtu od 1. 1. 2018 do 31. 3. 2018	1777,71 €
Výdavky spolu	1839,10 €
Stav finančných prostriedkov k 31. 3. 2018	**6109,36 €**

Keďže účtovný rok 2018 nie je uzavretý a prebieha, pri príjmoch a výdavkoch uvádzame len výslednú sumu.

Podrobnú správu o hospodárení Spoločnosti slovenských archivárov za obdobie 1. január 2014 – 31. marec 2018 predniesla na valnom zhromaždení Spoločnosti slovenských archivárov počas XXII. archívnych dní v Spišskej Novej Vsi dňa 23. mája 2018 hospodárka Spoločnosti slovenských archivárov Marta Švoliková.

SPRÁVA REVÍZNEJ KOMISIE SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV OD MÁJA 2016 DO KONCA MARCA 2018

Revízna komisia Spoločnosti slovenských archivárov (ďalej aj SSA) pracovala od svojho zvolenia v roku 2014 v zložení: PhDr. František Chudják, PhD., PhDr. Henrieta Žažová, PhD., na čele s predsedom Mgr. Gáborom Strešňákom. Na zasadnutí výboru Spoločnosti slovenských archivárov, ktoré sa konalo 20. apríla 2017, sa predseda revíznej komisie Gábor Strešňák, z dôvodu mimoriadneho nárastu pracovného zaťaženia v zamestnaní, rozhodol ukončiť svoje členstvo v revíznej komisii, ako aj členstvo v redakčnej rade časopisu Fórum archivárov. Na miesto člena revíznej komisie postúpil náhradník s najväčším počtom hlasov Mgr. Pavol Urbánek z Parlamentného archívu. Predsedom revíznej komisie sa stal František Chudják a šéfredaktorkou časopisu Fórum archivárov Henrieta Žažová.

Revízna komisia svoju kontrolnú právomoc vykonáva už tradične najmä prítomnosťou členov na všetkých zasadnutiach výboru bez hlasovacieho práva, no s aktívnym vyjadrením názoru. Členovia komisie sa popri tom podieľali aj na redakčných prácach Fóra archivárov. Zodpovedným redaktorom časopisu bol do konca roku 2016 Gábor Strešňák a od čísla 1/2017 sa šéfredaktorkou stala Henrieta Žažová. Revízna komisia sa zamerala na sledovanie plnenia úloh spojených so základným poslaním SSA, prioritne na kontrolu hospodárenia a nakladania s financiami spoločnosti. Pretože na valnom zhromaždení SSA, ktoré sa konalo dňa 26. mája 2016 v Tatranskej Lomnici, predniesol predseda revíznej komisie Mgr. Gábor Strešňák Správu revíznej komisie Spoločnosti slovenských archivárov od mája 2014 do konca apríla 2016, súčasná správa je zameraná na ostatné roky volebného obdobia.

Revízna komisia tak, ako aj v predchádzajúcom období, vykonávala pravidelné kontroly vedenia účtovníctva, súvisiacej dokumentácie a daňových priznaní. Na základe týchto možno konštatovať, že všetky účtovné doklady súvisiace s hospodárením spoločnosti spĺňajú ustanovenia platných predpisov o vedení jednoduchého účtovníctva. Údaje na nich uvedené súhlasia so záznamami v účtovnej knihe. Pri kontrole účtovných dokladov za hodnotené obdobie neboli zistené žiadne nedostatky. Použitie finančných prostriedkov bolo v súlade s platnými zásadami našej spoločnosti a v duchu kolektívneho súhlasu jej výboru (rozhodovalo sa hlasovaním). Treba konštatovať, že boli použité vždy s cieľom, na ktorý boli poskytnuté. Možno potvrdiť hospodársku bilanciu za roky 2016 – 2017, ako aj za obdobie od 1. januára do 31. marca 2018 nasledovne:

Príjmy za rok 2016	11868,79 €
Výdavky za rok 2016	- 5633,98 €
Hospodársky výsledok	6234,81 €
Celkové finančné zdroje k 31. 12. 2016	14222,30 €
Príjmy za rok 2017	5905,63 €
Výdavky za rok 2017	-12815,79 €
Hospodársky výsledok	-7312,14 €
Celkové finančné zdroje k 31. 12. 2017	7312,14 €
Príjmy spolu od 1. 1. 2018 do 31. 3. 2018	636,50 €
Výdavky spolu od 1. 1. 2018 do 31. 3. 2018	1839,10 €
Stav finančných prostriedkov k 31. 3. 2018	**6109,36 €**

Keďže väčšina členov revíznej komisie zvolená na valnom zhromaždení v roku 2014 sa rozhodla v dnešných voľbách už nekandidovať, chcel by som sa z tohto miesta čo najsrdečnejšie poďakovať za spoluprácu a obetavú činnosť v prospech archívnej society, najmä Gáborovi Strešňákovi a Henriete Žažovej a dúfam, že novozvolení členovia revíznej komisie sa stanú ich dôstojnými nástupcami.

Spracoval: *František Chudják*
predseda revíznej komisie SSA

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV 14. JÚNA 2018 V BRATISLAVE

Program:
Voľba predsedníctva výboru
Organizácia práce výboru a vymedzenie kompetencií
Zborník SSA 2018
Fórum archivárov
Jesenná exkurzia
Zimný seminár
Rôzne

Na zasadnutí sa zúčastnilo 10 členov výboru a revíznej komisie, dvaja sa ospravedlnili. Nová predsedníčka SSA Martina Orosová uvítala nových členov výboru a navrhla za podpredsedu spoločnosti Juraja Roháča, za tajomníka Štefana Hrivňáka a za hospodárku Martu Švolikovú. V následnom hlasovaní boli všetci traja spomenutí jednomyseľne zvolení do horeuvedených funkcií, ktoré budú vykonávať v zmysle stanov. Prítomní členovia revíznej komisie, František Chudják a Katarína Kučerová Bodnárová, si zvolili spomedzi seba za predsedu revíznej komisie Františka Chudjáka.

M. Orosová predstavila svoju víziu ohľadom fungovania spoločnosti na ďalšie štyri roky. Činnosť musí byť rovnomernejšie rozdelená medzi členov výboru a tiež treba rozvinúť komunikáciu s radovými členmi, ktorí by sa mali aktívnejšie zapájať do činnosti SSA. Plánuje viac využívať podpredsedu spoločnosti, ktorý ju má v zmysle stanov zastupovať v jej neprítomnosti.

Vo veci Zborníka SSA 2018 Štefan Hrivňák navrhol, aby v roku 2019 vyšli až dva edičné počiny. Príspevky z odborného sympózia *Jozef Watzka (1927 – 1990), vzdelaním historik, srdcom archivár*, ktorý sa uskutočnil v decembri 2017, by vyšli ako samostatná publikácia, zložená z dvoch častí. Prvú bude tvoriť samostatná monografia, ktorú napíše Š. Hrivňák, a druhá bude tvorená spomienkami, ktoré odzneli na sympóziu. Súčasťou tohto diela bude aj kompletná bibliografia Jozefa Watzku. Výbor súhlasil s takýmto riešením a poveril Š. Hrivňáka, aby vypracoval projekt na získanie individuálnej dotácie Bratislavského samosprávneho kraja. Zborník SSA 2018 bude zložený zo štúdií, ktoré boli prednesené na tohtoročných archívnych dňoch a príspevkami zo sympózia venovaného niektorému z významných slovenských archivárov. Na otázku, komu venovať tohtoročný seminár z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva, odznelo z viacerých strán, že by to mohol byť dlhoročný riaditeľ Štátneho archívu v Bytči PhDr. Jozef Kočiš, CSc., ktorý by tento rok v januári oslávil 90 rokov. Tento bod sa bude ďalej riešiť operatívne. R. Ragač sa podujal na úlohu editora Zborníka SSA 2018 a bude riešiť aj možnosti financovania Ministerstvom kultúry SR, keďže archívne dni boli zamerané práve na tému kultúrneho dedičstva. M. Orosová navrhla, aby pracoval na zborníku v spolupráci s členkou SSA Júliou Ragačovou, ktorá jej ponúkla svoju pomoc. Za ďalšieho editora sa prihlásil F. Chudják.

Po odstúpení Henriety Žažovej z pozície šéfredaktorky Fóra archivárov bolo potrebné zvoliť novú redakčnú radu. Novou šéfredaktorkou sa stala členka revíznej komisie Katarína Kučerová Bodnárová, členmi redakčnej rady sú M. Bednárová, Š. Hrivňák (z výboru), Ivana Červenková, Mária Feješová (členky SSA). Grafičkou ostáva Branislava Porubská. Napriek výmene niektorých členov nie sú v procese tvorby Fóra archivárov č. 2/2018 žiadne problémy.

Viacero alternatív padlo v debate o exkurziách. Výbor nakoniec poveril J. Šedivého, aby zmapoval možnosti jesennej exkurzie v rakúskych archívoch (príp. múzeách). Ďalej sa bude táto záležitosť riešiť operatívne, prostredníctvom e-mailovej komunikácie.

Ohľadom čestných členstiev, na ktoré boli na XXII. archívnych dňoch v Spišskej Novej Vsi navrhnutí prof. Richard Marsina, prof. Július Bartl, prof. Jozef Novák a prof. Jozef Šimončič, sa riešil spôsob odovzdávania. Prof. Šimončičovi bude členstvo oficiálne udelené dňa 19. júna 2018 na Trnavskej univerzite v Trnave. O forme a termíne odovzdania čestných členstiev ďalším osobnostiam nebolo definitívne rozhodnuté. Peter Keresteš referoval o prípravách na XXIII. archívne dni v roku 2019. Uskutočnia sa v Nitre, tradične 3. májový týždeň budúceho roka. Téma sa zatiaľ iba črtá, mohla by sa týkať metodologických a terminologických otázok archivistiky, spracovania archívnych fondov a dejín archívnictva. Riešila sa aj otázka webovej stránky, ktorá je už zastaralá a potrebuje inovovať. To sa môže uskutočniť len zmenou webovej platformy. Táto problematika sa bude riešiť operatívne s webmasterom Matejom Kotalom. V súvislosti s tým sa otvoril problém facebookovej stránky SSA. Bolo rozhodnuté, že sa založí skupina na Facebooku, ktorá poskytne lepšiu interakciu medzi jej členmi.

Na záver predsedníčka SSA M. Orosová poďakovala členom výboru za účasť na zasadnutí. Budúce zasadnutie sa uskutoční dňa 6. septembra 2018 o 11.00.

Zapísal: *Štefan Hrivňák*
Overila: *Martina Orosová*

Publikačná činnosť zamestnancov štátnych archívov v roku 2016 (II. časť)

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE

MIŠÍKOVÁ, Alena. Sobranecké kúpele do roku 1918. In DOMENOVÁ, Marcela (ed.). *Spoločnosť a dejiny (človek – priestor - kultúra)*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2016, s. 84-100, ISBN 978-80-555-1596-0.

MIŠÍKOVÁ, Alena. Hatalov v rokoch 1711 – 1918. In MOLNÁR, Martin (ed.). *Hatalov*. Hatalov : LOJAN EXCEL PLUS, s. r. o., 2016, s. 36-72.

PELLOVÁ, Daniela. Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Prešove. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 2, s. 60-61, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, ŠPECIALIZOVANÉ PRACOVISKO SPIŠSKÝ ARCHÍV V LEVOČI

KREDATUSOVÁ, Alena. Samuel Spilenberger (1572 – 1654). In *Historia Scepusii II*. Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 383-384.

SÁMELOVÁ, Slávka. Hospodársky vývoj v Levoči v rokoch 1939 – 1945. In *Z minulosti Spiša XXIV*. Levoča : 2016, s. 133-159.

SÁMELOVÁ, Slávka. Staré tradície ožívajú. In *Levočský informačný mesačník*, 2016, č. 6, s. 16.

SÁMELOVÁ, Slávka. Klietka hanby. Známe i menej známe fakty o klietke hanby. In *Levočský informačný mesačník*, 2016, č. 7, s. 17.

SÁMELOVÁ, Slávka. Thurzov dom v Levoči. In *Levočský informačný mesačník*, 2016, č. 9, s. 16.

SÁMELOVÁ, Slávka. O soche Ľudovíta Štúra na námestí v Levoči. In *Levočský informačný mesačník*, 2016, č. 11, s. 9.

ŽIFČÁK, František. Krátke zamyslenie sa nad Heraldickým registrom Slovenskej republiky. In *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 26, 2016, č. 1, s. 60-63, ISSN 1335-0137.

ŽIFČÁK, František. (Anotácia) LACKO, Miroslav – MAYEROVÁ, Erika. Das älteste Stadtbuch von Schmöllnitz 1410 – 1735. Limbach : Slovenská spoločnosť pre sociálne a hospodárske dejiny, 2016, 288 s., ISBN 978-80-970973-5-6. In *Z minulosti Spiša XXIV.*, 2016, s. 254-256.

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV BARDEJOV

PETROVIČ, Jozef. Niečo nám na pamiatkach až tak nesedí. In *Bardejovské novosti*, 5. 4. 2016, č. 14, s. 3-4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV HUMENNÉ

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV POPRAD

BEDNÁROVÁ, Marta. Vývoj školstva v tatranských osadách so zameraním na školy v prírode pri liečebných ústavoch v 20. storočí. In ČERVENKOVÁ, Ivana – TVRDOŇOVÁ, Daniela (eds.). *Škola základ života*. Bratislava : Slovenský národný archív, 2016, s. 79-98, ISBN 978-80-97176-73-0.

BEDNÁROVÁ, Marta. Quo vadis Spoločnosť slovenských archivárov? In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 1, s. 23-31, ISSN 1339-8423.

BEDNÁROVÁ, Marta. Naši jubilanti. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 1, s. 60, ISSN 1339-8423.

BEDNÁROVÁ, Marta. Naši jubilanti. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 2, s. 79, ISSN 1339-8423.

BEDNÁROVÁ, Marta. Naši jubilanti. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 3, s. 110, ISSN 1339-8423.

KOLLÁROVÁ, Zuzana. *Hradisko – obec v lone Levočských hôr*. Kežmarok : JADRO, 2016, 144 s., ISBN 978-80-89426-43-0.

KOLLÁROVÁ, Zuzana. Z histórie najstarších pôšt na Spiši – v Lučivnej a v Hôrke. In SENČEK, Richard a kol. *Komunikácia v dejinách ľudskej spoločnosti*. Banská Bystrica : Slovenská pošta, Poštové múzeum, 2016, s. 114- 125, ISBN 978-80-97219-71-0.

KOLLÁROVÁ, Zuzana. Spolok spišských lekárov a lekárnikov vo Vysokých Tatrách a činnosť Dr.

Michala Guhra. In *Tatranský dvojtýždenník*, roč. 27, 8. 1. 2016, č. 1, s. 6-7.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad,* roč. 27, 3. 2. 2016, č. 5, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Národná kultúrna pamiatka – stredoveká obec Stojany alebo za čo platili Sobotčania zlatý záloh. In *Poprad,* roč. 27, 10. 2. 2016, č. 6, s. 4-5.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad,* roč. 27, 20. 1. 2016, č. 3, s. 7.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 17. 2. 2016, č. 3, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 16. 3. 2016, č. 11, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Pripomíname si... In *Poprad*, roč. 27, 23. 3. 2016, č. 13, s. 9.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. V apríli si pripomíname. In *Poprad*, roč. 27, 6. 4. 2016, č. 13, s. 9.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. V apríli si pripomíname In *Poprad*, roč. 27, 20. 4. 2016, č. 15, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Veľké posolstvo smutnej budovy vo Veľkej. In *Poprad*, roč. 27, 27. 4. 2016, č. 16, s. 4.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 18. 5. 2016, č. 19, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 25. 5. 2016, č. 20, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 22. 6. 2016, č. 24, s. 8.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 29. 6. 2016, č. 25, s. 10.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 13. 7. 2016, č. 27, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 20. 7. 2016, č. 28, s. 7.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Historické osobnosti mesta Poprad. In *Poprad*, 27. 7. 2016, roč. 27, č. 29, s. 7.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník mesta Poprad. V auguste si pripomíname. In *Poprad*, roč. 27, 10. 8. 2016, č. 31, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. V septembri si pripomíname. In *Poprad*, roč. 27, 21. 9. 2016, č. 37, s. 5.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. V októbri si pripomíname. In *Poprad*, roč. 27, 12. 10. 2016, č. 40, s. 5.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. V októbri si pripomíname. In *Poprad*, roč. 27, 26. 10. 2016, č. 42, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. V novembri si pripomíname. In *Poprad*, roč. 27, 9. 11. 2016, č. 44, s. 7.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Nové poznatky z histórie mesta Poprad. In *Poprad*, roč. 27, 9. 11. 2016, č. 44, s. 7.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. V novembri si pripomíname. In *Poprad*, roč. 27, 16. 11. 2016, č. 45, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Biografický slovník osobností mesta Poprad. V decembri si pripomíname. In *Poprad*, roč. 27, 14. 12. 2016, č. 49-50, s. 6.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Od Vyšehradu po Vyšehrad. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 1, s. 44-45, ISSN 1339-8423.
KOLLÁROVÁ, Zuzana. Výstava od Vyšehradu po Vyšehrad v Štátnom archíve v Prešove, pracovisku Archív Poprad. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 3, s. 73-74, ISSN 1339-8423.
MALOVCOVÁ, Božena. Šľachtická škola v Strážkach a vývoj evanjelického školstva v Spišskej Belej. In ČERVENKOVÁ, Ivana – TVRDOŇOVÁ, Daniela (eds.). *Škola základ života*. Bratislava : Slovenský národný archív, 2016, s. 9-24, ISBN 978-80-97176-73-0.
MALOVCOVÁ, Božena. V týchto dňoch ožíva vzácny archívny dokument. In *Poprad*, roč. 27, 16. 3. 2016, č. 11, s. 1.
MALOVCOVÁ, Božena. Sviatok všetkých archivárov pod Tatrami. In *Poprad*, roč. 27, 15. 6. 2016, č. 23, s. 6.
MALOVCOVÁ, Božena. Čo sa dialo v Spišskej Sobote v 16. storočí. In *Poprad*, roč. 27, 27. 7. 2016, č. 29, s. 5.
MALOVCOVÁ, Božena. Spomienka na Dušana Dubovského. In *Revúcke listy*, roč. 25, 10. 8. 2016, č. 14, s. 5.
ŠLAMPOVÁ, Martina. *Hradisko – obec v lone Levočských hôr*. Kežmarok : JADRO, 2016, s. 66-127, ISBN 978-80-89426-43-0.
ŠLAMPOVÁ, Martina. (Anotácia) KOLLÁROVÁ, Zuzana. Dr. Michal Guhr – lekár srdca a duše. Tatranská Lomnica : I&B, 2015, 80 s., ISBN 978-80-89757-10-7. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 1, s. 59-60, ISSN 1339-8423.
ŠLAMPOVÁ, Martina. August 1968 vo Vysokých Tatrách. In *Tatranský dvojtýždenník*, roč. 27, 2. 9. 2016, č. 18, s. 6.

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV STARÁ ĽUBOVŇA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV SVIDNÍK

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V PREŠOVE, PRACOVISKO ARCHÍV VRANOV NAD TOPĽOU

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRNAVE

ČERVEŇOVÁ, Katarína - RAGAČOVÁ, Júlia. Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Trnave. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 2, s. 59-60, ISSN 1339-8423.

FRIDRICHOVÁ, Darina. Trnavské brány v stredoveku I. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVII., 2016, č. 10, s. 23-26.

FRIDRICHOVÁ, Darina. Trnavské brány v stredoveku II. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVII., 2016, č. 11, s. 13-17.

KOŠTIALOVÁ, Jana - ROHÁČ, Jakub. Trnava v 14. storočí – mesto európskeho významu. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 3, s. 96-97, ISSN 1339-8423.

POCISKOVÁ, Miriam. K sociálnej a ekonomickej štruktúre Trnavy v 19. storočí. In *Populačné štúdie Slovenska 8*. Bratislava : Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z., 2016, s. 57-66.

POCISKOVÁ, Miriam. *Vybrané populačné štruktúry obcí na Slovensku (18. – 1. pol. 20. storočia)*. Bratislava : Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z., 2016, ISBN 978-80-89991-04-8 (spoluautor).

RAGAČOVÁ, Júlia. Potulky Malým Rímom. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 2, s. 63-64, ISSN 1339-8423.

RAGAČOVÁ, Júlia. (Anotácia) ČAS v roce 2015. Ročenka České archivní společnosti. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 2, s. 70-72, ISSN 1339-8423.

RAGAČOVÁ, Júlia. Jubilantky v skalickom archíve. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 2, s. 79-80, ISSN 1339-8423.

RAGAČOVÁ, Júlia. Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Trnave. In *Novinky z radnice. Život a kultúra Trnavy*, roč. XXVII., 2016, č. 5, s. 8-9.

RAGAČOVÁ, Júlia. *Novembrové podujatia Štátneho archívu v Trnave*. eZvesti MV SR.

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRENČÍNE

BRINDZA, Peter. Výstava o mestskej elite v Trenčíne. In *Genealogické a heraldické listy*, roč. 36, 2016, č. 1, s. 99-100, ISSN 1212-9631.

BRINDZA, Peter. Trenčiansky senátor Ján Bobocký (†1663), jeho mortuárium a najbližšie príbuzenstvo. In *Mesto a dejiny*, roč. 5, 2016, č. 1, s. 89-100, ISSN 1339-0163.

BRINDZA, Peter. Nové fakty o exulantovi Danielovi Lipskom (* cca 1623 Havlíčkov Brod – † 1675 Trenčín) a jeho najbližších príbuzných: príspevok k 250. výročiu narodenia kartografa Jána Lipského. In *Zborník Trenčianskeho múzea v Trenčíne*, 2017, s. 54-67.

ŠTEFANIČÁKOVÁ, Jana. Trenčín – integrovaná súčasť Európy. In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 3, s. 46-49, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRENČÍNE, PRACOVISKO ARCHÍV BOJNICE

KOTIANOVÁ, Zuzana. Bojnický archív sa stal pracoviskom Štátneho archívu v Trenčíne. In *MY Hornonitrianske noviny*, roč. 57 , 2016, č. 9, s. 7.

KOTIANOVÁ, Zuzana. Hornonitrania si kedysi pasy vybavovali zložitejšie ako dnes. In *MY Hornonitrianske noviny*, roč. 57, 2016, č. 46, s. 12.

KOTIANOVÁ, Zuzana. Výstava Cestovanie za rodinou, prácou, poznaním... In *Fórum archivárov*, roč. XXV., 2016, č. 3, s. 66-69, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI

KURUCÁROVÁ, Jana. *Bytčiansky zámok*. Žilina : Georg, 2016, 141 s., ISBN 978-80-8154-192-6.

KURUCÁROVÁ, Jana. *Z archívu Juraja Thurzu*. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2016, 100 s., ISBN 978-80-89751-11-2.

MARTINICKÝ, Miroslav. Poznámky k vojensko-politickému vývoju na území Trenčianskej stolice v pomoháčskom období (1526 – 1558). In GRÓFOVÁ, Mária – MALOVCOVÁ, Božena (eds.). *Bitka pri Moháči – historický medzník v de-*

jinách strednej Európy (490. výročie). Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov s podporou Medzinárodného vyšehradského fondu, 2016, s. 202-210, ISBN 978-80-224-1579-8.

MARTINICKÝ, Miroslav – VÍTEK, Peter. Od stredoveku k novoveku. In VÍTEK, Peter et al. *Dejiny obce Jamník v Liptove*. Jamník : Obec Jamník, 2016, s. 14-57, ISBN 978-80-972257-0-4.

MARTINICKÝ, Miroslav – VÍTEK, Peter. Obec od 19. storočia. In VÍTEK, Peter et al. *Dejiny obce Jamník v Liptove*. Jamník : Obec Jamník, 2016, s. 100-121, ISBN 978-80-972257-0-4.

MARTINICKÝ, Miroslav – VÍTEK, Peter – LAŠŠUTH, Juraj. Obyvatelia a rodiny. In VÍTEK, Peter et al. *Dejiny obce Jamník v Liptove*. Jamník : Obec Jamník, 2016, s. 122-149, ISBN 978-80-972257-0-4.

MARTINICKÝ, Miroslav – VÍTEK, Peter. Živelné pohromy. In VÍTEK, Peter et al. *Dejiny obce Jamník v Liptove*. Jamník : Obec Jamník, 2016, s. 158-165, ISBN 978-80-972257-0-4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI, PRACOVISKO ARCHÍV ČADCA

VELIČKA, Drahomír. Osobnosť Františka Tagániho so zameraním na jeho pôsobenie v Turzovke. In VELIČKA, Drahomír (ed.). *František Tagáni (1816 – 1894), mecén slovenského národného života. Zborník príspevkov z historického seminára*. Turzovka : Múzeum K. Točíka v Turzovke a Terra Kisucensis, 2016, s. 39-60, ISBN 978-80-972424-0-4.

VELIČKA, Drahomír. František Tagáni ako dekan a kanonik. In VELIČKA, Drahomír (ed.). *František Tagáni (1816 – 1894), mecén slovenského národného života. Zborník príspevkov z historického seminára*. Turzovka : Múzeum K. Točíka v Turzovke a Terra Kisucensis, 2016, s. 75-88, ISBN 978-80-972424-0-4.

VELIČKA, Drahomír. Výber zo zachovanej korešpondencie Františka Tagániho. In VELIČKA, Drahomír (ed.). *František Tagáni (1816 – 1894), mecén slovenského národného života. Zborník príspevkov z historického seminára*. Turzovka : Múzeum K. Točíka v Turzovke a Terra Kisucensis, 2016, s. 121-168, ISBN 978-80-972424-0-4.

VELIČKA, Drahomír. Výberové bibliografické heslo František Tagáni. In VELIČKA, Drahomír (ed.). *František Tagáni (1816 – 1894), mecén slovenského národného života. Zborník príspevkov z historického seminára*. Turzovka : Múzeum K. Točíka v Turzovke a Terra Kisucensis, 2016, s. 169-190, ISBN 978-80-972424-0-4.

VELIČKA, Drahomír. Kysucký miestopis. In *Kysuce*, 2016, č. 4-50/51, vždy na s. 3 (viac častí na pokračovanie).

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI, PRACOVISKO ARCHÍV DOLNÝ KUBÍN

VRLÁKOVÁ, Eva. Vydávanie cestovných pasov medzi dvoma svetovými vojnami. In *Zborník Oravského múzea 2015 - XXXII*. Dolný Kubín : Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava, 2016, s. 99-126.

ŠTÁTNY ARCHÍV V ŽILINE SO SÍDLOM V BYTČI, PRACOVISKO ARCHÍV LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ

VÍTEK, Peter. *Dejiny pozemkových spoločenstiev v Kalamenoch*. Liptovský Mikuláš, 2016, 44 s., ISBN 978-80-972261-8-3.

ROVENSKÝ, Jozef – VÍTEK, Peter – HARBUĽOVÁ, Ľubica – VAJÓ, Július – ČECH, Pavel – BERNADIČ, Marián. *Ruskí a ukrajinskí lekári v Česku a na Slovensku*. Bratislava : SAP, 2016, 75 s., ISBN 978-80-89607-43-3.

VÍTEK, Peter. *Liptovský Hrádok – Starý trh v 19. a 20. storočí*. Liptovský Hrádok : Mestský úrad v Liptovskom Hrádku, 2016, 96 s., ISBN 978-80-972390-1-5.

TARABA, Jozef – VÍTEK, Peter. *Dejiny spracovania dreva v Liptove od minulosti po súčasnosť*. Liptovský Mikuláš : J. Taraba, 2016, 139 s., ISBN 978-80-972-521-9-9.

VÍTEK, Peter. et al. *Dejiny obce Jamník v Liptove*. Jamník : Obec Jamník, 2016, 300 s., ISBN 78-80-972257-0-4.

VÍTEK, Peter. Pálkovský kaštieľ, zvaný rezidencia. In *Podturniansky spravodajca*, roč. 17, 2016, č. 3-4, s. 4-5.

Zdroj: *výročná správa štátnych archívov SR za rok 2016 a informácie zaslané od autorov.*

Spracovala: *Ivana Červenková, SNA*

Novinky z ICA

ICA: 70 ROKOV MEDZINÁRODNÉHO VPLYVU – VIRTUÁLNA VÝSTAVA *ICA: 70 YEARS OF INTERNATIONAL INFLUENCE – VIRTUAL EXHIBITION*

Pri príležitosti 70. výročia svojho vzniku pripravila Medzinárodná rada archívov (ďalej len ICA) na svojej webovej stránke virtuálnu výstavu s názvom *ICA: 70 rokov medzinárodného vplyvu.*[1] Prostredníctvom nej približuje svoje aktivity od roku 1948 do roku 2018, sedemdesiatročnú históriu zahŕňajúcu základné informácie o osobnostiach a zásadných udalostiach a aktivitách, ktoré sú s ňou spojené. Virtuálna výstava je členená na dve časti, v prvej sú prezentované kľúčové osobnosti ICA (*Key Figures at ICA*), v druhej zas jej kľúčové udalosti a aktivity (*Key Events & ICA Activities*). Jazykom výstavy je angličtina.

Kľúčové osobnosti (zakladatelia, prezidenti, generálni tajomníci) sú predstavené prostredníctvom stručného medailónu obsahujúceho fotografiu a vlastnú biografiu. Hlavné udalosti a aktivity majú formu časovej osi. Prvou dokumentovanou udalosťou, ktorá predchádzala vznik ICA, je založenie stáleho Výboru pre archívy (*permanent Committee on Archives*) v roku 1931. Po ňom nasleduje už samotný vznik Medzinárodnej rady archívov (*International Council on Archives*) 9. júna 1948. Toto heslo je dokumentované aj zakladacou listinou ICA (v digitalizovanej forme vo francúzskom jazyku), ktorú si tak môže návštevník v plnom znení prečítať. Nasledujú záznamy z prvého valného zhromaždenia ICA (*ICA General Assembly*), ktoré sa uskutočnilo 20. – 21. augusta 1950 v Paríži, či prvého medzinárodného kongresu archívarov (*International Congress of Archivists*) 23. – 26. augusta 1950 rovnako v Paríži. Tie sú dokumentované dobovými fotografiami, či ohlasmi v tlači. Väčšina udalostí čaká na obohatenie fotografiami alebo doplnkovým materiálom. V tejto časti nás na Slovensku poteší napríklad fotodokumentácia zo zasadnutia výkonnej rady ICA v Prahe (*ICA Executive Board*) v októbri 1983, či z 22. zasadnutia CITRA (*International Conference of the Round Table on Archives*) 17. – 20. októbra 1983 v Bratislave. Časť *aktivity* začína rokom 1934, keď bol publikovaný medzinárodný archívny sprievodca (*International Guide on Archives*) a nasleduje rokom 1951, keď začal vychádzať časopis *Archivum*. Návštevník tu nájde informácie o publikáciách, ktoré vydala ICA, ako napríklad štandardy ISAD/G v roku 1994 (*standard ISAD/G*), etický kódex v roku 1996 (*ICA Code of Ethics*), všeobecná archívna deklarácia v roku 2010 (*Universal Declaration on Archives*) a podobne. Záver virtuálnej prehliadky obsahuje výzvu na dopĺňanie prázdnych miest v histórii ICA a doplnenie výstavy o fotografie, dokumenty, video/audio nahrávky.

Prínos výstavy *ICA: 70 rokov medzinárodného vplyvu* je samozrejme v prezentácii organizácie a jej činnosti, je veľmi dobrou pomôckou pri získaní základného prehľadu, ktorý je doplnený o vizuálne a obsahovo zaujímavé archívne dokumenty. To, čo si ale môžeme pri jej prezeraní všetci uvedomiť, je, že práve tento spôsob je príťažlivým a zaujímavým príkladom toho, ako môže v dnešnej dobe (21. storočie!) celosvetová organizácia pristúpiť nie len k poznaniu, ale najmä k prezentácii vlastnej histórie a inštitúcie ako takej širokej verejnosti. Pokojne môže byť aplikovaná aj na menšie projekty, pri ktorých nie je možné fyzicky uskutočniť výstavu, vhodná je aj na zber materiálu od verejnosti. Myšlienka požiadať o zapojenie sa všetkých členov komunity dáva tak možnosť prezentácie aj jednotlivých menších celkov. Na druhej strane bude aj odzrkadlením ich záujmu a aktivity. A mne sa, ako príslušníkovi slovenskej archívnej society, na záver nedá nezamyslieť nad tým, ako, kedy, kde a kým bolo za posledné obdobie zapojené do medzinárodných archívnych štruktúr Slovensko a kedy a kde, keď už nie na stránkach Slovenskej archivistiky, si o tom budeme môcť prečítať aspoň základné informácie.

Katarína Kučerová Bodnárová
Archív výtvarného umenia SNG

[1] <https://www.ica.org/en/ica-70-years-of-international-influence>.

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY

SLOVAK ARCHIVES V OTTAWE – ZDROJ VZÁCNYCH MATERIÁLOV O DEJINÁCH SLOVENSKÉHO EXILU

Dnes už málokto pochybuje o tom, že pre spoznávanie slovenských dejín je nevyhnutné zamerať sa aj na hĺbkový archívny výskum mimo hraníc súčasnej Slovenskej republiky. Zahraničné archívy nám pritom ponúkajú bohatý zdroj materiálov, ktorý nám rozširuje vedomosti o slovenských dejinách a prispieva k ich interpretačným posunom. O dôležitosti archívneho výskumu v krajinách, s ktorými Slovensko v dávnej i nedávnej minulosti tvorilo jeden štátny celok, určujúci jeho politické dejiny, nepochybuje skutočne nikto – či už sú to archívy v Maďarsku, Rakúsku alebo Českej republike, ich bohaté zdroje ponúkajú neraz kľúčové archívne dokumenty. Rovnako je to, vzhľadom na spätosť slovenských dejín s kresťanstvom, v prípade výskumu vo vatikánskych archívoch. Nemenej dôležité sú archívy štátov, ktoré v jednotlivých obdobiach plnili úlohu rozhodujúcich veľmocí v našom geopolitickom priestore: Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Veľká Británia, Rusko či USA majú desaťtisíce dokumentov, na ktorých vyhodnotenie slovenská historiografia dodnes čaká, čo sa osobitne týka dejín 20. storočia.[1] Ak chceme zároveň obsiahnuť celý záber slovenských dejín, nemožno z nich vynechať aktivity Slovákov v zahraničí a ich významný podiel na kľúčových udalostiach našej histórie. Na ich skúmanie musia bádatelia nevyhnutne realizovať rozsiahly výskum v zahraničných archívoch štátov, v ktorých Slováci žili. Medzi takýmito archívmi na poprednom mieste stojí archív Ottawskej univerzity (presnejšie *Slovak Archives*, ktorý je súčasťou *Archives and Special Collections, University of Ottawa Library*). Vďaka aktivite profesora Marka Stolarika, riadneho profesora pre slovenskú históriu a kultúru na Filozofickej fakulte Ottawskej univerzity, sa vo fondoch *Slovak Archives* podarilo zachrániť mnoho archívnych materiálov po významných slovenských inštitúciách a osobnostiach, ktoré pôsobili na severoamerickom kontinente a ktoré sa svojou aktivitou hlboko zapísali do dejín slovenského národa, osobitne v pohnutom 20. storočí. Slovenský archív obsahuje celkovo viac ako 30 archívnych fondov, medzi ktorými nechýbajú fondy významných inštitúcií na čele s Kanadskou slovenskou ligou, ako aj fondy slovenských osobností, akými boli diplomat prof. Jozef Mikuš, Jozef Staško, či básnik Ľudovít Kandra (známy pod umeleckým menom Peter Klas). Okrem archívnych fondov sa v zbierkach archívu nachádza aj zbierka slovenskej krajanskej tlače,[2] obsahujúca re-

Budova knižnice Ottawskej univerzity. Zdroj: e.wikipedia.org.

[1] V prípade výskumu dejín I. Slovenskej republiky (1939 – 1945) sa považuje za samozrejmosť, že bádateľ siahne po materiáloch nemeckej proveniencie. Rovnakou samozrejmosťou by malo byť skúmanie dejín komunizmu a používanie dostupných dokumentov sovietskej či americkej proveniencie. V prípade výskumu dejín I. ČSR dochádza pod vplyvom prác založených na výskumoch v zahraničných archívoch dokonca k interpretačnému posunu v zaužívaných (a idealizovaných, pozn. P. J.) výkladoch jej dejín. Pozri napr. HRABOVEC, Emília (ed.). *Svätá Stolica a Slovensko 1918 – 1927 vo svetle vatikánskych prameňov.* Bratislava : Univerzita Komenského, 2012, 557 s.; UHRÍK, Igor. *Postavenie Slovákov v Česko-Slovensku očami britských diplomatov 1919 – 1925*. Bratislava : Panslovanská únia, 2011, 41 s.; UHRÍK, Igor. Postavenie Slovákov v Československu očami britských diplomatov, 1926 – 1936. In *Slováci a ich národné bytie v Európe (snahy o asimiláciu slovenského národa)*. Bratislava : Panslovanská únia, 2012.

[2] Pre úplný prehľad materiálov v archíve pozri webstránku archívu: <https://biblio.uottawa.ca/en/archives-and-special-collections/slovak-archives>.

Bádateľňa v knižnici Ottawskej univerzity, kde je možné študovať fondy zo Slovak archives. Zdroj: biblio.uottawa.ca.

levantné noviny a časopisy Slovákov v zahraničí.

Vďaka týmto materiálom je *Slovak Archives* v Ottawe archívom, ktorý musí navštíviť každý bádateľ zaoberajúci sa dejinami politického exilu. Dostupnosť jeho zbierok pre slovenských bádateľov zaručuje možnosť uchádzať sa o štipendium prostredníctvom Ottawskej univerzity. Dostupnosť podrobných inventárov všetkých relevantných fondov v archíve on-line na internete zaručuje bádateľom ešte pred návštevou samotného archívu možnosť preštudovať a vyhodnotiť, nakoľko prínosná bude pre nich návšteva bádateľne. Pokiaľ však je centrom ich záujmu výskum slovenského exilu a krajanských komunít, tak nemusia pochybovať o tom, že návšteva archívu posunie ich vedomosti na novú úroveň. Samotné fondy sú skutočne unikátnym zdrojom dokumentov. Fondy slovenských inštitúcií zahŕňajú oficiálne dokumenty, kým v zbierkach osobností nájdu výskumníci najmä osobnú korešpondenciu medzi významnými exilovými pracovníkmi. Tá sa neraz dotýka ich inštitucionálnej činnosti a bádateľ sa tak môže detailne zoznámiť s dejinami Slovenskej národnej rady v zahraničí alebo Svetového kongresu Slovákov, aj keď osobitné archívne fondy venované týmto inštitúciám v archíve nie sú. Osobná korešpondencia nám zároveň predstavuje nielen veľké dejiny a významné udalosti, ale zoznamuje nás i s ľudskou stránkou Slovákov, ich zápasom o prežitie a uplatnenie sa v novej domovine, ako aj komplikované vzťahy s domovom, osobitne v období vlády komunistického režimu, keď krajanov v zámorí oddeľovala od Slovenska železná opona so svojimi militaristickými opatreniami. Z korešpondencie tiež vidno, že vzťahy medzi predstaviteľmi slovenského exilu boli neraz mimoriadne komplikované a zaťažené osobnými animozitami. Popri korešpondencii sa vo fondoch nachádzajú aj rukopisy publikácií, koncepty dokumentov a novinové výstrižky. Veľká väčšina materiálov sa nachádza v slovenskom jazyku, časť materiálov je aj v angličtine a jednotliviny i v ďalších jazykoch.

Výborný pocit z archívneho výskumu umocňuje popri obsahovom bohatstve materiálu aj prostredie, predovšetkým moderná bádateľňa, umiestnená v priestoroch prízemia knižnice univerzity. Je vybavená všetkým potrebným, čo výskumník potrebuje: dostupnosť elektrickej siete, pohodlné sedenie a osobitne ústretový a profesionálny prístup pracovníčok bádateľne, ochotných poradiť a zorientovať bádateľov vo fondoch archívu a pomôcť im nájsť najvhodnejšie dokumenty k ich výskumným témam. Ich angličtina je na vynikajúcej úrovni a komunikatívnosť zaručuje priaznivú recepciu aj pre tých slovenských bádateľov, ktorí svetovým jazykom číslo jedna nehovoria dokonale. Možnosť bezplatne používať pri výskume digitálny fotoaparát je pre bádateľov zo Slovenska neoceniteľným bonusom, ktorý ešte ani dnes nie je všade samozrejmosťou. Z obsahového hľadiska predstavujú dokumenty mimoriadne cenný príspevok k poznaniu dejín slovenského politického exilu a pomáhajú zapĺňať biele miesta na mape slovenských moderných dejín. Ich výskum by si vyžiadal dlhšie časové obdobie, ako je jeden mesiac, na ktorý sa vzťahuje väčšina štipendií. Na druhej strane to umožňuje bádateľom vrátiť sa do priestorov archívu v nasledujúcich rokoch.

Pozitívne skúsenosti z výskumu ešte umocňuje príjemná atmosféra mesta Ottawa a jeho fungujúca infraštruktúra, ktorá návštevníkom / turistom poskytuje aj mimo výskumu lákavé možnosti na spoznávanie takej zaujímavej krajiny, akou Kanada nepochybne je. Výskumný pobyt v *Slovak archives* tak predstavuje skutočne pozitívnu skúsenosť v každom zmysle slova, pričom jeho ukončenie je v nejednom prípade spojené s nádejou bádateľa, že sa bude môcť v budúcnosti vrátiť.

Peter Jašek
Ústav pamäti národa

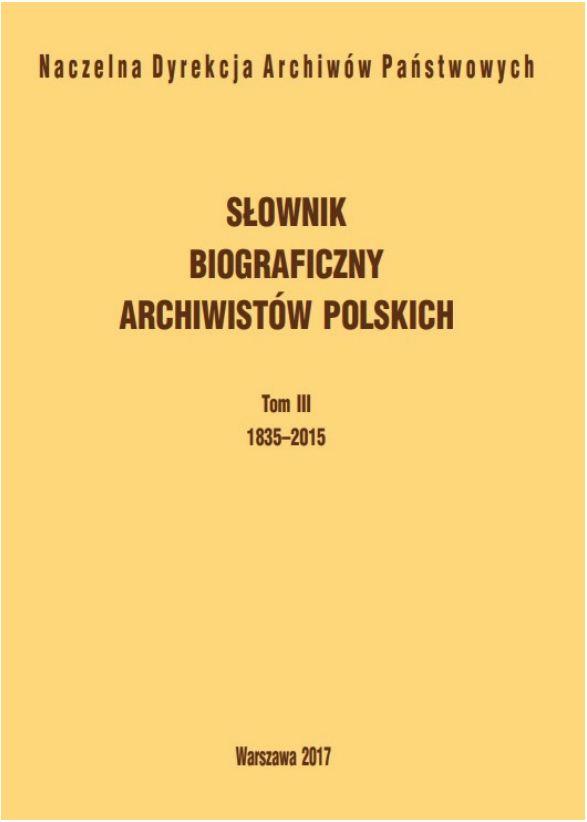
BIOGRAFICKÉ SLOVNÍKY ARCHIVÁROV V POĽSKU

Minulý rok 2017 je príznačný nielen obnovením prác na Biografickom slovníku slovenských archivárov, ale aj dvoma edičnými počinmi tohto charakteru v susednom Poľsku. Tam vyšli nezávisle od seba dva slovníky mapujúce biografie poľských archivárov. Prvým z nich je tretí diel Biografického slovníka poľských archivárov (BSPA).[1]

Poľskí archivári sa začali históriou svojich predchodcov zaoberať už v 80. rokoch minulého storočia, čoho výsledkom bol prvý diel BSPA, ktorý uzrel svetlo sveta v roku 1988.[2] Po štrnástich rokoch vyšiel druhý diel,[3] a po takmer identickom čase prišli poľskí archivári aj s tretím zväzkom. Nie je to náhoda, poľské Najvyššie riaditeľstvo štátnych archívov (*Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych*) priebežne zbieralo tieto heslá, ktoré im zasielali archivári z regiónov. V BSPA sú zaradení len archivári, ktorí do roku 2015 už ukončili svoju životnú púť.

Ako píše zostavovateľka Ewa Rosowska, ťažisko posledného zväzku sa, oproti tým predchádzajúcim, presúva najmä na pracovníkov regionálnych archívov vytvorených po 2. svetovej vojne. Ako už napovedá táto informácia, väčšinu biografických hesiel tvoria ľudia, ktorí pôsobili v archívnictve v druhej polovici 20. storočia, no nájde sa tu aj zopár archivárov 19. storočia.

Tretí zväzok obsahuje spolu 170 biografických hesiel. Po stručnom úvode, kde sa vysvetľuje zmysel celého projektu a špecifiká tohto zväzku, nasleduje podrobný zoznam skratiek použitých v slovníku, prehľad biografických hesiel a samotné heslá. Na konci je register všetkých publikovaných archivárov s odkazom na konkrétny zväzok, v ktorom sa ich heslo nachádza. Štruktúra jednotlivých hesiel vychádza z normy, ktorá bola nastavená pred 30 rokmi – najprv sú uvedené základné biografické informácie (rodičia, vzdelanie, zamestnanie mimo archívov), nasledujú údaje mapujúce pracovný život v archívnictve, profesijnú činnosť, výsledky a pod. V závere sú publikované sekundárne zdroje. Veľkou nevýhodou tohto modelu je, že neobsahuje samostatne spracovanú bibliografiu archivárov. Najdôležitejšie diela sú však spomenuté priamo v texte. Celý slovník je k dispozícii na stiahnutie na stránke poľskej archívnej správy.

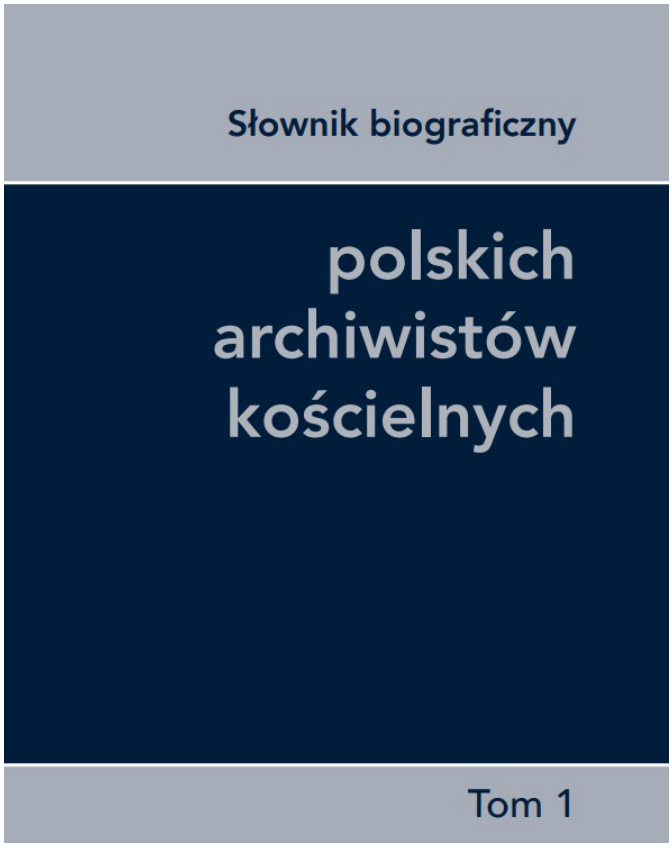

Biografický slovník poľských archivárov, III. diel.

Druhým edičným počinom, ktorý vyšiel v roku 2017, je prvý zväzok Biografického slovníka poľských cirkevných archivárov.[4] Editor tohto projektu Józef Marecki v úvode prináša stručný prehľad vývoja cirkevných archívov v Poľsku a zdôrazňuje ich význam pre spoločnosť. Cirkevní archivári sú podľa neho dôležitou súčasťou archivárskej spoločnosti v rámci dejín ochrany a sprístupňovania kultúrneho dedičstva. Určitým impulzom pre spracovanie biografií bol aj nedostatok informácií o ich živote a diele, ktorý sa veľmi nezlepšil ani po vydaní prvého zväzku Biografického slovníka poľských archivárov. Z 213 biografických hesiel patrilo cirkevným archivárom len 8. Tento nedostatok sa snaží korigovať prvý zväzok anotovaného diela, kde je publikovaných 44 biografických hesiel archivárov pôsobiacich v poľských aj zahraničných cirkevných archívoch. Do slovníka boli zahrnuté len osoby s uzavretým životom a dielom.

Biografické heslo sa skladá zo štyroch častí:
A. životopis
B. činnosť na archívnom poli

[1] ROSOWSKA, Ewa (ed.). *Słownik biograficzny archiwistów polskich III, 1835 – 2015*. Warszawa : Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2017, 295 s. Dostupné aj online: <https://www.archiwa.gov.pl/files/Sownik_Biograficzny_t_3-1.pdf>.
[2] BIELIŃSKA, Maria – JANOSZ-BISKUPOWA, Irena (eds.). *Słownik biograficzny archiwistów polskich I, 1918 – 1988*. Warszawa – Łódź : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1988, 213 s.
[3] WOSZCZYŃSKI, Bolesław (ed.). *Słownik biograficzny archiwistów polskich 2, 1906 – 2001*. Warszawa : Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2002, 213 s.
[4] MARECKI, Józef (ed.). *Słownik biograficzny polskich archiwistów kościelnych I*. Kraków : Wydawnictwo UNUM, 2017, 224 s. Dostupné aj online: <https://repozytorium.ptt.net.pl/xmlui/handle/item/40>.

Biografický slovník poľských cirkevných archivárov, I. diel.

C. základná bibliografia (niekde len výber)
D. sekundárna bibliografia.

Aj v tomto prípade tvoria hlavnú časť osoby žijúce v 20. respektíve aj v 21. storočí, no svoje zastúpenie tu majú aj archivári 19. storočia. Heslá sú spracované prehľadne, v mnohých prípadoch obsahujú aj portrétnu fotografiu. Po publikovaných heslách nasledujú informácie o ich autoroch, zoznam biografických hesiel a ich autorov. Nasleduje zoznam skratiek a osobný register. Dielo je taktiež dostupné online na stiahnutie.

Oba spomenuté projekty prinášajú množstvo nových informácií, ktoré sú využiteľné nielen pre náš odbor. Najmä osobitné vydávanie biografií cirkevných archivárov je aj v medzinárodnom kontexte veľmi jedinečné. Poľskí archivári vnímajú vydávanie týchto slovníkov ako postupný (nikdy nekončiaci) proces. Aj po publikovaní niekoľkých stoviek hesiel v týchto edíciách majú ešte množstvo bielych miest, najmä čo sa týka osôb archivárov pôsobiacich v období feudalizmu. Myslím si však, že dlhoročná systematickosť pri bádaní a záujem o publikovanie biografických hesiel poľských archivárov nám môže dobre poslúžiť ako motivácia pre výskum dejín našich archívov a archivárov.

Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

XXII. ARCHÍVNE DNI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI

V dňoch 22. až 24. mája 2018 sa v priestoroch koncertnej siene Reduty v Spišskej Novej Vsi uskutočnili v poradí XXII. archívne dni v SR. Ich témou bolo *Kultúrne dedičstvo v archívnych dokumentoch*.

Organizátormi podujatia boli Spoločnosť slovenských archivárov (SSA), Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (MV SR), sekcia verejnej správy, odbor archívov a registratúr, Štátny archív (ŠA) v Košiciach, pracovisko Archív Spišská Nová Ves, Sekcia archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV, Mesto Spišská Nová Ves, Múzeum Spiša a Galéria umelcov Spiša.

Na konferencii sa zúčastnili aj zahraniční hostia: Mgr. David Valůšek, predseda Českej archívnej spoločnosti, Mgr. Andrea Farkas, zástupkyňa Spoločnosti maďarských archivárov, Joanna Kapitan, zástupkyňa Poľského archívneho tovarišstva a Mgr. Pavel Jakubec, Štátny oblastný archív v Litoměřiciach – Štátny okresný archív Semily.

Ako prvý privítal účastníkov konferencie primátor mesta PhDr. Ján Volný, PhD. V príhovore predstavil Spišskú Novú Ves, ktorá si tohto roku pripomína 750. výročie prvej písomnej zmienky o meste. Po príhovore sa významní hostia zapísali do Pamätnej knihy mesta. S príhovormi ďalej vystúpili predsedníčka SSA Mgr. Mária Grófová z Archívu Univerzity Komenského v Bratislave (UK), riaditeľka odboru archívov a registratúr MV SR Mgr. Mária Mrižová, PhD., generálny riaditeľ sekcie kultúrneho dedičstva Ministerstva kultúry Slovenskej republiky (MK SR) PhDr. Radoslav Ragač, PhD., a riaditeľ ŠA v Košiciach PhDr. Richard Pavlovič, PhD., ktorí poďakovali za milé prijatie, privítali účastníkov a otvorili archívne dni.

Na úvod vystúpila Mgr. Mária Mrižová, PhD., ktorá predstavila *Archívne kultúrne dedičstvo v roku významných historických jubileí*. Po zadefinovaní termínu archívne dedičstvo SR oboznámila prítomných s podujatiami pod gesciou MV SR, ktoré

sú organizované v spolupráci s českými kolegami pri príležitosti troch významných výročí: 100 rokov od vyhlásenia Československej republiky, 50 rokov od Pražskej jari a obrodného procesu a 25 rokov od vzniku Slovenskej republiky. Na záver informovala o prípravách knižného vydania súpisu archívnych dokumentov k výročiam a pozvala prítomných na interaktívnu výstavu a rovnomennú konferenciu *Na ceste k slovenskej štátnosti*, ktoré sa budú konať 18. – 20. septembra 2018 v Historickej radnici mesta Košice.

Pohľad na námestie v Spišskej Novej Vsi. Foto: Mária Feješová.

Nasledoval príspevok PhDr. Radoslava Ragača, PhD., v ktorom priblížil *Rok Európskeho kultúrneho dedičstva a archívne dokumenty*. Zdôraznil, že kultúrne dedičstvo je len jedno, to, ktoré sme prijali od svojich predkov a sme povinní odovzdať ho ďalším generáciám. Informoval aj o dotazníku na webovej stránke Ministerstva kultúry SR, ktorý slúži pre navrhovanie kultúrnych aktivít do podujatia Európsky rok kultúrneho dedičstva, ktoré prebieha počas celého tohto roka.

Mgr. Monika Fekiačová zo ŠA v Prešove, špecializovaného pracoviska Spišský archív v Levoči predstavila *Archívne dokumenty v správe Spišského archívu v Levoči ako významnú súčasť kultúrneho dedičstva Slovenska*. Levočský archív, ktorého začiatky siahajú do 16. storočia, uchováva vzácne klenoty Spiša pochádzajúce od 13. storočia. Za svoju vedeckú a kultúrno-osvetovú činnosť bol viackrát ocenený, naposledy v marci 2018 spišským arcibiskupom Mons. ThDr. Štefanom Sečkom, PhD.

Prínosom bol aj príspevok PhDr. Zuzany Kollárovej, PhD., zo ŠA v Prešove, pracoviska Archív Poprad, v ktorom priblížila *Podiel Štátneho archívu v Prešove, pracovisko Archív Poprad na prezentácii mestskej pamiatkovej rezervácie Poprad - Spišská Sobota*. Záslužná je aj vedecká, publikačná a kultúrno-osvetová činnosť popradského archívu. Mnohé ich výstavy, odborné konferencie, kultúrne podujatia, medzi nimi aj I. a XX. archívne dni v SR, sú známe na Slovensku i v zahraničí.

Prvý blok konferencie ukončila diskusia adresovaná najmä prvým dvom príspevkom. Týkala sa prepojenia budúceho digitálneho archívu MV SR s portálom MK SR. Na záver diskusie predsedníčka SSA Mgr. Mária Grófová vyzdvihla pozitívny vplyv publikačnej činnosti archivárov na mládež, či už ide o monografie obcí, odborné alebo popularizačné texty. Apelovala na archivárov, aby naďalej propagovali to, čo uchovávajú v archívoch.

Po prestávke otvorila druhý blok konferencie Mgr. Magdaléna Stýblová z Katedry muzikológie FiF UK v Bratislave. V príspevku nazvanom *Courage/odvaha. Kultúrna opozícia – význam a pochopenie kultúrneho dedičstva disentu v bývalých socialistických krajinách* priblížila výskumný projekt, ktorého cieľom je mapovať fenomén kultúrnej opozície pred rokom 1989. Informovala aj o vytvorení elektronického Registra zbierok, do ktorého sa môžu zapojiť inštitúcie i súkromné osoby.

Mgr. Pavel Jakubec zo Štátneho oblastného archívu v Litoměřiciach – Štátneho okresného archívu Semily vystúpil s príspevkom s názvom *Von wem sie errichtet sind? Soupisy kaplí, soch* a *křížů ve farních archivech severovýchodních Čech jako jedinečný zdroj k ochraně* a *dokumentaci drobných sakrálních památek*. Na základe guberniálneho výnosu z roku 1835, dobových dokumentov z farských fondov, máp, kroník, článkov, filmu i ľudskej pamäte pútavo predstavil osudy niektorých cirkevných pamiatok.

Mimoriadne inšpiratívnym bol príspevok Mgr. Andrey Farkasovej z Maďarského národného ar-

chívu v Budapešti (MNL), v ktorom predstavila *Písomné kultúrne dedičstvo v službách vzdelávania a osvety*. V úvode vysvetlila zákony o ochrane kultúrneho dedičstva, štruktúru maďarských archívov a ich financovanie z rezortu kultúry. Prítomných oboznámila aj s oddelením osvety MNL, ktoré umožňuje prístup k archívnym dokumentom pomocou modernej technológie, digitalizácie, vyhotovovaním databáz, prostredníctvom výstav a rôznych podujatí i rozvojom archívnej pedagogiky.

Kultúrne dedičstvo v Archíve Divadelného ústavu vo svojom príspevku predstavila Mgr. Katarína Švábiková, PhD., z Archívu Divadelného ústavu. Zamerala sa v ňom aj na históriu inštitúcie, ktorá mapuje dejiny divadelníctva na Slovensku od roku 1953. Medzi najžiadanejšie patria archívne dokumenty z osobných fondov.

Druhý blok konferencie uzavreli editori PhDr. Henrieta Žažová, PhD., a Mgr. Štefan Hrivňák *Správou o stave prác na Biografickom slovníku slovenských archivárov*. Informovali v nej, že na slovníku prebiehajú recenzentské práce a chystá sa jeho grafická úprava. V elektronickej podobe bude slovník sprístupnený na stránke www.archivari.sk. Zároveň poďakovali všetkým, ktorí sa podieľali na jeho príprave.

V krátkej diskusii riaditeľka odboru Mgr. Mária Mrižová, PhD., uviedla, že termín tlače slovníka je dohodnutý na október 2018 v Centre polygrafických služieb. Záver prvého dňa konferencie patril prezentáciám firiem. Zástupkyňa spoločnosti Green Wave Recycling, Ing. Štefánia Šoltésová, predstavila mobilnú skartáciu dokumentov, vykonávanú špeciálnymi vozidlami a bezpečnostnými nádobami na dokumenty s osobnými údajmi. Po prezentácii nasledovala prehliadka námestia a veže Kostola Nanebovzatia Panny Márie v Spišskej Novej Vsi.

V druhý deň konferencie 23. mája 2018 sa konalo valné zhromaždenie SSA. Z celkového počtu 204 členov sa zhromaždenia zúčastnilo 64 členov (31 %). Po voľbe mandátovej, volebnej a návrhovej komisie si členovia spoločnosti vypočuli Správy o činnosti a hospodárení SSA od mája 2016 do mája 2018. Valné zhromaždenie navrhlo schváliť zvýšenie členského príspevku na 10,00 eur ročne, pre nepracujúcich dôchodcov na 5,00 eur, znížený členský príspevok 5,00 eur (priznaný zo sociálnych dôvodov). Ďalej odporučilo, aby boli za čestných členov SSA vymenovaní Dr. h. c. mult. prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc., prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc., prof. PhDr. Jozef Šimončič, CSc., a prof. PhDr. Július Bartl, CSc., aby nový výbor pripravil zmenu stanov a oslovil archivárov – nečlenov spoločnosti vstúpiť do SSA. V diskusii

Kaštieľ v Markušovciach, jeden z cieľov exkurzie. Foto: Pavel Sůra.

odzneli aj odpovede na otázku, prečo sa archivári, hlavne členovia, nezúčastňujú na archívnych dňoch. Po uznesení mandátovej komisie nasledovali voľby predsedu, členov výboru a revíznej komisie SSA, ktoré prebehli v súlade so stanovami. Novou predsedníčkou SSA sa stala Mgr. Martina Orosová (59 hlasov), členmi výboru Mgr. Marta Švoliková (48 hlasov), Ing. Marta Bednárová (43 hlasov), Mgr. Robert Gregor Maretta (43 hlasov), doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc. (43 hlasov), Mgr. Štefan Hrivňák (42 hlasov), PhDr. Peter Keresteš, PhD. (38 hlasov), doc. PhDr. Juraj Šedivý, MAS, PhD. (36 hlasov), PhDr. Radoslav Ragač, PhD. (28 hlasov) a členmi revíznej komisie PhDr. František Chudják, PhD. (51 hlasov), Mgr. Katarína Kučerová Bodnárová, PhD. (41 hlasov) a Mgr. Pavol Urbánek (31 hlasov). Po vyhlásení výsledkov volieb nová predsedníčka SSA poďakovala odstupujúcej predsedníčke Mgr. Márii Grófovej a ostatným členom za štyri roky ich práce a ukončila valné zhromaždenie SSA.

Účastníci XXII. archívnych dní v SR v Spišskej Novej Vsi. Spoločenský večer.

Po obede boli účastníci konferencie pozvaní na dve exkurzie – do archívu biskupského úradu v Spišskej Kapitule a do kaštieľov v Markušovciach, Hodkovciach a Kostola Ducha Svätého v Žehre. Večer sa v koncertnej sále Reduty konala slávnostná večera.

V tretí deň konferencie 24. mája 2018 odznelo ďalších päť príspevkov. Ako prvý vystúpil PhDr. Marek Rímsky z Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach s príspevkom s názvom *Spišský zlomok*. Predstavil v ňom vzácny pergamenový fragment z českej biblie zo začiatku 15. storočia, ktorý bol objavený v Dome jezuitov v Košiciach. Dnes v budove sídli centrum spirituality, ktoré je organizačnou zložkou Trnavskej univerzity.

Mgr. Katarína Kučerová Bodnárová, PhD., z Archívu výtvarného umenia SNG sa vo svojom príspevku zamerala na *Pohyb umeleckých artefaktov v inštitúcii galerijného typu a jeho mapovanie prostredníctvom archívnych dokumentov*.

Slovenské jaskyne svetového kultúrneho a prírodného dedičstva v dokumentoch Archívu Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva vo svojom príspevku predstavili Mgr. Eva Greschová a Eva Bartošová z Archívu Slovenského múzea a ochrany prírody a jaskyniarstva.

Po diskusii, ktorá bola adresovaná najmä prvému príspevku (žiaľ, bez účasti autora), poďakovala nová predsedníčka a zástupcovia nového výboru SSA hlavným organizátorom podujatia – vedúcej archívu v Spišskej Novej Vsi Mgr. Nine Palkovej, jej spolupracovníkom a riaditeľovi ŠA v Košiciach PhDr. Richardovi Pavlovičovi, PhD., za prípravu XXII. archívnych dní v SR.

Po prestávke odznel ešte príspevok Jozefa Prillingera, Dáši Krčovej a Petra Kalla z Archívu ŽSR a Železničného múzea Slovenskej republiky s názvom *Handlová – Horná Štubňa: stavba jednokoľajnej hlavnej dráhy*. Na základe pamätného spisu, albumov a iných dokumentov v ňom pútavo opísali železnicu, ktorá dodnes láka milovníkov nostalgických jázd parným vlakom.

Univerzitný poklad – realita verzus archívne dokumenty vo svojom príspevku predstavila Mgr. Mária Grófová z Archívu UK v Bratislave. Účastníkov oboznámila s rôznymi vzácnymi predmetmi a cennosťami UK, akými sú napr. medaily, zbierka pečatidiel, notové záznamy slávnostných fanfár, návrhy talárov a žeziel hodnostárov UK a dokumentácia k nim.

Po krátkej diskusii k poslednému príspevku ohľadom toho, ako sa dostávajú trojrozmerné predmety do Archívu UK, sa odchádzajúca predsedníčka SSA poďakovala organizátorom za prípravu podujatia a nová predsedníčka SSA uzavrela XXII. archívne dni v Slovenskej republike.

Alena Mišíková
Štátny archív v Prešove

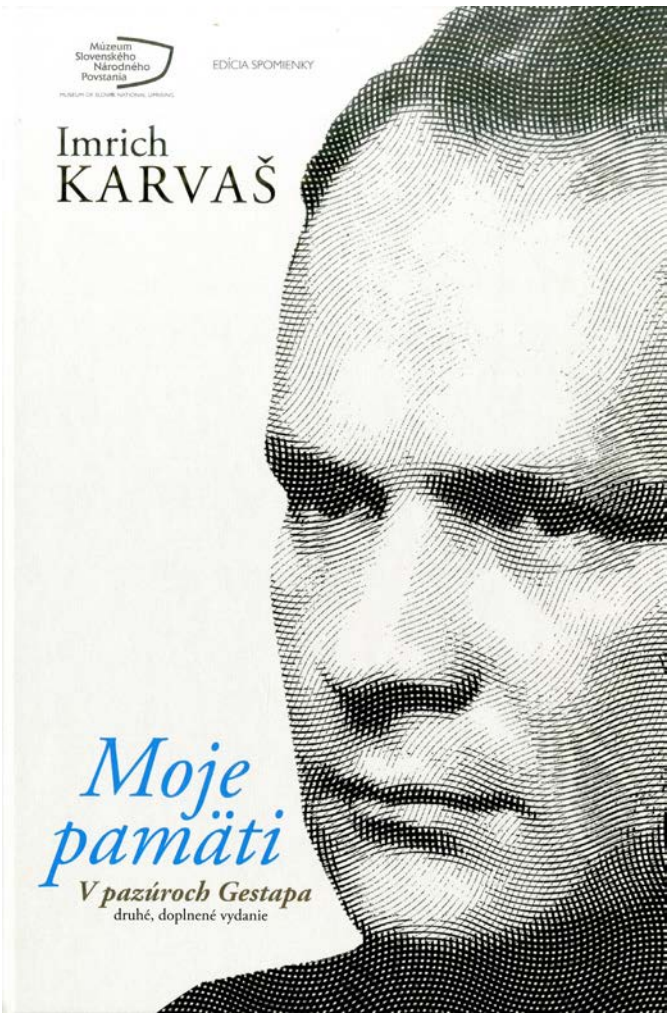
PREZENTÁCIA NOVÉHO VYDANIA KNIHY IMRICHA KARVAŠA *MOJE PAMÄTI. V PAZÚROCH GESTAPA*

Dňa 17. apríla 2018 sa v priestoroch Národnej banky Slovenska (NBS) uskutočnila prezentácia druhého doplneného vydania knihy Imricha Karvaša *Moje pamäti. V pazúroch Gestapa*. Prvé vydanie knihy, ktorá je už nedostupná a stále žiadaná, vydalo NVK International v spolupráci s Múzeom SNP v Banskej Bystrici v roku 1994. Preto sa rozhodli pre reedíciu publikácie. Materiál pre prvú knihu začali zhromažďovať v rokoch 1974 – 1978. Ako povedal syn Imricha Karvaša Milan, nulté vydanie vyšlo v troch exemplároch, ktoré naklepala na písacom stroji žiačka, ktorú Imrich Karvaš učil jazyky. Nie sú to pamäti v pravom slova zmysle. Kniha nemapuje celý Karvašov život a jeho kariéru (už v období prvej ČSR zastával významné funkcie: tajomník Obchodnej a priemyselnej komory, tajomník Zväzu slovenských bánk), ale začína udalosťami tesne pred vypuknutím SNP a pokračuje Karvašovým zatknutím, presunmi po väzniciach Gestapa (Viedeň, Brno, Berlín), potom v koncentračných táboroch Flossenbürg, Dachau, Innsbruck, Niederdorf, končí oslobodením a návratom domov.

Nové vydanie pamätí Imricha Karvaša pripravil Marek Syrný z Múzea SNP, ktorý v úvode označil Karvašove spomienky za najvýznamnejšie publikácie, ktoré boli k problematike príprav Povstania, ale aj k vykresleniu situácie v rokoch 1939 – 1945 na Slovensku vydané.

Text nového vydania Pamätí je prehľadnejšie štrukturovaný, na úvod je pridaný životopisný náčrt (autori Ľudovít Hallon, Michal Schwarc, Marek Syrný) a krátke spomienky Karvašových detí. Kniha je doplnená novými redakčnými poznámkami, ľahšiu orientáciu v nej umožňuje menný register. Nepublikované rodinné fotografie jej dávajú celkom novú dimenziu.

Príbeh guvernéra Imrich Karvaša je príbehom mimoriadneho človeka, osobnosti, ktorá z piedestálu moci padla po zatknutí na najspodnejšie dno. V roku 1944 sa zaslúžil o prípravu Slovenského národného povstania a jeho finančné zabezpečenie. Štátny aparát na povstaleckom území fungoval vďaka Karvašovi. Následne prežil niekoľko mesiacov v nacistických väzniciach. Jeho perzekúcia pokračovala aj v 50. rokoch. Z knihy spomienok sa môžeme o tejto osobnosti dozvedieť viac, keďže zatiaľ nevyšla Karvašova biografia.

Zaujímavý postreh vyslovil na prezentácii knihy Milan Karvaš *...pendantom otcových spomienok, by mali byť spomienky našej matky, ktorá Povstanie prežila sama s tromi malými deťmi, čo sme robili, čo sme vytrpeli.* Imrich Karvaš zvládol všetko vďaka manželke, ktorá podobne ako on študovala právo, no po narodení prvého dieťaťa – dcéry Oľgy sa vzdala ďalšej kariéry.

Publikáciu uviedli do života za prítomnosti guvernéra NBS Jozefa Makúcha, ktorý ju spolu s dcérou Imricha Karvaša, Oľgou, symbolicky pokrstil mincou Imricha Karvaša. Guvernér NBS Jozef Makúch pri tejto príležitosti uviedol: *Uvádzame do života rozšírené vydanie časti spomienok Imricha Karvaša, prvého guvernéra Slovenskej národnej banky, jej zakladateľa, národohospodára svetového mena, muža, ktorému má byť Slovensko, i to súčasné, za mnoho vďačné, ktorému zároveň však stále dlhujeme patričnú úctu a poklonu.*

Marta Švoliková
Štátny archív v Nitre,
pracovisko Archív Levice

EXKURZIA ARCHIVÁROV ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V NITRE V GYŐRI

Dňa 3. mája 2018 sa uskutočnila exkurzia archivárov Štátneho archívu v Nitre v Archíve Rábsko-Mošonsko-Šopronskej župy v Rábe (Győri) *(Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára)* v Maďarskej republike, ktorú zorganizoval Štátny archív v Nitre. Exkurzie sa zúčastnilo spolu 9 archivárov z ústredného archívu v Ivanke pri Nitre a jeho pracoviska v Leviciach. Táto návšteva nitrianskych archivárov v Győri je výsledkom vzájomnej partnerskej spolupráce oboch archívov, ktorá trvá od roku 2016 a ktorá sa spredmetnila vo viacerých vzájomných podujatiach, najmä v účasti a podpore vlastných odborných podujatí na oboch stranách. Nosnou časťou exkurzie bolo spoločné neformálne stretnutie v priestoroch győrskeho archívu, najmä však výmena názorov a skúseností o procesoch riadenia, postavení i problémoch oboch archívov i archívnictva ako takého, takisto aj diskusia o možnostiach ďalšej vzájomnej cezhraničnej spolupráce. Ako vyplynulo zo spoločného stretnutia, slovenskí i maďarskí archivári majú stále veľa spoločného, nielen po odbornej, ale aj ľudskej stránke, ale tiež ich archívy a archívnictvo trápi aj viacero rovnakých problémov, medzi ktoré stále patrí i slabé ukotvenie archívnictva a jeho prestíž v očiach verejnosti. Vo vzájomnom rozhovore sa tiež diskutovalo o ďalších možnostiach spolupráce, a to najmä o návšteve a exkurzii győrskych archivárov v Nitre v priebehu júna 2018 a zároveň o ich niekoľkodňovom výskume v Štátnom archíve v Nitre v priebehu jesene 2018 zameranom na štúdium hungarík, keďže v Štátnom archíve v Nitre je uložených viacero archívnych fondov teritoriálne sa viažucich výlučne na územie dnešného Maďarska, najmä bývalej Komárňanskej a Ostrihomskej župy po roku 1918. Súčasťou exkurzie bola aj prehliadka depotov győrskeho župného archívu, ktorý sídli v spoločnej budove s daňovým úradom (a trápia ho priestorové problémy), predstavenie najvzácnejších archívnych dokumentov archívu a najmä popoludňajšia prehliadka biskupského mesta Győr s odborným výkladom maďarských kolegov, ktoré zaujalo svojou barokovou krásou. Mimoriadne zaujímavá a vizuálne veľmi inšpiratívna bola tiež prehliadka výstavy *„Ilonczi“* o životnom portréte grófky Ilonky Andrássyovej (1886 – 1967), dcéry ministra Gyulu Andrássyho (a manželke Pavla Esterházyho a po jeho smrti Jozefa Czirákyho), ktorá je inštalovaná v priestoroch *Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum* v Győri, sídliaceho vedľa budovy archívu. K inštalovaniu expozície dal podnet kufrík archívnych dokumentov, najmä jej denníkov a osobnej korešpondencie, objavený v jej kaštieli v Dénesfa. Dovolím si konštatovať, že ďalšie spoločné stretnutie nitrianskych a győrskych archivárov, ktoré sa nieslo v priateľskom neformálnom duchu, splnilo svoje poslanie, prehĺbilo vzájomné sebapoznávanie a umožnilo aj mnohým mojim kolegom spoznať nielen jeden maďarský archív, ale aj bližšie pomery v maďarskom archívnictve. Som presvedčený, že aj takéto aktivity sú jednou z príležitostí, ktoré nám umožňujú prehlbovať naše vlastné archívne vedomie a skúsenosti. Dovolil by som si zároveň poďakovať pani riaditeľke župného archívu Mónike Dancseczovej za pozvanie a najmä milé a srdečné stretnutie.

Peter Keresteš
Štátny archív v Nitre

Účastníci exkurzie Štátneho archívu v Nitre pred archívom v Győri. Foto: István Aldozó.

SEMINÁR MAĎARSKÉHO NÁRODNÉHO ARCHÍVU PRE SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

Maďarský národný archív (ďalej len MNA) organizoval dňa 10. mája 2018 seminár pre slovenských archivárov, ktorí pracujú s archívnymi dokumentmi písanými v maďarčine. Podobné semináre už archív pripravil v roku 2017 pre zahraničných archivárov v Rumunsku a na Ukrajine. Organizátori prezradili, že podobný seminár ešte plánujú urobiť aj pre archivárov zo Srbska.

Tento projekt MNA mal isté kultúrne poslanie. Jeho cieľom bolo posilniť spoluprácu s archivármi pracujúcimi na Slovensku a na druhej strane nadviazať užšie kontakty s kolegami, ktorí spracovávajú archívne dokumenty, ktoré vznikli v Uhorsku a je možné ich zaradiť do skupiny *hungarica*. Zahraniční kolegovia vybrali témy seminára podľa dôležitosti a podľa aktuálnych tém týkajúcich sa archívov v 21. storočí. Prednášajúci zostavili svoje prednášky na základe dostupnej odbornej literatúry, ale najmä vychádzajúc z archívnej praxe.

Seminár sa uskutočnil v konferenčnej sále Hotela Akadémia v Košiciach, kde boli účastníci konferencie ubytovaní. Celé podujatie prebiehalo v užšom, ale zároveň v priateľskom kruhu slovenských archivárov. Prednášajúci si pripravili zaujímavé prezentácie, ako aj možnosť praktického vyskúšania si niektorých služieb, ktoré ponúka tzv. archívna pedagogika v MNA.

Ako prvý so svojou prednáškou vystúpil Dr. Csaba Szabó, generálny riaditeľ MNA. Zoznámil poslucháčov s archívnymi databázami, digitalizáciou archívnych dokumentov, ale taktiež predstavil jednotlivé budovy a priestory MNA.

Po ňom nasledovala Dr. Zsuzsanna Mikóová, zástupkyňa generálneho riaditeľa MNA. Priblížila prevzatie, uloženie a bádanie elektronických záznamov, európske normy. Taktiež poukázala na aktuálnu situáciu digitalizovania a ďalšie ich plány v danej problematike.

O modernej komunikácii v archíve a o elektronickom archíve hovoril Dr. László Sándor Németh, vedúci oddelenia Sekretariátu generálneho riaditeľa MNA. Oboznámil účastníkov seminára s jednotlivými webovými stránkami, virtuálnymi výstavami, online časopismi archívu a nezabudol spomenúť aj informácie, ktoré sa pravidelne zverejňujú na facebooku a na instagrame. Prezradil, že touto modernizáciou sa snaží archív pritiahnuť najmä mladšiu generáciu bádateľov. Navnadil každého účastníka navštíviť spomenuté stránky.

Účastníci seminára

Veľmi dobre vypracovaná prednáška o župnej správe v druhej polovici 18. storočia bola prednesená Laurou Csonkaovou, archivárkou MNA. Vo svojej prednáške spomenula, že sa zaoberá i archívnou pedagogikou. Jej príspevok predstavil mnohé zákony a župné sústavy pochádzajúce z druhej polovice 18. storočia.

Mgr. Andrea Farkasová, vedúca oddelenia osvety a styku s verejnosťou MNA, archivárka pochádzajúca zo Slovenska, priblížila služby poskytované archívom, rôzne podujatia, ktoré sa organizovali pre verejnosť, oboznámila účastníkov s pojmom archívna pedagogika a tiež ako prebieha v MNA spolupráca archívov a škôl. Ich hlavným cieľom je predstaviť verejnosti mnohé novinky a zahrnúť do podujatia čo najviac detí. Z tohto dôvodu archív nie prvýkrát organizuje letné tábory, na ktoré sa môžu prihlásiť nielen deti a rodinní príslušníci archivárov, ale i deti a mládež širokej verejnosti. Spomenula, že sú rodiny, ktoré sa pravidelne na tieto podujatia vracajú a malí návštevníci sa nevedia dočkať spomenutého letného tábora.

Po chutnom obede nasledovalo menšie rozptýlenie pre účastníkov seminára, ktoré si pripravili Mgr. Andrea Farkasová a Laura Csonkaová. Predstavili svoju archívno-pedagogickú hru, ktorú si mohli všetci zúčastnení vyskúšať. Táto hra dostala názov *Cestovanie po stopách Jozefa II.* a *Vlak do neznáma* (zaoberal sa problematikou holokaustu). V podobe vypĺňovania slepých máp, určovania erbov, ale aj skúmania rôznych dokumentov si mohli účastníci seminára zasúťažiť a zabaviť sa.

Na záver môžeme skonštatovať, že seminár splnil svoj účel. Slovenskí archivári spoznali mnoho doposiaľ neznámych faktov, ktoré sa týkajú digitalizácie archívnych dokumentov našimi susednými archivármi, a zároveň sa posilnila aj spolupráca maďarských archivárov s archivármi pracujúcimi na Slovensku.

Judita Szekeresová Kovácsová
Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa

FORMOVANIE ŠTÁTNYCH ORGÁNOV V PROCESE ZAČLEŇOVANIA SLOVENSKA DO 1. ČSR

V rámci podujatí organizovaných pri príležitosti stého výročia vzniku Československej republiky Slovenský národný archív usporiadal 16. a 17. mája 2018 v priestoroch CÚZ SÚZA v Bratislave vedeckú konferenciu pod názvom *Formovanie štátnych orgánov v procese začleňovania Slovenska do 1. ČSR*.

V úvodnom slove riaditeľ archívu Ivan Tichý predstavil problematiku náčrtom pomerov slovenskej politickej reprezentácie bezprostredne pred a po vzniku Československej republiky. V prvom konferenčnom bloku sa Zuzana Illýová (Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky Univerzity Komenského v Bratislave) venovala alternatívnym dátumom vzniku nového štátu a zosumarizovala argumenty, ktorými tieto dátumy obhajovali doboví dejatelia. Popri 28. a prípadne 30. októbri totiž prichádzal do úvahy už 15. až 24. október 1918, keď bolo Československo uznané medzinárodne, či až 12. jún 1919, keď bola určená československá hranica s Maďarskom, prípadne až termín potvrdenia hraníc ČSR Versaillskými mierovými zmluvami. Eva Vrabcová následne priblížila vytvorenie Československej dočasnej vlády v Skalici i rovnomenný archívny fond, ktorý ešte ako pracovníčka Slovenského národného archívu spracovala. Miriam Laclavíková (Katedra dejín práva Trnavskej univerzity v Trnave) právno-historicky rozobrala pozíciu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska, pričom poukázala na skutočnosť, že tento orgán pôsobil v rozpore s platnou ústavou. Na záver bloku pracovníci Slovenského národného archívu Michal Bartal, Alena Gazdíková a Rastislav Luz prezentovali najrelevantnejšie fondy archívu k 1. Československej republike: Slovenská národná rada I, Československá dočasná vláda na Slovensku, Klub slovenských poslancov Národného zhromaždenia, Slovenské oddelenie Národného výboru československého, Minister ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska, Zbierka staničných kroník, Ústredná komisia pre plebiscit na Spiši a Orave v Ružomberku, Policajné riaditeľstvo a Policajný súd v Bratislave. Diskusia uzatvárajúca vstupný blok príspevkov sa vinula najmä okolo osobnosti predsedu dočasnej vlády a prvého ministra s plnou mocou pre správu Slovenska Vavra Šrobára.

Druhý blok otvoril Peter Chorvát (Vojenský historický archív Vojenského historického ústavu v Bratislave) priblížením Československej armády a jej pôsobenia na Slovensku v rokoch 1918 – 1920, pričom dôraz kládol na obsadzovanie územia Slovenska československými jednotkami a následnú unifikáciou československej brannej moci v roku 1920. Okrem týchto dvoch relevantných medzníkov bol príspevok zameraný na konštituovanie vojenských posádok na Slovensku v sledovanom období, vojnu s Maďarskou republikou rád, vzťah mestskej a vidieckej spoločnosti k armáde a na niektoré ďalšie parciálne témy. Integrovaniu územia Slovenska do štátneho územia Československa po právnej stránke sa v nasledujúcom príspevku venoval Jozef Beňa (Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky Univerzity Komenského v Bratislave), ktorý časť svojho príspevku venoval aj rozboru dvoch rozličných možností chápania pojmu okupácia. Daniel Kuzmík (Diplomatický archív Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR) na základe archívnych dokumentov zo svojho domovského archívu prezentoval vojenské ohrozovanie územia Slovenska v počiatočnom období Československej republiky. V diskusii sa účastníci dotkli otázok vojenského zabezpečenia Bratislavy v sledovanom období i infraštruktúry vznikajúceho štátu.

Poobedňajší blok konferencie začal prezentáciou Ľubice Kázmerovej (Historický ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave) o okolnostiach vzniku a činnosti školského referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave. Referát bol zriadený ako expozitúra celoštátneho ministerstva v Prahe a jeho náplň teritoriálne spadala do pôsobnosti úradu ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska. Do činnosti referátu patrila slovakizácia vtedajšieho školského systému, odstraňovanie negramotnosti, zriaďovanie slovenských škôl všetkých stupňov s dôrazom na elementárne vzdelávanie a unifikácia školského systému v ČSR. Priamo na archívny fond Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety, ktorý je uložený taktiež v Slovenskom národnom archíve, zamerala svoj príspevok jeho spracovateľka Daniela Tvrdoňová (Slovenský národný archív). Okrem stručného predstavenia dejín, obsahu a štruktúry tohto fondu, bola skonštatovaná jeho aktuálna neprístupnosť z dôvodu infikovania plesňou. Adriana Kičková (Katedra histórie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre) predstavila reformné snahy Ivana Dérera v slovenskom školstve. Tie v zložitej (nielen) ekonomickej situácii nasledujúcej po svetovej hospodárskej kríze vo väčšine prípadov neprekročili rámec plánov, a tak napokon neboli zrealizované. Diskusia po bloku sa viedla okolo ochrany archívnych dokumentov a obzvlášť elektronického prístupu k nim.

Pohľad do auditória. Foto: SNA.

Na záver prvého dňa konferencie bola otvorená výstava Slovenského národného archívu nazvaná *Vznik Československej republiky v roku 1918 v dokumentoch Slovenského národného archívu*, ktorá trvala do 29. júna 2018. Súčasne bola na vernisáži prezentovaná vedúcou 1. oddelenia spracúvania archívnych dokumentov Erikou Javošovou spolu s Ľubicou Kázmerovou publikácia pracovníčok archívu Miriam Kuzmíkovej, Ivany Červenkovej a Petry Hagoňovej *„...a národ oboril sa na národ": Veľká vojna v archívnych dokumentoch Slovenského národného archívu.*

Druhý deň konferencie začal prednáškou Milana Olejníka (Spoločenskovedný ústav Centra spoločenských a psychologických vied Slovenskej akadémie vied) o reakciách Maďarov na začleňovanie Slovenska do Československej republiky. Situácia maďarského obyvateľstva, z ktorého sa stala menšina v novovzniknutom štáte, nebola jednoduchá. Komplikácie v oblasti personálneho obsadenia úradov, ako aj učiteľských miest či slovenských škôl žiakmi z dôvodu nevôle maďarského obyvateľstva prejaviť lojalitu československému štátu, neboli žiadnou výnimkou. Rovnako ňou zo strany československých úradov nebola ani cenzúra menšinovej tlače a obmedzenie možností kontaktu s Maďarmi za hranicou. Róbert Arpáš (Katedra histórie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Historický ústav Slovenskej akadémie vied, pracovisko Banská Bystrica) sa vo svojom príspevku venoval predstavám o postavení Slovákov v Československej republike (tzv. slovenská otázka) ako predmetu sporov medzi politickou reprezentáciou republiky, ktorá sa prejavila až tromi návrhmi na autonómiu a napokon sa stala jedným z predpokladov rozbitia Československa. Katarína Mešková Hradská (Historický ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave) predstavila formovanie židovských politických strán v medzivojnovom období. Priblížila prejavy ich snahy získať poslanecké mandáty, ktoré sa napriek pokusom o spojenie s inými menšinovými politickými stranami (poľskou) nikdy nepretavili na úspech. Ústrednou témou diskusie bola idea čechoslovakizmu a jej nejednoznačné chápanie samotnými zástancami.

V poslednom bloku príspevkov Diana Kunderová (Štátny archív v Košiciach) predstavila úrad notára v Uhorsku pred rokom 1918 a Judita Szekeresová Kovácsová (Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa) priblížila zmeny v tomto úrade počas trvania Československej republiky. Práve na úrade notára sa viditeľne prejavila snaha o centralizáciu v novom štáte. Obecný a obvodný notár sa z predstaviteľa autonómneho orgánu samosprávy stal štátnym zamestnancom, ktorého menoval priamo minister vnútra. Zmena v novom štáte sa samozrejme dotkla aj požiadavky na ovládanie nového štátneho jazyka. Lukáš Repjak a Tajana Gerbocová (Slovenský národný archív) následne opísali prvú pozemkovú reformu v Československu. Táto ,,revolučná" zmena sa dotkla až 4 068 370 ha pôdy a poštátnené a ďalej prerozdelené boli všetky pozemkové vlastníctva väčšie ako 150 ha poľnohospodárskej pôdy (polia, lúky, vinice, chmeľnice), alebo 250 ha pôdy vôbec. Z osobného archívneho fondu Fedor Houdek predstavila Janka Hričovská (Slovenský národný archív) mapy, ktoré boli využité na parížskej mierovej konferencii. Fedor Houdek pôsobil spomedzi slovenských expertov najdlhšie na mierovej konferencii, kde pracoval na nomenklatúre mapy Slovenska a Podkarpatskej Rusi, ktorú vyhotovil francúzsky Vojenský geografický ústav a bola pripojená k mierovým zmluvám. Spomienkam slovenských politikov a verejných predstaviteľov na vznik Československa bol venovaný príspevok Miriam Kuzmíkovej (Slovenský národný archív), ktorý v autorkinej neprítomnosti predniesla Erika Javošová. Čerpala v ňom zo spomienok na pôsobenie Vavra Šrobára, Fedora Houdeka, Ladislava Moyša, Antona Štefánka, Vladimíra Svetozára Hurbana, Mikuláša Gaceka či Štefana Janšáka, v ktorých boli zachytené viaceré stránky pôsobenia týchto dejateľov, ale aj celkovej situácie chaosu, sprevádzajúceho vznik nového štátu. Neraz boli zážitky týchto politikov podané s nadhľadom a plné humorných situácií. Záverečné slovo dvojdňovej konferencie patrilo riaditeľovi Slovenského národného archívu Ivanovi Tichému, ktorý sa všetkým prednášajúcim a poslucháčom poďakoval za účasť.

Martina Škutová
Slovenský národný archív

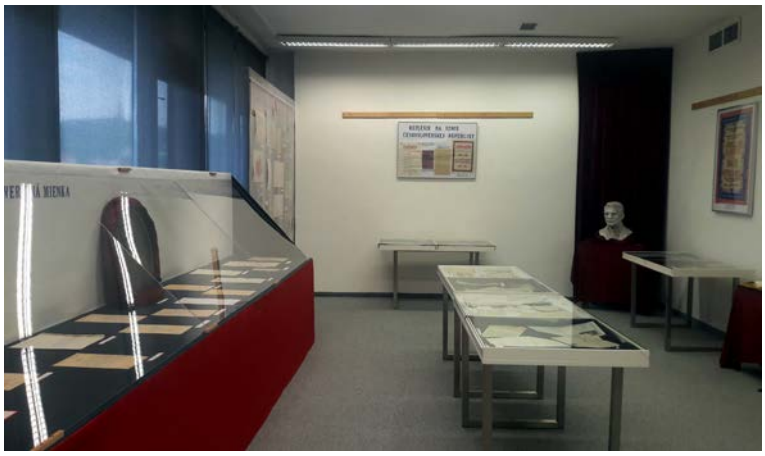
VÝSTAVA SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO ARCHÍVU O VZNIKU ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKU 1918

Dňa 16. mája 2018 sa v priestoroch budovy Slovenského národného archívu konala pri príležitosti stého výročia vzniku Československej republiky vernisáž výstavy s titulom *Vznik Československej republiky v roku 1918 v dokumentoch Slovenského národného archívu*. Vernisáže sa okrem samotných organizátorov výstavy a ďalších zamestnancov archívu zúčastnilo aj množstvo pozvaných hostí. Výstava bola verejnosti sprístupnená od 17. mája do 29. júna 2018.

Cieľom výstavy bolo priblížiť viaceré aspekty vznikajúceho štátu od formovania štátnych orgánov, hraníc a potreby úradníckeho aparátu cez propagandu, postoje a prijímanie novovzniknutej situácie zo strany verejnej mienky a obyvateľstva ako takého až po reflexie, resp. ohlasy na vznik spoločného štátu v rámci jubilejných osláv v rokoch 1928 – 1929, ktoré v tom čase na Slovensku koordinoval Slovenský jubilárny výbor (pod dobovým názvom jubilárny).

Výstava bola z časového a obsahového hľadiska ohraničená rokmi 1918 a 1920, pričom ju koncepčne uzatváral rok 1928 ako jubilejný rok, v rámci ktorého prebiehali oslavy vzniku spoločného štátu. Tematicky bola rozdelená do piatich okruhov.

Prvý okruh začínal zahraničným odbojom ako predpokladom vzniku štátu. Do expozície boli v rámci neho zaradené zaujímavé dokumenty, medzi ktorými okrem iných nechýbalo ani jubilejné farebné vyhotovenie Pittsburskej dohody, vyjadrujúcej súhlas s politickým programom spojenia Čechov a Slovákov v spoločnom štáte. Okrem nej mali návštevníci možnosť vidieť aj plagát vydaný americkými krajanmi pri príležitosti vzniku ČSR a diplom Slovenskej ligy za finančný príspevok na oslobodenie Slovenska. Vystavené dokumenty boli obohatené o fotografie zobrazujúce každodenný život československých légií vo Francúzsku, Rusku a Taliansku.

Výstava Vznik Československej republiky v roku 1918 v dokumentoch Slovenského národného archívu. Foto: Mária Fiľarská.

Archívne dokumenty približujúce vznik ČSR v roku 1918, doplnené trojrozmerným malým znakom ČSR a fotografiami zachytávajúcimi príchod dočasnej vlády do Bratislavy a každodenný život československých légií vo Francúzsku, Rusku a Taliansku. Foto: Mária Fiľarská.

V druhom tematickom okruhu bola pozornosť zameraná na samotný vznik ČSR. V rámci tohto okruhu tvorili hlavný panel dokumenty pochádzajúce jednak z osobných fondov a jednak z fondov, ktoré vznikli z činnosti vrcholných politických orgánov, medzi nimi Slovenskej národnej rady, Československej dočasnej vlády, Ministerstva ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska a Klubu slovenských poslancov Národného zhromaždenia. Z vystavených dokumentov možno medzi najdôležitejšími spomenúť napríklad zápisnice zo zasadnutí v Turčianskom Sv. Martine z 30. a 31. októbra 1918, ďalej zákon o mimoriadnych prechodných opatreniach na území Slovenska, nariadenia týkajúce sa stanovenia štátnej symboliky doplnené o 3D malý znak ČSR či dokumenty, ktoré sa zaoberali otázkou úradníctva a jeho poslania na Slovensku. Hlavný panel spestrili fotografie zachytávajúce príchod dočasnej vlády do Bratislavy a život legionárov, pričom ho uzatvárala Deklarácia slovenského národa, vydaná Ružomberským výborom Slovenskej národnej rady z 30. októbra 1918.

V treťom okruhu sa autori výstavy snažili poukázať na spôsob, akým bola v novovzniknutom štáte ovplyvňovaná verejná mienka a akým spôsobom prijímalo obyvateľstvo zmenenú situáciu, resp. aký dosah malo vytvorenie spoločného štátu na každodenný život. V súvislosti s tým mohli návštevníci medzi vystavenými dokumentmi nájsť propagandistické letáky, ktoré vyjadrovali pozitívny aj negatívny postoj k utvoreniu spoločného štátu, ďalej ukážky uhorských a československých pasov, cestovných listov či vysvedčení, vďaka ktorým mohli pri názornom porovnaní vidieť zmeny vo vizuálnom stvárnení vystavených jednotlivín. Bezprostrednú reakciu na vznik ČSR dokladali napríklad aj dokumenty o demonštrácii či snahe odstrániť maďarské pomníky z verejných priestranstiev a nariadenie o úradovaní v slovenskom jazyku, o spievaní a hraní hymny.

Štvrtý tematický okruh venoval pozornosť formovaniu hraníc. Z vystavených máp možno spomenúť napríklad politickú mapu strednej Európy, vyjadrujúcu predstavy o usporiadaní Európy po vojne, národopisnú mapu uhorských Slovákov, etnografickú mapu Uhorska, či mapu 1. ČSR. Okrem máp si návštevníci mohli prezrieť aj návrh hraničnej línie navrhnutej maďarskou delegáciou, prehľad južných hraníc ČSR podľa trianonskej zmluvy, či vyobrazenie jednotlivých typov hraničných kameňov, ktoré sa používali na označenie hraníc.

Výstavu koncepčne uzatváral piaty tematický okruh s titulom Reflexie, resp. ohlas na vznik ČSR. V rámci neho autori výstavy priblížili jubilejné oslavy, ktoré na Slovensku prebiehali v roku 1928 pri príležitosti 10. výročia vzniku ČSR. Do expozície zaradili okrem fotografií z osláv aj rôzne propagačné materiály, publikované Slovenským jubilárnym výborom, ako napríklad jubilejné odznaky, pohľadnice, plagáty a jubilejné vydanie novín, ďalej zoznam divadelných hier vhodných pre oslavu 28. a 30. októbra, či ukážky slávnostného osvetlenia Bratislavy.

Celý výstavný priestor dopĺňala bronzová plastika a busta Vavra Šrobára ako ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska.

Veríme, že výstava bola v rámci nespočetných podujatí venovaných vzniku ČSR v tomto roku prínosom pre odbornú i laickú verejnosť a tešíme sa do budúcnosti na ďalšie podobné aktivity.

Alžbeta Gabríková
Slovenský národný archív

NOC LITERATÚRY V LEVICKOM ARCHÍVE

V tomto roku sa Levice zapojili do unikátneho podujatia Noc literatúry 2018, ktoré pripravuje České centrum v spolupráci so združením zahraničných kultúrnych inštitútov siete EUNIC (*European Union National Institutes for Culture*), kultúrnymi oddeleniami veľvyslanectiev a Zastúpením Európskej komisie na Slovensku. Podujatie prebiehalo paralelne v ďalších 16 mestách na Slovensku a zároveň v iných európskych mestách ako Praha, Viedeň, Budapešť, Lisabon.

Séria večerného čítania z kníh autorov z rôznych krajín sa v Leviciach konala v stredu 16. mája od 18.00 do 22. 00 na siedmich, v niektorých prípadoch netradičných, miestach mesta: Narnia – Spolok stredovekých umelcov, Tekovské múzeum – Dobóovský kaštieľ, Rotunda na hrade, Kuny Design (OD Pokrok), Mestská knižnica – oddelenie beletrie a Levická mestská pivnica. Jedným z miest večerného čítania bola aj bádateľňa Štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Levice.

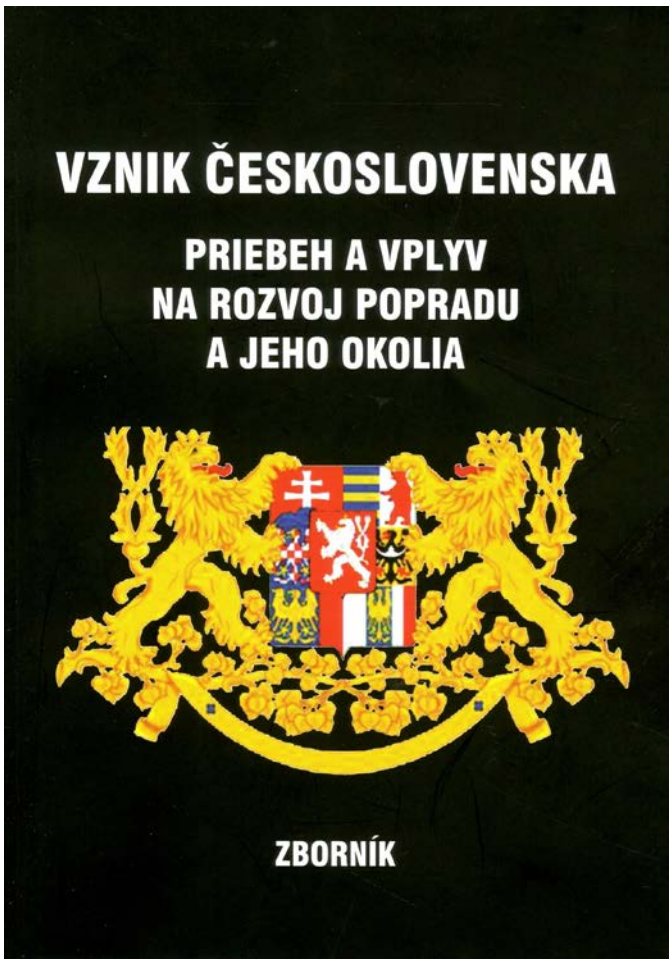
Konceptom Noci literatúry bola zásada 1 priestor = 1 kniha. Poradie návštev jednotlivých zastávok si určuje účastník sám a je len na ňom, či navštívi všetkých sedem alebo len niektoré z nich. Čítania asi 15-minútových ukážok z vybraných súčasných románov sa na všetkých miestach opakovali každú polhodinu. Čítali ich miestni herci z levického divadla Teáter Komika a ľudia venujúci sa recitácii a amatérskemu divadlu.

V priestoroch archívu odzneli úryvky z románu *Judáš*, ktorého autorom je izraelský spisovateľ s východoeurópskymi koreňmi Amos Oz. *Judáš* je príbehom o túžbe, zrade a osamotení a zároveň je obrazom nepokojného Izraela na prelome 50. a 60. rokov minulého storočia. Román získal nomináciu na prestížnu medzinárodnú Man Bookerovu cenu 2017 a je považovaný za jedno z najpôsobivejších diel autora. Román v roku 2018 vyšiel v slovenčine, autorkou prekladu je Katarína Karovičová. Čítali z neho Ria Mészárošová a Naďa Gašeková. Prvé čítania počúvalo pár ľudí, no ďalšie čítania už zaplnili bádateľňu. Predpokladáme, že sa Noc literatúry uskutoční v našom archíve aj v nasledujúcich rokoch. Ak bude priaznivé počasie, mohla by sa z nášho archívneho dvora stať na účely tejto akcie letná čitáreň.

Na záver si dovolím byť trochu osobná: možno sa dočkáme slovenského prekladu románu *Szaba-*

duló asszonyok (Oslobodzujúce sa ženy), levickej spisovateľky židovského pôvodu Terézie Engelovej, publikujúcej pod menom Rudnóy Teréz. Román, ktorý vyšiel po tragickej smrti autorky v roku 1947, zobrazuje prvých 24 hodín v koncentračnom tábore po jeho oslobodení. Terézia Engelová bola švagrinou poslednej majiteľky budovy, v ktorej náš archív sídli. Aj keď majiteľ nerozhoduje o tom, aké dielo sa bude v jeho priestoroch čítať, nevieme si predstaviť lepšiu voľbu pre archív, ako čítanie tohto diela v rámci Noci literatúry.

Marta Švoliková
Štátny archív v Nitre,
pracovisko Archív Levice

POPRADSKÝ ARCHÍV SI PRIPOMENUL JUBILEJNÝ ROK 1918 SPOLU S OSTATNÝMI INŠTITÚCIAMI V MESTE *VZNIK ČESKOSLOVENSKA – PRIEBEH A VPLYV NA ROZVOJ POPRADU*

Nebýva pravidlom, už vôbec nie zvykom a matne sa zamýšľam, že som to ešte nezažila, aby sa pri otvorení konferencie pri prednáškovom pulte nachádzal zborník z onej konferencie. Po skončení prednášok si účastníci i prednášatelia odnášali zborník, ktorý im dopĺňal celkový dojem z konferencie. Nepredstaviteľné, ale možné.

Ale aby sme nepredbiehali udalosti. Koncom roka 2017 sa publicista a zanietený propagátor Popradu Mikuláš Argalács v spolupráci s oslovenými inštitúciami ako Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad, Podtatranská knižnica v Poprade, Podtatranské múzeum, Mesto Poprad a ďalšie miestne inštitúcie a jednotlivci dohodli na usporiadaní medzinárodnej konferencie pri príležitosti 100. výročia osláv vzniku Československej republiky. Zahraničie zastupoval *Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR*. Snahou organizátorov bolo, aby týmto podujatím prispeli k jubilejným oslavám 100. výročia vzniku ČSR. Konalo sa 5. júna 2018 v priestoroch Podtatranskej knižnice v Poprade.

Prednášajúci vo svojich príspevkoch z rôznych uhlov pohľadu priblížili rok 1918 v našom meste a jeho okolí. Ukázali udalosti, ktoré tento akt sprevádzali a z historického hľadiska zhodnotili pozitíva i negatíva tohto spojenia.

Odpoveď na otázku *Proč vzniklo Československo – stát Čechů a Slováků*, hľadala z českého pohľadu PhDr. Helena Nosková, CSc., vedecká pracovníčka *Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd* v Českej republike. V prednáške zachytila vývoj ČSR od vzniku až po rozdelenie. Ďalšiu odpoveď na svoju otázku, či *Prinieslo Československo regiónu pod Tatrami úpadok, stagnáciu alebo hospodársky a spoločenský rozvoj?* predniesla doc. Ing. Jana Piteková, PhD., vedecká pracovníčka Katolíckej univerzity v Ružomberku. Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad na konferencii prezentovali dve zástupkyne. Ing. Martina Šlampová s prednáškou *Začiatky Československa v archívnych dokumentoch*, v ktorej sa poslucháči dozvedeli, ako to v Poprade vyzeralo v roku 1918 na úrovni miestnej štátnej správy a samosprávy a o nemeckej a maďarskej menšine, ktorá sa zmien obávala. Vedúca archívu PhDr. Božena Malovcová sa na problematiku vzniku ČSR pozrela z pohľadu podnikateľskej rodiny Baťovcov, a to v prednáške *Založenie a vývoj Baťovej továrne vo Svite*, ktorá si v novom štáte na nehostinných mokrinách pod Tatrami našla miesto na založenie svojej továrne na výrobu vláken a fó-

lií. Ich podnikateľský zámer vyšiel, pretože spoločnosť prosperuje dodnes a je významným zamestnávateľom v regióne. Na dokreslenie atmosféry roku 1918 cez vývoj meny sa pozrel Mgr. Pavol Minarčák, PhD., kurátor Podtatranského múzea v Poprade, vo svojom príspevku *Vývoj zbierkového fondu numizmatiky v Karpatskom múzeu v Poprade v období existencie 1. ČSR – 1918 – 1939* s akcentom na vtedajšiu menu. S novým štátom prišla nová mena, reforma. Zaujímavý exkurz do dvoch položených otázok urobil Ing. Viliam Roth, diplomat, prekladateľ a publicista, ktorý hľadal odpoveď *Prečo vzniklo a prečo zaniklo Československo* zo slovenského pohľadu. Ďalšie témy poslucháčom priblížili spolkovú činnosť v Poprade a na Spiši do roku 1939, prínos prvej ČSR pre rozvoj športu, s ktorou prítomných oboznámil publicista Mikuláš Argalács. Za zmienku stojí, že medzi renomovanými odborníkmi dostal šancu na prezentáciu i študent III. ročníka na popradskom gymnáziu Róbert Bednár so svojou prácou mapujúcou priebeh osláv vzniku 1. ČSR v roku 1928 a 1938 na celoslovenskej úrovni a tiež v okresoch Poprad a Kežmarok.

Účastníci konferencie si okrem zborníka odnášali domov atmosféru dní, v ktorých sa rodilo Slovensko a 1. ČSR. Uvedomili si, čo predchádzalo vzniku a čo prispelo k zániku Československa. Boli nastolené mnohé otázky, na ktoré budú hľadať odpoveď ďalší historici a ďalšie konferencie.

Marta Bednárová
Štátny archív v Prešove,
pracovisko Archív Poprad

ARCHIVÁR V REGIÓNE

Od archivára sa väčšinou očakáva, že bude v regióne fungovať ako informátor na všetko. Je to aj logické, lebo kilometre archívnych dokumentov sú nevyčerpateľným zdrojom poznatkov k najrôznejším témam. Archivári sú spoluautormi monografií, obracajú sa na nich mestá a obce pri vypracovaní projektov na turistické využitie regiónu, ale aj priemysel. Náš archív už spolupracoval na získaní ochrannej známky pre jedinečný druh kameňa vyskytujúci sa pri Leviciach – Levický zlatý ónyx, archívne dokumenty pomohli aj pri získaní ochrannej známky pre kvalitný levický jačmeň. V poslednom čase sa zintenzívnila aj spolupráca so strednými školami v meste. Archivári vymýšľajú i témy na maturitné práce. Takto sme zadali aj tému *Výskyt moruše čiernej na úpätí Štiavnických vrchov*. Študentka s touto témou úspešne zmaturovala a dokonca uspela v celoslovenskej súťaži. Ale nám nestačilo na túto tému len poukázať, je najvyšší čas pre záchranu týchto vzácnych stromov aj niečo urobiť.

Osviežujúca chuť zrelých moruší, ruky zababrané krvavočervenou šťavou patria u rodákov, teda i nás troch archivárok z Levíc, neodmysliteľne k spomienkam na leto. Moruša rodí postupne, niekedy aj v priebehu 5 – 6 týždňov, je teda dlhý čas osviežujúcim ovocím pre ľudí pracujúcich vo viniči. O úžasných účinkoch moruše vedel už Horatius, ktorý napísal: „Ille salubres aestates peraget, qui nigris prandia moris finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.“ *Ten prežije v zdraví leto, kto bude jesť po raňajkách čierne moruše trhané zo stromu, kým nepáli slnko*.

Plody moruše boli súčasťou jedálnička našich starých mám ako džem, sirup a najmä kompót. Tradovalo sa, že plody moruše sú vhodné pre malé deti pri horúčkach. Skutočný priaznivý účinok produktov zo stromu moruše čiernej potvrdila aj veda. Plody sú veľmi bohaté na vitamíny A, B, C, E, K, železo, vápnik a fosfor, chránia bunky pred voľnými radikálmi a detoxikujú organizmus, sú prevenciou pred rakovinou, anémiou a osteoporózou. Liečivé účinky majú všetky súčasti stromu – koreň, kôra, listy aj plody. Moruša bola nielen potravinou, prímesou do vína a liečivom, na Sicílii v časoch sucha bola aj krmivom pre dobytok a listy moruše bielej i čiernej boli súčasťou procesu výroby prírodného hodvábu. Ešte žijú pamätníci, ktorí ako deti trhali listy moruší a pamätajú si zvuk chrumkajúcich húseníc.

Moruša čierna pochádza z Blízkeho východu. Za jej domov sa považuje Irán a okolité krajiny. Rastie na celom území Libanonu a Sýrie, najviac v okolí Damasku. V Európe ju nájdeme v Bulharsku, v Grécku, v Juhoslávii a v Taliansku. Prečo sa moruša čierna (Morus nigra L.) vyskytuje v okolí bývalého slobodného banského mesta Pukanca v takom veľkom množstve je dodnes záhadou. Počet stromov moruše čiernej sa tu blíži k tisícke, a tým je to lokalita s najväčším počtom stromov moruše čiernej v strednej Európe. Podľa ústnej tradície sa do tohto priestoru dostala v čase osmanskej prítomnosti, jeden z ľudových názvov stromu bol turecká moruša. Keď si pozrieme dejiny gastronómie a uvedomíme skutočnosť, že v priestore od Pukanca po Levice sa Osmani zdržiavali viac ako 150 rokov, je to aj cel-

Plody moruše dozrievajú postupne.
Foto: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Levice.

Moruše v Pukanci v jesennom období.
Foto: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Levice.

kom reálne. Osmani tu vlastnili mlyny, obchodovali na trhu v Bátovciach, mnoho obyvateľov sa po rokoch strávených v zajatí vracalo domov. Ciest, ako sa mohla moruša v tomto čase dostať do okolia Pukanca, bolo niekoľko. Navyše na 400 až 500 rokov sa odhaduje aj vek najstarších stromov.

Moruše tvorili v minulosti súčasť viničných areálov, každý gazda mal väčšinou 2 moruše na každom konci vinice. Vinice postupne pustnú a moruše bez starostlivosti odumierajú, zarastajú tŕním a bez prístupu slnečných lúčov vysychajú. Pokus o vyhlásenie moruší za chránené stromy pred rokom 1989 nebol úspešne ukončený a stromy nič nechráni. Mohutné stromy zavadzajú novým vlastníkom a tí sa ich zbavujú. Vyhrnuli sme si teda rukávy a pustili sme sa do práce. Oslovili sme s návrhom na spoluprácu regionálne združenia Tekov a Tekov-Hont aj starostov dotknutých obcí. 3. novembra sme sa stretli v archíve s predstaviteľmi verejnej správy, pestovateľmi, študentmi a zúčastnili sa aj záchrancovia moruší z 80. rokov minulého storočia. Svahy v okolí Pukanca mali byť v tom čase vysadené viničom a moruše mali byť vyťaté. Výsledkom stretnutia v archíve bol plán na záchranu moruší. Majiteľom moruší sme ponúkli bezplatné vyčistenie stromov v spolupráci so strednou školou Pod amfiteátrom v Leviciach. Mnoho stromov má neznámych majiteľov, tak sme vyrobili tabuľku s nápisom, kde sme prípadným majiteľom vysvetlili, prečo sme vstúpili na ich pozemok, a tak sme očistili moruše aj bez súhlasu majiteľa. S projektom záchrany moruší sme sa prezentovali aj v máji na Dňoch mesta Levice. Podarilo sa aktivizovať tiež záhradkárov z Pukanca a padlo rozhodnutie zorganizovať 1. septembra 2018 morušový festival. V extraviláne obce bol z iniciatívy architekta, rodáka z Pukanca prof. J. M. Bahnu, vytvorený náučný chodník, kde sa bude môcť návštevník dotknúť stromu moruše čiernej, zoznámiť sa s históriou jej pestovania, zdravotnými účinkami aj projektom jej záchrany. Súčasťou akcie bude aj ochutnávka výrobkov z moruše a vyjde i morušová kuchárka s tradičnými a novými receptami z plodov moruše čiernej. Srdečne všetkých archivárov pozývame.

Dúfame, že sa nám podarí zastaviť úbytok stromov, že si ich vlastníci uvedomia, čo majú. Vyťať morušu je jednoduché, ale vypestovať nový strom je dosť ťažké, je ohrozená najmä do veku 50 rokov, potom je pri dobrej starostlivosti veľmi odolná, zatiaľ nemá veľa škodcov a netreba ju chemicky ošetrovať. Mohla by byť ideálnym stromom pre milovníkov ekologických potravín.

Na záver dva recepty, jeden od našej vedúcej Evky Bešinovej na vynikajúci morušový sirup, ktorý sa v ich rodine vypije ako prvý:

2 kg ovocia, 2 l studenej vody, 40 g kyselina citrónová, 5 g kyselina sorbová. Moruše sa zalejú vodou, pridáme prísady a vlejeme do 5 l skleného pohára, 48 hodín sa zmes maceruje za občasného miešania. Po 48 hodinách sa hmota precedí, zmieša v pomere 1 : 1 s cukrom a naleje do fliaš.

A originálny taliansky recept na morušovú marmeládu: 1,5 kg čiernych moruší, 300 g hnedého trstinového cukru, šťava z 1 citrónu, 1 postrúhané jablko. Variť 40 minút za stáleho miešania a po naplnení fliaš 20 minút sterilizovať.

Jarmila Bátovská
Štátny archív v Nitre,
pracovisko Archív Levice

OSMIČKOVÝ PRÍBEH V ŠTÁTNOM ARCHÍVE V TRNAVE

Štátny archív v Trnave v dňoch 8. a 9. júna 2018 nadviazal na príjemnú tradíciu z predošlých rokov a opäť otvoril svoje brány širokej verejnosti. I tento rok sa tak stalo pri príležitosti Medzinárodného dňa archívov, ktorý pripadá práve na 9. júna. Trnavskí archivári v rámci Dňa otvorených dverí pripravili pre svojich hostí bohatý program, prostredníctvom ktorého im lákavou formou priblížili činnosť archívnych inštitúcií.

Výstava Trnava – osmičkový príbeh. Foto: Jakub Roháč.

V Štátnom archíve v Trnave si tentoraz mohli návštevníci v rámci podujatia pozrieť výstavu *Trnava – osmičkový príbeh*. Ako prezrádza samotný názov, výstava sa niesla v duchu osmičkových rokov, ktoré po sebe zanechali v dejinách Trnavy nezmazateľnú stopu. Prezentované bolo široké spektrum dokumentov týkajúcich sa najrozličnejších oblastí. Jednoznačne najväčším tohoročným lákadlom bola listina Bela IV. z roku 1238, ktorou panovník Trnavu povýšil na slobodné kráľovské mesto. Táto privilegiálna listina, ktorá je najstarším archívnym dokumentom uchovávaným v Štátnom archíve v Trnave a súčasne najstaršou listinou svojho druhu na Slovensku, vzbudila v radoch zúčastnených značnú pozornosť. Okrem toho však návštevníci v jubilejnom roku, keď si Trnava pripomína 780. výročie získania spomínaných výsad, uvideli i mnohé ďalšie zaujímavé dokumenty z fondov trnavského archívu. Výstava mapovala dejinnú cestu Trnavy storočiami a zahŕňala dokumenty od obdobia stredoveku až po najnovšie dejiny. Záujemcovia sa dozvedeli o významných medzníkoch histórie mesta, no výstava súčasne poodhalila i viaceré skutočnosti z každodennosti niekdajších Trnavčanov.

Medzi vystavenými dokumentmi bolo možné okrem iného vidieť aj najstaršiu účtovnú knihu mesta, trnavskú pamätnú knihu či zápisnice magistrátu. Návštevníci sa dozvedeli o požiaroch, ktoré v minulosti postihli Trnavu, o viacerých zaujímavých trnavských podujatiach, ale aj o významných osobnostiach spätých s mestom. Zastúpené boli medzi iným i kúsky približujúce hospodársky život, kultúrne dianie či fungovanie miestnych spolkov v Trnave. Z konkrétnych dokumentov možno spomenúť napr. listinu z roku 1528, v ktorej Ferdinand I. žiadal od Trnavčanov finančnú výpomoc na obranu krajiny proti Turkom, ďalej petíciu proti zbúraniu Hornej a Dolnej brány v Trnave z roku 1818 či dobové dokumenty viažuce sa k prelomovým udalostiam augusta 1968, ktoré okrem iného demonštrujú nesúhlasný postoj Trnavčanov k okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy. Okrem archívnych dokumentov boli súčasťou výstavy taktiež pečatidlá, pečiatky, kalendáre, pohľadnice, ako aj pozoruhodné pamätné predmety, ktoré boli v uplynulých desaťročiach vyhotovené pri príležitosti okrúhlych jubileí mesta. Zúčastnení zároveň využili i možnosť prezrieť si zaujímavé plagáty s trnavskými motívmi.

Tvorivé dielne. Foto: Veronika Pauková.

Súčasťou programu Dňa otvorených dverí boli i komentované prehliadky budovy archívu. Návštevníci boli oboznámení s informáciami o pamiatkovo chránenom objekte meštianskeho domu, v ktorom archív sídli od roku 2002. Prítomní sa

tiež dozvedeli, v čom spočíva práca archivára, ako a kam sa ukladajú archívne dokumenty a mnoho ďalších zaujímavostí, pričom zavítali i do archívneho skladu – depotu. Návštevníci teda nahliadli aj do tých archívnych priestorov, ktoré bežne verejnosti prístupné nie sú.

Záujmu sa tešili aj ukážky pečatenia voskom a tvorivé dielne, kde mali nielen deti, ale i tí skôr narodení možnosť vyskúšať si rôzne techniky písania využívané v dávnejšej i menej dávnej minulosti. Čakali na nich vtáčie brká, perá s násadkami či písacie stroje. Svoje znalosti a šikovnosť si malí i veľkí mohli otestovať prostredníctvom archívneho bludiska, heraldickej doplňovačky, vedomostného testu i rôznych tajničiek. Pripravené boli aj skladačky s viacerými motívmi, z ktorých si záujemcovia mohli zvoliť napr. vyobrazenie mestskej veže či veduty Trnavy.

Nádvorie archívu sa navyše v prvý deň podujatia, keď do archívu zavítalo bezmála 200 žiakov, dočasne premenilo na miesto zápolenia. Na deti tam totiž čakalo príjemné spestrenie dňa v podobe pohybových hier a súťažných aktivít, vďaka ktorým si jednotlivé družstvá mohli zmerať svoje sily.

Počas druhého dňa podujatia bola vôbec prvýkrát verejnosti sprístupnená i pivnica archívu. Tam mali návštevníci medzi iným príležitosť vidieť kamenný gotický portál približne z 15. storočia. V pivničných priestoroch na zvedavých hostí zároveň čakalo prekvapenie v podobe rytiera v brnení, vďaka ktorému sa preniesli do čias stredoveku. Na nádvorí si zasa mohli vyskúšať lukostreľbu a pripravená bola pre nich i prehliadka rozličných historických zbraní. V rámci sprievodných akcií odznela v druhý deň podujatia aj prednáška Veroniky Paukovej, ktorá niesla názov *Rok 1938 a 700. výročie povýšenia Trnavy na slobodné kráľovské mesto*.

Tohoročný Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Trnave prilákal niekoľko stoviek ľudí rôznych vekových kategórií a taktiež sa tešil nemalej pozornosti médií, pričom opäť potvrdil neutíchajúci záujem verejnosti o tento druh podujatí. Organizátori ďakujú za preukázanú priazeň a pozitívne reakcie, ktoré sú obrovskou motiváciou i do budúcnosti.

Veronika Pauková
Štátny archív v Trnave

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V ARCHÍVE V ŠALI

Začiatok júna sa v kruhu archivárov nesie v duchu príprav na Dni otvorených dverí. Každý archivár sa teší, že môže predstaviť svoju prácu laickej verejnosti.

Ešte v roku 1948, keď vznikla Medzinárodná rada archívov (ICA), sa začal 9. jún sláviť ako Medzinárodný deň archívov. V rámci tohto pamätného dňa aj na Slovensku mnohé štátne archívy otvárajú svoje brány širokej verejnosti a umožňujú prezrieť si tie priestory, ktoré sú pre ňu počas bežného roka nedostupné.

Návštevníci na výstave o reformácii.
Foto: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa.

Ani v tomto roku to nebolo inak v Štátnom archíve v Nitre, pracovisko Archív v Šali. Náš archív, budova šalianskeho kaštieľa, bol otvorený verejnosti 8. a 9. júna. I napriek horúčavám sa týchto Dní otvorených dverí zúčastnili návštevníci chtiví po vedomostiach, a to nielen žiaci základných škôl, študenti stredných škôl, ale aj dospelí jednotlivci. V priestoroch archívu sa všetci návštevníci dobre zabavili a zároveň i niečo nové naučili. Mnohí návštevníci sa nášho podujatia zúčastňujú každý rok, nevedia sa ho dočkať.

Tohoročné Dni otvorených dverí sa niesli v duchu roku 1968. Kolektív archívu pripravil pre návštevníkov vynikajúci program. Už na nádvorí najmenších návštevníkov čakalo milé prekvapenie. Mohli si vyskladať skladačky, ktoré zobrazujú historickú podobu kaštieľa, listinu Štefana I., ale aj historickú mapu Európy. Zároveň si šikovní a súťaživí mohli zmerať sily v tejto hre. Podmienkou súťaže bolo, v čo najkratšom čase poskladať skladačku. Najrýchlejšia skupina vyhrala pre svoju triedu krásny kalendár zobrazujúci archívne dokumenty z rokov 1918, 1968 a 1993.

Na prízemí kaštieľa sa mohli návštevníci archívu trochu vrátiť v čase, zahrať sa na pisárov, mníchov a vyskúšať si písanie husím brkom a taktiež pečatiť ako naši predkovia.

Súťaž v skladaní puzzle na nádvorí kaštieľa. Foto: Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa.

Ako som už na začiatku článku spomenula, naše podujatie sa nieslo v duchu roku 1968. Na prvom poschodí sme pripravili menšiu výstavu s unikátmi dokumentov pochádzajúcimi z roku 1968, ktoré návštevníkom predstavili situáciu, odohrávajúcu sa v Československu v danom roku. Šikovnejší, pozornejší návštevníci mohli uspieť v kvíze, ktorý dostal názov *Čo vieš o roku 1968?* Po vyplnení otázok kvízu sa všetci účastníci zapojili do losovania, ktoré sa uskutočnilo v piatok v poobedných hodinách. Podmienkou získania výhry bol správne vyplnený kvíz. Po losovaní sa výhercovi doručila výhra poštou. Určite ho veľmi potešila.

Okrem týchto zaujímavých činností mali návštevníci možnosť pozrieť si výstavu o dejinách kaštieľa, ktorá sa nachádza v suteréne kaštieľa, ako aj výstavu pod názvom *Vplyv reformácie na vývoj regiónu, 500. výročie začiatku reformácie*. Túto výstavu otvoril náš archív v rámci medzinárodnej konferencie na jeseň v roku 2017. Výstava je inštalovaná na prvom poschodí archívu. Oboznamuje návštevníkov s mnohými zaujímavosťami týkajúcimi sa reformácie na území regiónu Matúšovej zeme a Žitného ostrova.

Oba dva dni si mohli návštevníci vypočuť pútavé prednášky pracovníčok archívu na témy *Dokumenty z roku 1968 z regiónu Šale (50. výročie obsadenia Československa)* a *Zaujímavosti z histórie regiónu Šale*.

Pre tých najzainteresovanejších bola pripravená možnosť nazrieť do matrík a vďaka odbornému výkladu sa mohli oboznámiť s genealogickým výskumom, ale taktiež bola návštevníkom poskytnutá možnosť prezrieť si originály najstarších listín, ktoré sú uložené v našom archíve.

Po dvojdňovom podujatí smelo môžeme vyhlásiť, že aj v tomto roku sme to úspešne zvládli. Navštívilo nás vyše 300 návštevníkov. Tieto dni sa stali pre viacerých krásnym a nezabudnuteľným zážitkom. Všetci si odnášali so sebou mnoho nových vedomostí, nápadov, ale aj spokojnosť a úsmev.

Judita Szekeresová Kovácsová
Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V SLOVENSKOM NÁRODNOM ARCHÍVE

Ako je každoročne zvykom, aj tento rok Slovenský národný archív otvoril svoje brány širokej verejnosti. Aspoň raz do roka je umožnené návštevníkom dostať sa do priestorov, ktoré sú po zvyšok roka neprístupné. Návštevníci sa opäť mohli zoznámiť s prácou archivárov i reštaurátorov.

Deň otvorených dverí bol rozdelený do dvoch častí. V piatok 15. 6. 2018 bol archív sprístupnený len pre organizované skupiny študentov. Tento rok archív pozýval najmä staršie ročníky, a to konkrétne stredoškolákov, ktorí už majú hlbšie vedomosti o našich dejinách a vedia preto lepšie oceniť historický význam a hodnotu archívnych dokumentov.

V sobotu 16. 6. 2018 hneď ráno od deviatej prichádzali zástupy ľudí všetkých vekových kategórií a dokonca aj rôznych národností. Vo vestibule pri vstupe ich kolegovia informovali o histórii budovy, odporúčanom smere prehliadky a odovzdali im novú brožúrku o Slovenskom národnom archíve. Záujemcovia sa mohli zapojiť do minikvízu a odpovedať na päť jednoduchých otázok. Samozrejme, odpovede si mohli nájsť na jednotlivých stanovištiach. Správne odpovede sa vyhodnotili a výhercovia získali vecné ceny ako tričká, publikácie, kalendáre a podobne.

Autorky výstavy Vznik ČSR v roku 1918 s návštevníkmi. Foto: SNA.

Po úvodnom privítaní vo vestibule boli návštevníci nasmerovaní do bádateľne, kde ich organizátori informovali o službách, ktoré archív ponúka pre bádateľov. Pre deti bola v týchto priestoroch pripravená aj úradovňa, kde si mohli pečiatkovať obálky a papiere alebo sa zapojiť do výtvarnej súťaže, v ktorej si mohli do pripraveného prázdneho štítu nakresliť vlastný erb. Všetky detské výtvory boli vyhodnotené

Ing. A. Maková vysvetľuje postupy pri reštaurovaní historických fotografií. Foto: SNA.

Staré ale vzácne – výstavka starších dokumentov v bádateľni archívu. Foto: SNA.

a výhercovia získali vecné ceny, ako napríklad stojany na perá, zápisníky alebo záložky do knihy.

V druhej časti bádateľne bola pripravená výstavka *Antiqua sed pretiosa* (Staré ale vzácne). Všetky stredoveké a novoveké dokumenty boli vystavené v originálach, čo mnohí návštevníci ocenili a vyjadrili svoj obdiv, keď sa mohli pozerať napríklad na listinu kráľa Ladislava IV. Kumánskeho z roku 1278. Veľký záujem bol tiež o najstaršiu listinu v národnom jazyku na území Slovenska, písanú v češtine s početnými slovakizmami z roku 1422. Z novovekých exponátov zaujali vzorkovníky súkna zo súkenky Rudolfa Pálfiho v Častej alebo Kniha domácej medicíny s návodmi na prípravu liekov v domácom prostredí, vydaná v Skalici v roku 1771. Okrem toho si návštevníci mohli prezrieť erbové listiny, kráľovské pečate alebo plán mesta Trenčín.

Prehliadka pokračovala smerom do knižnice, kde bola taktiež pripravená výstava *Tajomstvá knižnice* zameraná najmä na dokumentovanie 20. storočia. Pracovníčky knižnice výstavu venovali „osmičkovým“ rokom – k roku 1918 mohli návštevníci vidieť knihy o M. R. Štefánikovi, prvej svetovej vojne a vzniku Československa. Rok 1938 bol venovaný autonómii Slovenska a vzniku Slovenského štátu. Samozrejme nechýbal ani rok 1948, ktorý bol zameraný najmä na februárové udalosti a komunistickú propagandu. Prezentácia kníh končila rokom 1968, ku ktorému boli vybraté hlavne publikácie s množstvom fotografií, dokumentujúcich prítomnosť okupačných vojsk.

Návštevníci sa vybrali z knižnice smerom do dielní reštaurátorov, kde mohli vidieť výsledky ich práce. Táto expozícia bola rozdelená do troch častí – v prvej miestnosti im reštaurátori ukazovali a vysvetľovali, ako sa ošetrujú a skladujú pauzovacie papiere, ktoré sa využívali väčšinou pre architektonické náčrty a návrhy. Zaujali najmä výkresy architekta Dušana Jurkoviča. V ďalšej miestnosti im kolegovia predstavili fotografie poškodené „zubom času“ a ich možnú ochranu a konzervovanie. Pre záujemcov bolo otvorené aj digitalizačné pracovisko, kde sa mohli oboznámiť s rôznymi spôsobmi digitalizácie archívnych dokumentov i trojrozmerných predmetov.

Veľký úspech zožala i výstava *Vznik Československej republiky v roku 1918*, ktorú archív tradične sprístupnil v máji. Ľudia si mohli prezrieť dokumenty o československom odboji – napríklad menej známu fotografiu zarasteného M. R. Štefánika alebo fotografie legionárov. Druhý okruh bol venovaný formovaniu štátnych orgánov a vzniku nových zákonov. Najrozsiahlejší bol tretí okruh, ktorý návštevníkov zaujal pravdepodobne najviac, pretože tu mohli vidieť porovnanie cestovných pasov a iných dokladov z obdobia Rakúsko-Uhorska a Československa. Výstava sa venovala aj hraniciam novovzniknutého štátu a práve zobrazenia návrhov hraničných kameňov fascinovali návštevníkov výstavy. Posledný okruh bol venovaný oslavám desiateho výročia vzniku republiky, kde nechýbali fotografie z týchto osláv a ručne maľované plagáty.

Po skončení prehliadky okruhu na prízemí sa mohli záujemcovia vybrať dvoma smermi. Ak zamierili dole do suterénu, mohli sa zúčastniť kurzov 3D origami. Vyrábanie zvieratiek a iných tvarov zo starého papiera nadchlo všetky vekové kategórie a po archíve ste mohli stretnúť veľa ľudí, ako si opatrne nosili svoje výtvory z papiera.

Program pokračoval aj na prvom poschodí, kde bol sprístupnený jeden z archívnych depotov. Návštevníci sa tam mohli zoznámiť so spôsobom ukladania archívnych dokumentov a škatúľ, vyskúšať si obsluhu pohyblivých regálov (ktoré zaujali nielen deti) a pozrieť si aj ukážky dokumentov z 20. storočia. Pripravená expozícia bola venovaná každoden-

nému životu v období socializmu. Staršie ročníky si mohli zaspomínať a mladšie vytvoriť základný obraz o tomto období na Slovensku. Dokumenty boli naozaj rôznorodé a týkali sa tém ako propaganda komunistickej strany, budovanie infraštruktúry a obchodných domov Prior, školské potreby a vyučovanie, spartakiáda, pionieri, stravovanie, móda či tradičné prekračovanie plnenia plánov práce. Výstava bola doplnená aj o rôzne trojrozmerné predmety, návštevníkov zaujali predovšetkým rozmanité druhy lístkov hromadnej dopravy alebo školské potreby.

Na záver programu bola pre návštevníkov pripravená výstava a výklad o reštaurovaní kníh a papiera, kde mohli vidieť majstrovské kópie starých kníh a listín, ktoré sú pre bežného pozorovateľa na nerozoznanie od originálu. Okrem toho boli vystavované aj rôzne náradia a pomôcky, ktoré sa pri reštaurovaní využívajú. Záujemcom bol poskytnutý detailný výklad o tom, čo všetko si vyžaduje reštaurovanie kníh a papiera a aké veľké množstvo času pri ňom odborník strávi, ak chce, aby jeho dielo bolo dokonalé.

I tento rok boli návštevníci spokojní s ponukou pestrého programu. Svedčí o tom aj každým rokom stúpajúca návštevnosť, ktorá tento rok dosiahla číslo asi 300 osôb. Slovenský národný archív i tentoraz ukázal, že má aj laickej verejnosti čo ponúknuť a každý rok môžu návštevníci vidieť niečo nové a iné.

Michaela Weinštuková
Slovenský národný archív

V POPRADSKOM ARCHÍVE SI NÁVŠTEVNÍCI PRIPOMENULI 100. VÝROČIE VZNIKU ČSR

V Poprade-Spišskej Sobote sa už po tretíkrát konal medzinárodný farmársky festival Farm fest. V dňoch 15. – 17. júna 2018 navštívili mestskú pamiatkovú rezerváciu Spišská Sobota nielen Popradčania, ale aj domáci a zahraniční turisti. Počas bohatého sprievodného programu ochutnávali nielen domáce výrobky a zahraničné špeciality, ale učili sa variť z lokálnych surovín, sledovali školu výroby domáceho masla a pečenia domáceho chleba, na námestí sa konala výstava zvierat, hrali sa divadelné predstavenia, spieval Marián Čekovský. Začiatok bohatého kultúrneho programu však patril archívu a archivárkam.

Mestský úrad už tradične oslovil archív, či by v rámci osláv nepripravil prehliadku archívu a prednášky. Pretože je Spišská Sobota mimo centra mesta a návštevníkov je tu v priebehu týždňa menej, využívame túto príležitosť na konanie Dňa otvorených dverí. Tohto roku sme prehliadku krásnych meštianskych domov zo 17. a 18. storočia, v ktorých sídli archív, obohatili o pripomenutie významného výročia – 100. výročia vzniku Československej republiky. K tejto téme sme pripravili v malej zasadačke aj výstavu archívnych dokumentov, súvisiacich s danou témou. No hlavným bodom programu boli dve prednášky popradských archivárok.

V prvý deň farmárskeho festivalu viedli kroky návštevníkov do budovy archívu. Prednáška v podaní Ing. Martiny Šlampovej mala názov *Začiatky Česko-Slovenska v archívnych dokumentoch.* Predstavované archívne dokumenty sú dôkazom udalostí, ktoré sprevádzali vznik Československej republiky v Poprade, jeho okolí a na Spiši, sú odrazom nálad a postojov miestnych obyvateľov na vznik novej republiky. Účastníci sa oboznámili s archívnymi dokumentmi aj formou prezentácie – so zákonom o vzniku samostatného česko-slovenského štátu, mobilizačným rozkazom maďarského ministra vojenských záležitostí, vyhlásením popradskej mestskej rady proti odtrhnutiu Spiša od Uhorska z 28. októbra 1918, menovaním Jána Rumanna za župana Spišskej župy a i. Vznik republiky neprešiel na Spiši hladko – vojsko kvôli udržaniu poriadku nariadilo v meste viacero prísnych opatrení. Kapitán česko-slovenskej armády Liška o prevzatí správy v meste Poprad vyhlásil, že česko-slovenské vojsko obsadilo tunajšie mesto a jeho okolie. „*Ja som vyslani jako riaditeľ a jeho okolnosti. Vyzyvam obyvatelstvo, aby sa s vojskom priatelsky chovalo aby podporovalo v službach jejich. Vyzyvam ďalej, žeby všade ticho bolo, aby najväčši poriadok medzi obyvatelstvom zachovany bol. Krádež a lupežnictvo, ako aj ničenie cudzieho majetku podlieha najprisnejšiemu trestu. Každi občan nech vie, že každy občiansky a štatny majetok je majetok česko-slovenského štátu. Poškodenie telefonu a telegrafu sa najprisnejšie trestá. Nariadim, aby všetky strelné a pichacé zbrane, jako aj municiu bez rozdielu majetnika (vlastníka) do 12 hodiny 21-ho tohoto mesiaca v mojej kancelarie, to jest na mestskom dome (ratuši) odovzdal.*“ Po vzniku ČSR došlo aj k výmene rakúsko-uhorskej meny na korunu česko-slovenskú. Aj keď 28. október 1918 nebol pre obyvateľov slávnostným dňom, už v nasledujúcich rokoch si ho obyvatelia každoročne slávnostne pripomínali.

Deň otvorených dverí v Poprade. Foto: Božena Malovcová.

Ing. Marta Bednárová nadviazala prednáškou o konaní osláv na pamiatku vzniku republiky. Obce každoročne oslavovali narodeniny republiky dôstojne. V rámci osláv uviedli divadelné predstavenia, prednášky, lampiónové sprievody, konali sa zábavy, organizovali telocvičné preteky, sadenie Líp slobody. Počas osláv prebiehali slávnostné zasadnutia obecných zastupiteľských zborov, akadémie a v neposlednom rade zapálili Vatry slobody. No najvýznamnejším podujatím bola *Výstava východu republiky*, ktorá sa konala po 20-tich rokoch od vzniku ČSR v termíne od 16. júla do 31. júla 1938 v Košiciach. Okresy museli vopred predložiť materiál, s ktorým sa chceli na výstave predstaviť. Na podujatí sa z nášho regiónu zúčastnil Kežmarok. Mesto sa prezentovalo vo viacerých oddeleniach, napríklad v expozícii lesnícko-drevársko-loveckej, ale aj v pavilóne umenia a kultúry, turistického ruchu, školstva, slovenských miest a obcí atď. Najpôsobivejším exponátom bol obraz *Dobývanie Tatier*. Každého zaujal už svojím rozmerom 4 x 2, 5 metra. Autorom návrhu bol prof. Johann Lipták a maliarom prof. Ernst Scholtz. Záujem budil aj model Spišského hradu pred vyhorením, ktorý lákal na návštevu svojej predlohy.

Tatranská komisia Klubu československých turistov vybrala z popradského, velického a kežmarského múzea vzácne prírodné, historické a geologické pamiatky a nálezy z tatranskej a podtatranskej oblasti. Počas trvania výstavy sa premietal vo všetkých košických kinách, ale aj na výstavisku film, ktorý ukazoval mohutnosť Tatier i vhodné športové a spoločenské prostredie. Návštevnosť výstavy dosiahla ohromujúce čísla. Po sčítaní všetkých predaných lístkov sa zistilo, že sa jej zúčastnilo 340 000 ľudí.

Návštevníci si so záujmom vypočuli obidve prednášky, po ktorých nasledovala živá diskusia. Opäť sme sa presvedčili, že oboznamovanie verejnosti s archívom a archívnymi dokumentmi, ktoré uchováva, má veľký význam a v tejto tradícii budeme pokračovať.

Božena Malovcová
Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V ARCHÍVE VRANOV NAD TOPĽOU

Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív vo Vranove nad Topľou pri príležitosti Medzinárodného dňa archívov zorganizoval 20. júna 2018 Deň otvorených dverí (DOD). Súčasťou DOD bol komentovaný výklad o archívnych dokumentoch spojený s prehliadkou priestorov archívu a ukážkami zaujímavých, resp. špecifických zápisov v kronikách, ktoré sú uložené v našich archívnych fondoch. Záujem o prezentované archívne dokumenty prejavili nielen žiaci a študenti vranovských škôl, ale aj zástupcovia orgánov verejnej správy. Navštívili nás napríklad riaditeľ a zástupca OR PZ vo Vranove nad Topľou, zamestnanci MsÚ vo Vranove nad Topľou, pracovníci Hornozemplínskej knižnice vo Vranove nad Topľou. O archívne dokumenty sa zaujímali aj zamestnanci Poľnohospodárskeho družstva v Nižnom Hrušove. Svojou návštevou nás poctili i samotní občania mesta.

Počas DOD prebiehali živé diskusie na tému vystavovaných archívnych dokumentov medzi pracovníkmi archívu a samotnými návštevníkmi. Boli aj takí, ktorí nám doplnili komentár o archívnych dokumentoch ich vlastnou skúsenosťou alebo príbehom prerozprávaným od svojich príbuzných. Takéto pozitívne reakcie sú signálom, že v tradícii organizovania Dňa otvorených dverí treba pokračovať. Už teraz začíname premýšľať nad budúcim ročníkom DOD a tešíme sa na zaujímavé stretnutia v roku 2019.

Daniela Ihnátová
Štátny archív v Prešove,
pracovisko Archív vo Vranove nad Topľou

Deň otvorených dverí vo vranovskom archíve. Foto: Štefan Vozár.

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V ARCHÍVE MESTA BRATISLAVY

Po roku sa vám opäť hlásime so správou o Dňoch otvorených dverí, ktoré sa konali v rámci *Bratislavských korunovačných dní* v dňoch 22. a 23. júna 2018. Archív mesta Bratislavy, ako integrálna súčasť aparátu nášho hlavného mesta, je vnímaný jeho hlavnými predstaviteľmi ako odborné pracovisko, a preto sú naši pracovníci zapájaní do mnohých kultúrnych akcií, organizovaných magistrátom. Tento rok sa DOD niesli v tematike, ktorá je každému veľmi blízka: *Jedlo a pitie v prameňoch*.

Zvolená téma sa dá veľmi poľahky prezentovať množstvom archívnych dokumentov týkajúcich sa vinohradníctva, mestských účtov, cechov, obchodníkov a i. Spomedzi dokumentov z obdobia od stredoveku až po 20. storočie si tak návštevníci mohli obzrieť výučné listy pekárskeho či pivovarníckeho cechu, erbovú listinu člena rodiny renomovaných výrobcov šumivých vín Franza Huberta, výnimočnú mapu mestského vodovodu z roku 1807, fotografie tovární ako pivovar Stein či výrobňa cukroviniek Stollwerck (neskôr Figaro), reklamné plagáty či vrecúška na balenie potravín miestneho koloniálu a mnohé ďalšie. Veľký obdiv medzi laickými návštevníkmi vzbudzovala obrovská (podľa slov ich samotných) takmer 700-stranová pozemková kniha vo vzácnej koženej väzbe z roku 1439, či pozlátené puzdrá chrániace pečate listín.

V sobotu boli pripravené aj dva cykly prednášok o desiatej a o trinástej hodine. V rámci prednášok bol vyzdvihnutý najmä význam vinohradníctva a vinárstva, ktoré bolo kedysi pre naše mesto jedným z najdôležitejších hospodárskych odvetví. Téme sa venovali Štefan Hrivňák a Ján Kúkel, ktorí zároveň využili príležitosť a spropagovali práve vychádzajúcu monografiu *Víno v prameňoch – dokumenty k dejinám malokarpatského vinohradníctva*. Tematika vinohradníctva a vinárstva je v niektorých bratislavských mestských častiach stále aktuálna. Zachovanie vinohradníckej tradície je veľmi dôležité pre kultúru a identitu tohto kraja. Michal Duchoň sa vo svojej prednáške venoval stravovaniu v meštianskych domácnostiach. V sonde do každodenného života stredovekého a ranonovovekého človeka poukázal na paralely a odlišnosti v šľachtickom a meštianskom stravovaní a priblížil jedálniček bratislavského mešťana.

Deťom, ale aj dospelým program príjemne spestrilo pečatenie voskom, no najmä možnosť zastrieľať si z luku. Na podporu nám prišli sympatickí členovia historickej skupiny Dvor Anjou, ktorí aspoň

Študenti z Gymnázia na Bilíkovej ulici v Bratislave sú už tradičnými návštevníkmi Dňa otvorených dverí. Foto: Marek Pupák.

Pracovníci Archívu mesta Bratislavy spolu s návštevníkmi Dní otvorených dverí z radov kolegov – archivárov. Zľava: Tina Hrivňáková, Štefan Hrivňák, Ivana Červenková, Radoslav Ragač, Martina Orosová, Ján Kúkel. Foto: Marek Pupák.

nachvíľu svojimi stanmi, výzbrojou a oblečením navodili na našom škôlkarskom dvore atmosféru stredoveku.

Náš archív počas piatka a soboty navštívilo množstvo zvedavých ľudí z celej Bratislavy, ale aj z blízkeho okolia, či náhodne okoloidúcich a naokolo bývajúcich, ktorí nás zazreli z okna. Nezabudli na nás ani archivári, medzi ktorými nechýbali kolegovia zo Slovenského národného archívu (vrátane pánov riaditeľov, súčasného i bývalého), zo Štátneho archívu v Bratislave, Katedry archívnictva a pomocných vied historických, ale ani nová pani predsedníčka SSA Martina Orosová. Záujem všetkých nás príjemne potešil a tešíme sa na podobné podujatie opäť o rok!

Tina Hrivňáková
Archív mesta Bratislavy

MAGNI ANIMI AC SCIENTIAE VIRO...

Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a Ústav dejín Trnavskej univerzity v spolupráci so Štátnym archívom v Trnave, Mestom Trnava a Spolkom trnavských historikov Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied – Tyrnavia, zorganizovali dňa 19. júna 2018 v aule Pazmaneum na Univerzitnom námestí č. 1 v budove Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave kolokvium pri príležitosti 90. narodenín prof. PhDr. Jozefa Šimončiča, CSc., (nar. 18. 6. 1928) s názvom Pocta profesorovi Jozefovi Šimončičovi.

Po úvodnom hudobnom programe sláčikového trnavského tria stručne predstavila životnú cestu profesora Šimončiča riaditeľka Univerzitnej knižnice Trnavskej univerzity PhDr. Zuzana Martinkovičová, ktorá kolokvium moderovala. S pozdravnými príhovormi ako prví vystúpili rektor Trnavskej univerzity prof. JUDr. Marek Šmid, PhD., a zástupca Mestského úradu v Trnave Ing. Pavol Tomašovič. Pripomenul, že jubilant bol ocenený nielen Cenou mesta Trnavy za celoživotné dielo a čestným občianstvom, ale bol zvolený aj za osobnosť Trnavy 20. storočia.

Profesor Jozef Šimončič je síce rodákom z Dechtíc, no jeho život i dielo sú navždy späté s Trnavou. Takmer štyri desaťročia zasvätil práci v archíve v Trnave (1954 – 1992), pričom štúdium histórie absolvoval popri zamestnaní na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave v rokoch 1954 – 1958. V osemdesiatych rokoch 20. storočia bol jeho kolegom v archíve doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc., vedúci Katedry archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý si zaspomínal na spoločné chvíle v okresnom archíve v Trnave a priblížil osobnosť profesora Šimončiča ako archivára. Ešte v akademickom roku 1979/1980 prednášal J. Šimončič metodológiu vlastivedy a religionalistiku na Pedagogickej fakulte v Trnave a od roku 1992 až do roku 2007 pôsobil ako vysokoškolský pedagóg na Filozofickej a Teologickej fakulte Trnavskej univerzity. Prof. PhDr. Vladimír Rábik, PhD., prorektor pre vedeckú a umeleckú činnosť Trnavskej univerzity a vedúci Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, predstavil jubilanta ako jedného zo zakladateľov odboru história na Trnavskej univerzite a univerzitného profesora, ktorý v rokoch 1998 – 2006 pôsobil aj ako vedúci Katedry histórie. Posledné roky aktívnej kariéry vykonával profesor Šimončič funkciu riaditeľa Ústavu dejín Trnavskej univerzity, ktorý zakladal s nedávno zosnulým prof. JUDr. Petrom Blahom, CSc., vtedajším rektorom univerzity. PhDr. Marián Manák, PhD., súčasný riaditeľ Ústavu dejín Trnavskej univerzity, oboznámil prítomných s prácou profesora Jozefa Šimončiča v ústave dejín v rokoch 2005 – 2008.

Jubilujúci prof. PhDr. Jozef Šimončič, CSc. Foto: Lenka Pavlíková.

Pamätný list o vymenovaní profesora Šimončiča za čestného člena Spoločnosti slovenských archivárov. Foto: Lenka Pavlíková.

Profesor J. Šimončič bol celý život úzko spätý so Spoločnosťou Ježišovou. V rokoch 1948 – 1950 študoval v Jezuitskom filozofickom ústave v Děčíne a spolupracoval na mnohých dielach o dejinách spoločnosti na Slovensku. O týchto aktivitách jubilujúceho profesora informoval prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD., pedagóg z Katedry kresťanskej filozofie Teologickej fakulty Trnavskej univerzity.

V mene bývalých študentov profesora Šimončiča na Trnavskej univerzite vystúpil doc. Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD., pracovník Archívu Univerzity Komenského v Bratislave, jeden z prvých absolventov štúdia histórie na Trnavskej univerzite. S pozdravným príhovorom sa z auditória prihlásil aj Dr. Pavol Horváth z Trnavy, historik a geograf na dôchodku, v ktorom vzdal poctu osobnosti a priateľovi Jozefovi Šimončičovi.

Po príhovoroch a prejavoch sa uskutočnilo odovzdanie ocenení profesorovi Šimončičovi. Pamätnú medailu za zásluhy o verejnú správu odovzdala v mene generálneho riaditeľa sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR Ing. Adriána Jenča riaditeľka

Auditórium kolokvia Pocta profesorovi Jozefovi Šimončičovi. Foto: Lenka Pavlíková.

Štátneho archívu v Trnave PhDr. Júlia Ragačová. Pamätný list za mimoriadny prínos k rozvoju slovenskej historiografie a o udelení titulu čestného člena Slovenskej historickej spoločnosti odovzdala v mene predsedu Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV PhDr. Rastislava Kožiaka, PhD., predsedníčka regionálnej sekcie spoločnosti – Spolku trnavských historikov – Tyrnavia PhDr. Henrieta Žažová, PhD. Predsedníčka Spoločnosti slovenských archivárov Mgr. Martina Orosová odovzdala Pamätný list o menovaní za čestného člena Spoločnosti slovenských archivárov. V príhovore vyzdvihla jeho neutíchajúci záujem o dianie v stavovskej spoločnosti archivárov a pripomenula, že patrí k jej prvým členom s členským preukazom s poradovým číslom 9. Ďakovný list za mimoriadny prínos pre rozvoj študijného odboru história na Slovensku, za obetavú a tvorivú vedeckú a pedagogickú prácu na Katedre histórie FF TU v Trnave odovzdal dekan Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD.

Záverečné slovo patrilo jubilantovi. Nasledovali gratulácie od priateľov, bývalých kolegov a študentov, ktorí pricestovali z rôznych kútov Slovenska, aby zložili slová obdivu a uznaniu človeku s veľkým Č. Pán profesor, želáme Vám pevné zdravie a veľa svetla v duši!

Henrieta Žažová
Ústav dejín Trnavskej univerzity

OCENENIE MV SR PRE MÁRIU HAJDUOVÚ

Dňa 25. júna 2018 sa v priestoroch Historickej radnice mesta Košice konalo slávnostné odovzdanie Medaily Ministerstva vnútra Slovenskej republiky za zásluhy o rozvoj verejnej správy Márii Hajduovej, vedúcej Archívu mesta Košice, ako prejav uznania za jej dosiahnuté výsledky v riadiacej práci a odborných archívnych činnostiach pri formovaní, spracúvaní a využívaní archívnych fondov, ktorými výrazne prispela k propagácii archívneho dedičstva Slovenskej republiky.

Medailu za prítomnosti námestníčky primátora mesta Košice MUDr. R. Lenártovej, PhD., odovzdala Mgr. Mária Mrižová, PhD., riaditeľka odboru archívov a registratúr MV SR v zastúpení Ing. Adriána Jenča, generálneho riaditeľa sekcie verejnej správy MV SR.

Mária Hajduová patrí do generácie archivárov, ktorých životným krédom je vernosť. Vernosť povolaniu, mestu, či pracovisku – Archívu mesta Košice, je tá pravá vlastnosť, ktorá určuje jej vzťah k blízkemu okoliu. Archivárska práca či povolanie si vyžaduje od človeka široký spoločenský rozhľad a vedomosti z mnohých vedných odborov, ale aj osobné vlastnosti, ktoré v prípade ocenenej zabezpečujú takú odbornú starostlivosť o archívne dokumenty, ktoré sú zárukou ich zachovania pre nasledujúce generácie.

Mária Hajduová zasvätila celý svoj profesný život archívnictvu. Od roku 1973 do roku 1990 pracovala ako odborná archivárka v Štátnom okresnom archíve Košice-vidiek. Od roku 1991 dodnes pracuje v Archíve mesta Košice. Jej srdcovkou bola predarchívna starostlivosť, ktorej sa venovala aj ako lektorka nespočetných školení, či seminárov. Po odchode JUDr. Jozefa Kirsta v roku 2011 do dôchodku sa stala vedúcou archívu. Historické archívne bohatstvo mesta propaguje na výstavách a seminároch organizovaných Archívom mesta Košice zriadeným magistrátom. V čase jej pôsobenia došlo k výraznému priestorovému, personálnemu a materiálno-technickému vylepšeniu podmienok práce v archíve tak, že v sieti verejných archívov je na Slovensku hodnotený ako jeden z najlepších. Toto ocenenie riadiaceho orgánu slovenského archívnictva jej patrí plným právom.

Martin Bartoš
Archív mesta Košice

Sprava: Renáta Lenártová, námestníčka primátora mesta Košice, Mária Hajduová, Mária Mrižová, Jaroslava Kvačalová a Daniela Dvořáková. Foto: Archív mesta Košice.

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

PREDSTAVUJE SA ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI

Ako čo najlepšie predstaviť archív? Dalo by sa to urobiť veľmi jednoducho, stručne a faktograficky, napríklad takto:

1 archív = 7 pracovísk
47 systematizovaných pracovných miest
11 archívnych objektov
12 okresov v územnej pôsobnosti
1 951 pôvodcov registratúry
4 225 archívnych fondov a zbierok
26 306 bežných metrov archívnych dokumentov
58 550 knižničných jednotiek
cca 1 270 bádateľských návštev ročne
cca 1 900 vybavených žiadostí o správne informácie ročne

Ale to by asi nebolo celkom ideálne, takže radšej zostaneme pri tradičnom spôsobe predstavenia. A pretože banskobystrický archív vo svojej súčasnej podobe predstavuje spojenie viacerých, predtým samostatných archívov, z ktorých väčšina mala bohaté dejiny a tieto by vydali na samostatný článok alebo štúdiu, predstavenie archívu bude stručné a obmedzí sa iba na zásadné fakty.

Z dejín archívu

Banskobystrický štátny archív v súčasnej podobe existuje iba od konca roka 2015. De jure bol síce do dnešnej podoby konštituovaný už po prijatí novely zákona NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach, ale v skutočnosti až do konca roka 2015 boli jednotlivé pobočky štátneho archívu takmer úplne samostatné (s výnimkou financovania), mali priamu väzbu na odbor archívov a registratúr a ich podriadenie sa centrálnemu pracovisku v Banskej Bystrici alebo akákoľvek spolupráca s ním zostávali iba v teoretickej rovine. Po novelizácii zákona o archívoch a registratúrach (zákon NR SR č. 266/2015 Z. z.) sa s účinnosťou od 1. novembra 2015 sedem pobočiek Štátneho archívu v Banskej Bystrici zlúčilo so štátnym archívom s územnou regionálnou pôsobnosťou do jediného archívu s ústredným pracoviskom v Banskej Bystrici a so šiestimi archívnymi pracoviskami, lokalizovanými v Banskobystrickom kraji.

Budova Štátneho archívu v Banskej Bystrici. Foto: Igor Graus.

Archívne pracovisko v Banskej Štiavnici je umiestnené v budove tamojšieho okresného úradu. Foto: Igor Graus.

Počiatky jednotlivých archívnych pracovísk siahajú hlboko do minulosti a pôvod viacerých z nich je potrebné hľadať už v stredoveku, prípadne v ranom novoveku. Historicky najstaršie a fondovo najhodnotnejšie archívy úzko súvisia so siedmimi stredoslovenskými banskými mestami. Tieto mestá (Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kremnica, Ľubietová, Nová Baňa, Banská Belá, Pukanec) si už od 2. polovice 13. storočia, resp. v krátkom čase po získaní výsadných práv, zriaďovali svoje mestské kancelárie a neskôr s nárastom vlastnej písomnej produkcie, ako aj stúpajúcim množstvom písomností cudzieho pôvodu, zakladali aj osobitné inštitúcie na ich úschovu, čiže mestské archívy. Podobným spôsobom postupovali aj predstavitelia Zvolenskej stolice a Gemerskej stolice, ktorí zriadili stoličné archívy. Najstarším svedectvom o existencii mestskej kancelárie nielen v regióne Banskobystrického kraja, ale v rámci celého Slovenska, je listina z roku 1275, vydaná banskoštiavnickou mestskou radou. Samotné mesto pritom získalo svoje výsady iba nie-

Pôvodne bolo zvolenské pracovisko archívu umiestnené v Ostrej Lúke a v Krupine, od roku 2005 sídli v účelovej budove vo Zvolene. Foto: Igor Graus.

Hlavná budova archívneho pracoviska v Lučenci, druhá slúži ako archívny depot. Foto: Igor Graus.

koľko desaťročí predtým v rokoch 1237 – 1238.

Oproti tomu v Banskej Bystrici, ktorá získala mestské výsady v roku 1255, najstaršia listina z mestskej produkcie pochádza až z roku 1326, pretože v roku 1500 pri veľkom požiari mesta s výnimkou privilegiálnych a odpustkových listín, účtovných kníh a jediného protokolu zhorel aj celý mestský archív. V mestskom hradnom areáli sa archív nachádzal až do ďalšieho veľkého požiaru mesta v roku 1761, počas ktorého sa presťahoval do objektu druhej, historicky mladšej radnice na námestí bez akýchkoľvek strát. Po roku 1500 sú teda písomnosti zachované vo vzácnej úplnosti a súčasný archív sa vo svojej vyše 750-ročnej histórii nachádza iba v treťom objekte v poradí.

Mestský archív v Banskej Bystrici sa v roku 1952 transformoval na archív Jednotného národného výboru a v roku 1961 na Okresný archív. Od roku 1975 sa Okresný archív zmenil na Štátny okresný archív v Banskej Bystrici a od roku 2003 sa stal pobočkou Štátneho archívu v Banskej Bystrici. Samotný Štátny archív v Banskej Bystrici vznikol v roku 1949 ako Krajský archív a v roku 1954 sa transformoval na Štátny archív. O dva roky neskôr sa do neho začlenili pobočky Pôdohospodárskeho archívu v Banskej Bystrici a v Rimavskej Sobote (vznikli v roku 1948) a od roku 1960 mal banskobystrický archív pobočku v Bytči. V roku 1969 došlo k vytvoreniu Štátneho oblastného archívu v Banskej Bystrici a v roku 2003 sa stal Štátnym archívom v Banskej Bystrici. Boli k nemu pripojené relatívne samostatné pobočky, ktoré sa tým dostali pod priamu pôsobnosť Ministerstva vnútra SR. Ostatná zmena sa uskutočnila v roku 2015, keď sa vytvoril Štátny archív v Banskej Bystrici s archívnymi pracoviskami v Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Kremnici, Zvolene, Rimavskej Sobote, Lučenci a Veľkom Krtíši.

Budova archívneho pracoviska v Kremnici. Foto: Igor Graus.

Pôvodný Mestský archív v Banskej Štiavnici sa v roku 1900 spojil s tamojším múzeom. Archív a múzeum pôsobili ako spoločná inštitúcia až do roku 1954, keď sa rozčlenili archívne a múzejné fondy a zbierky. V Banskej Štiavnici vznikol Okresný archív a Okresné vlastivedné múzeum. V roku 1960 zanikol okres Banská Štiavnica a Okresný archív v Banskej Štiavnici sa stal pobočkou Okresného (od roku 1975 Štátneho okresného) archívu v Žiari nad Hronom so sídlom v Kremnici. V súvislosti s účinnosťou zákona NR SR č. 226/1996 Z. z. o novom územnosprávnom členení sa od Štátneho okresného archívu v Žiari nad Hronom so sídlom v Kremnici odčlenil ako samostatná pobočka a táto sa od roku 2003 stala pobočkou Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Špecifikom archívneho pracoviska v Rimavskej Sobote je absencia akýchkoľvek depotov, tie sú lokalizované v objekte historického Župného domu a v mestskej časti Tomašová, čiže vo vzdialenosti 0,7 a 2 km od archívu. Foto: Igor Graus.

Archívne pracovisko vo Veľkom Krtíši vo vlastnom objekte sídli od roku 1969, kvôli nedostatočnej kapacite depotov má časť archívnych fondov umiestnenú v prenajatých priestoroch. Foto: Igor Graus.

Podobne aj pôvodný Mestský archív v Kremnici sa v roku 1954 transformoval na Okresný archív a na Okresné vlastivedné múzeum. V roku 1960 v dôsledku rozsiahlej reformy územnosprávneho členenia zanikol okres Kremnica, Nová Baňa a Banská Štiavnica a vytvoril sa samostatný nový okres Žiar nad Hronom. Okresné archívy v Banskej Štiavnici a v Novej Bani sa stali pobočkami Okresného archívu v Žiari nad Hronom so sídlom v Kremnici. V roku 1996 sa od neho odčlenila pobočka v Banskej Štiavnici a v roku 2003 sa vytvorila kremnická pobočka Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Napriek svojej starobylosti a tesnej blízkosti stredoslovenských banských miest mesto Zvolen nedisponovalo vlastným historickým archívom. V roku 1960 sa zlúčili okresné archívy vo Zvolene a Krupine, zriadené v roku 1954, do Okresného archívu vo Zvolene. Od roku 1975 sa transformoval na Štátny okresný archív a v roku 2003 sa stal pobočkou Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

V Lučenci absentoval mestský archív až do polovice 20. storočia. Okresný archív tu vznikol v roku 1954 a v rokoch 1960 – 1968 spravoval aj písomnosti zrušeného Okresného archívu v Modrom Kameni. Podobne ako ostatné archívy, aj archív v Lučenci sa od roku 1975 stal Štátnym okresným archívom a od roku 2003 pobočkou Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Ani v Rimavskej Sobote, rovnako ako v Lučenci, pred rokom 1954 neexistovala žiadna archívna inštitúcia. V roku 1954 bol vytvorený Okresný archív v Rimavskej Sobote, ktorý sa v roku 1975 stal Štátnym okresným archívom a od roku 2003 pobočkou Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Aj na založenie tretieho archívu v južnej časti Banskobystrického kraja bolo potrebné čakať až do roku 1954, keď vo Veľkom Krtíši vznikol Okresný archív a tento sa v roku 1975 transformoval na Štátny okresný archív. V roku 2003 sa stal pobočkou Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Archívne fondy a zbierky

Z hľadiska zachovalosti archívnych fondov, ich úplnosti, obsahovej kvality a výpovednej hodnoty archívnych dokumentov možno archívne pracoviská Štátneho archívu v Banskej Bystrici rozdeliť do dvoch veľkých skupín. Do prvej patria historické archívy bývalých stredoslovenských banských miest, do druhej archívy z južnej časti kraja. Zatiaľ čo obyvatelia stredoslovenských banských miest svojim archívom už od stredoveku pripisovali veľkú dôležitosť a považovali ich za svoj poklad, situácia na juhu kraja bola až do roku 1954 opačná. Archívnym dokumentom sa nevenovala takmer žiadna pozornosť a ak aj prežili najrôznejšie živelné pohromy alebo vojnové udalosti, ničili sa nevhodným uložením. Osobitnú skupinu predstavujú archívne fondy šľachtických stolíc a žúp, ako aj fondy šľachtických rodov, rodových panstiev a cirkevných matrík, ktoré sa od polovice 20. storočia sústreďovali v osobitých, na tento účel zriadených štátnych archívoch.

Štátny archív v Banskej Bystrici v súčasnosti spravuje 4 225 archívnych súborov (fondov a zbierok) v celkovom rozsahu 26 306 bm, z toho na svojom banskobystrickom pracovisku spravuje 1 321 archívnych súborov v rozsahu 14 607 bm.

Archívne fondy obsahujú predovšetkým písomnosti pochádzajúce z činnosti orgánov štátnej správy a samosprávy, justície, zdravotníctva, finančnej správy, škôl, rezortných úradov, bezpečnosti, hos-

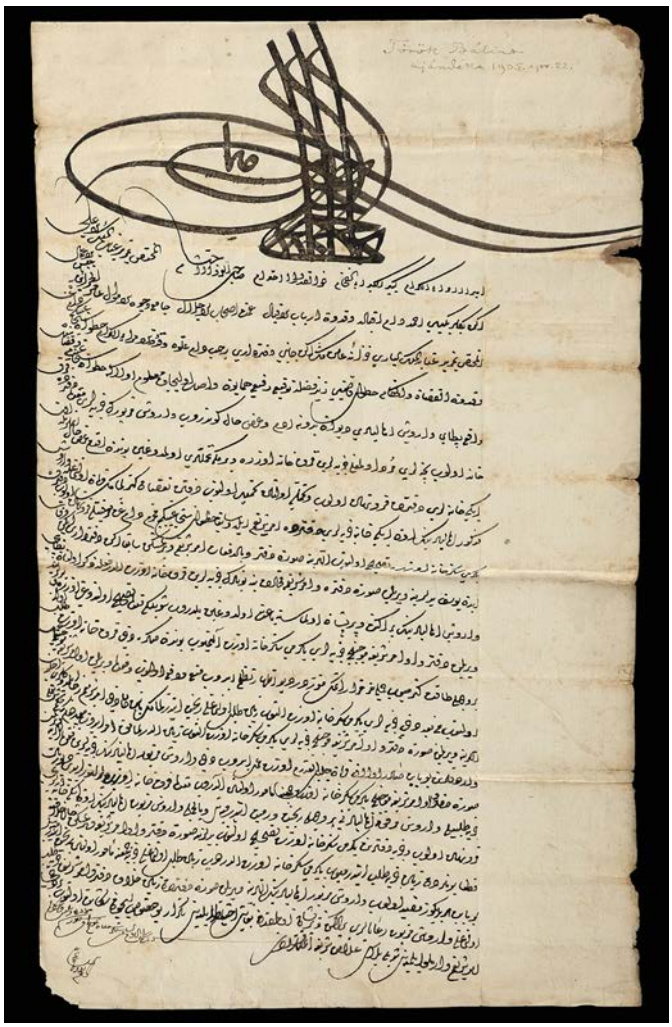
podárstva, cechových združení a iných spoločenských, hospodárskych, kultúrnych, politických a záujmových organizácií, združení a spolkov od polovice 13. storočia do začiatku 21. storočia.

Medzi historicky najcennejšie archívne fondy patria fondy slobodných kráľovských miest Banskej Bystrice (1255 – 1922), Ľubietovej (1282 – 1885), Brezna (1494 – 1922), mestečiek Slovenskej Ľupče (1347 – 1872), Radvane (1674 – 1871), Poník (1282 – 1854) a obcí Podkonice (1547 – 1885) a Hrochoť (1491 – 1798).

Ťažiskovým mestským archívnym fondom je fond mesta Banskej Bystrice. Písomnosti mesta začínajú originálom výsadnej listiny Bela IV. z roku 1255 a až do roku 1500 sú kvôli požiaru mesta zachované veľmi medzerovite (s výnimkou veľkého množstva privilégií a odpustkových listín, ktoré požiar nezničil). Počnúc týmto rokom sú však zachované vo vzácnej úplnosti. Medzi najvýznamnejšie dokumenty z fondu patria písomnosti týkajúce sa správy a každodenného života mesta, písomnosti týkajúce sa ozbrojeného vystúpenia baníkov v rokoch 1525 – 1526, problematiky počiatkov reformácie, ale aj banských a hospodárskych záležitostí (banská prevádzka, banský poriadok, tridsiatková stanica, spory mesta s Mediarskym podnikom, banskou komorou a iné).

Zo školských písomností sú zaujímavé predovšetkým školské poriadky z rokov 1564, 1574 a 1580. Veľkú skupinu písomností tvoria militáriá (predovšetkým z čias bojov Ferdinanda I. s Jánom Zápoľským a z protihabsburských stavovských povstaní). Nemenej zaujímavé sú aj písomnosti týkajúce sa činnosti Zväzu stredoslovenských banských miest, daňové súpisy v takmer kontinuálnom slede od roku 1512, písomnosti remeselníckych cechov, písomnosti mestského špitála od 2. polovice 14. storočia, písomnosti vzťahujúce sa k dejinám náboženských, sociálnych a národnostných zápasov obyvateľstva, obchodu, hudby, zdravotníctva, prírodných vied a mnohých ďalších oblastí.

Účtovný materiál predstavujú predovšetkým mestské účtovné knihy. Najstaršia z nich pochádza z rokov 1386 – 1399 a obsahuje aj zápisy administratívno-súdneho charakteru. Od konca 15. storočia začína ucelený rad mestských účtovných kníh, ktoré dopĺňajú čiastkové vyúčtovania a iné účtovné knihy (farská, pivovarská, špitálska, mestskej váhy, baníckeho bratstva a iné). Do administratívno-súdneho protokolu z roku 1542 boli prepísané niektoré najdôležitejšie záznamy z dnes už stratených protokolov z rokov 1507 – 1541 a niektorých iných prameňov. Počnúc rokom 1533 tieto protokoly tvoria takmer ucelený rad až do polovice 19. storočia.

Turecky písaná žiadosť obyvateľov obce Pata z roku 1623 o odpustenie daní za dvanásť domov, ktoré boli zrúcané. Foto: Igor Graus.

Kongregačný protokol Zvolenskej stolice z rokov 1506 – 1579 je najstaršou písomnosťou svojho druhu v rámci celého Uhorska. Foto: Igor Graus.

Fond tiež obsahuje urbár mestských poddanských obcí z roku 1542, protokol cechových artikúl od roku 1630 (s odpismi od roku 1443), zbierku máp a plánov od roku 1606, mestské kroniky, ale aj históriu domus banskobystrickej evanjelickej fary,

Listina Ľudovíta Veľkého, ktorou v roku 1363 potvrdil mestské výsady Banskej Bystrice v znení listín Bela IV. z roku 1255 a Karola I. Róberta z roku 1340. Nové spečatenie listiny sa konalo v roku 1365 v dôsledku straty pôvodného pečatidla panovníkom počas vojnovej výpravy. Foto: Igor Graus.

Žiadosť kremnického mešťana Andreja Sivého o udelenie erbu z roku 1647. Žiadosť schválil cisár Ferdinand III. v rovnakom roku a žiadateľovi vydal erbovú listinu. Foto: Igor Graus.

ktorá obsahuje doteraz najstaršie známe matričné zápisy na Slovensku od roku 1551.

Podobný charakter, hoci v menšom rozsahu, primeranom inému významu miest a stavu zachovania písomností, majú aj fondy ďalších dvoch slobodných kráľovských miest – Ľubietovej a Brezna.

Mimoriadne cenné sú archívne fondy stolíc a historicky mladších žúp. Najkomplexnejšie sa zachovali písomnosti Zvolenskej, Turčiansko-zvolenskej, Gemerskej a Gemersko-malohontskej stolice (od roku 1849 župy), ktoré podávajú prehľad o celkovom politickom a hospodárskom živote, činnosti a živote stoličnej šľachty, súdov, výkonných orgánov a stoličných hodnostárov. Medzi najdôležitejšie dokumenty stoličnej proveniencie patrí kongregačný protokol Zvolenskej stolice z rokov 1506 – 1579, ktorý je vôbec najstaršou písomnosťou svojho druhu v rámci celého Uhorska.

Spomedzi písomností Gemerskej stolice sú mimoriadne zaujímavé dokumenty týkajúce sa protitureckých bojov a turecké výhražné listy adresované dedinám z rokov 1648 – 1685. Fondy obsahujú aj písomnosti k daňovým záležitostiam, k insurekcii a stavovským povstaniam, vypovedajú o pomeroch počas napoleonských vojen, alebo o pochode ruských vojsk generála Kutuzova územím Slovenska v roku 1805. Dôležité sú aj písomnosti hospodárskeho charakteru týkajúce sa histórie baníctva, železiarstva, poľnohospodárstva a lesníctva, ktoré vypovedajú o taxácii, ťažbe, plavení a spracovávaní dreva, o zalesňovaní dolín a vysokohorských oblastí. Sú tu zmienky o využití importovaných lesných semien a sadeníc z Dánska, zo Švédska a z Rakúska, o boji proti lesným škodcom, alebo o výrobe dreveného uhlia. Z pôvodného fondu Hontianskej stolice, ktorý bol z väčšej časti zničený v roku 1945, sa zachovalo iba torzo, rovnako aj z fondu Novohradskej stolice, ktorý sa z väčšej časti nachádza v Maďarskej republike. Nemenej dôležité než písomnosti historických stolíc sú aj archívne dokumenty Pohronskej župy z rokov 1913 – 1928 a 1940 – 1945.

Archív spravuje aj viacero rodových a osobných fondov, z ktorých medzi najvýznamnejšie patrí archív rodu Koháry-Coburg (1321 – 1909). Predstavitelia tohto rodu zastávali významné verejné funkcie na uhorskom panovníckom dvore, boli dedičnými županmi Hontianskej stolice a od počiatku 19. storočia bol rod pokrvne spätý nielen s posledným uhorským panovníkom Karolom I., ale aj s tromi portugalskými kráľmi (Ľudovít I., Karol I., Manuel II.) a tromi bulharskými cármi (Ferdinand I., Boris III., Simeon II.) Archívny fond tohto rodu okrem iného obsahuje 192 listín, ktorými sa príslušníci rodu stávali držiteľmi majetkov, panstiev, rôznych titulov a funkcií vo verejnej správe. Súčasťou tohto fondu je aj rozsiahla korešpondencia jednotlivých členov rodu z obdobia protitureckých bojov a protihabsburských stavovských povstaní Štefana Bočkaja, Imricha Tökölihо a Františka Vešeléniho. Je tu vzácna korešpondencia o pomoci poľských vojsk pri vytláčaní osmanských vojsk, o porážke Osmanov pri Oršove a o bojoch pri Temešvári a Petrovaradíne. Cenná je korešpondencia z 18. storočia o kohárovskom jazdeckom pluku, ktorý sa zúčastnil na bojoch pri Belehrade a v talianskej Piacenze a Parme, ako aj informácie o formovaní vojenských jednotiek proti

Napoleonovi. Fond obsahuje aj množstvo zaujímavých písomností hospodárskeho charakteru – napríklad o opatreniach Ľudovíta Greinera na zameriavanie a mapovanie lesov a vypracúvanie prvých lesohospodárskych plánov v 19. storočí.

Významné miesto zaujíma zbierka cirkevných matrík v rozsahu vyše dvoch tisíc zväzkov z rokov 1594 – 1895, ich druhopisov z rokov 1827 – 1895 a štátne matriky vedené po roku 1895.

Z archívnej knižnice, obsahujúcej 32 000 zväzkov kníh je najzaujímavejší súbor šiestich desiatok prvotlačí do roku 1500, ako aj torzo časti slovanskej liturgickej knihy Triod cvetnaja z roku 1491, ktorá bola použitá na väzbu mestskej účtovnej knihy. Nemenej vzácny je aj rukopisný misál Jána z Prievidze (tzv. misál banského ťažiara Hansa Langa) z roku 1477, kniha s výkladom osobitného vierovyznania siedmich stredoslovenských banských miest (Confessio Heptapolitana), prijatého v roku 1559 a veľké množstvo fragmentov kódexov a misálov, použitých vo forme väzieb mestských protokolov a účtovných kníh. Súčasť knižnice tvoria aj historické knižnice rodu Radvanských, Zvolenskej stolice, Gymnázia v Ožďanoch, Zjednoteného protestantského gymnázia v Rimavskej Sobote, Riaditeľstva štátnych lesov a majetkov a iných, menej významných pôvodcov.

Banskoštiavnické pracovisko archívu spravuje 194 archívnych fondov a zbierok v celkovom rozsahu 1 335 bm. Medzi najvýznamnejšie archívne fondy patria fondy s písomnosťami slobodných kráľovských a banských miest Banskej Štiavnice (1363 – 1922) a Banskej Belej (1471 – 1868). Spomedzi dokumentov osobitné miesto zaujíma mestská účtovná kniha s prvým zápisom z roku 1364, ktorá je najstaršou úradnou knihou v rámci bývalého Uhorska. Zvlášť cennú dokumentárnu a výpovednú hodnotu majú archívne dokumenty k viacerým závažným historickým udalostiam stredoveku a novoveku, ako napríklad k činnosti rodiny Turzovcov na strednom Slovensku, k povstaniu baníkov v rokoch 1525 – 1526, cisárskym návštevám v roku 1751, 1764, 1852 a podobne. Z novších období cennú bázu retrospektívnych informácií predstavujú fondy úradov štátnej a verejnej správy ako napríklad notárske úrady (1872 – 1945), Župný poradca s právomocou župana pri meste Banská Štiavnica (1919 – 1922), cenný je archívny fond Továrne na tabak (1870 – 1993), fondy cirkevných a štátnych škôl rôznych stupňov, osobné fondy osobností miestneho spoločenského, kultúrneho života, spolkov, záujmových organizácií a inštitúcií.

Kremnické pracovisko archívu spravuje 577 archívnych fondov a zbierok v rozsahu 2803 bm.

Banskoštiavnická mestská účtovná kniha z rokov 1364 – 1426 sa pokladá za najstaršiu úradnú knihu v Uhorsku. Foto: Igor Graus.

Listina vydaná čižmárskym cechom v Banskej Bystrici v roku 1815, potvrdzujúca, že Štefan Baláž sa stal majstrom čižmárskeho remesla. Foto: Igor Graus.

Medzi najvýznamnejšie súbory písomností patria písomnosti bývalých slobodných kráľovských banských miest Kremnice (1254 – 1922), Novej Bane (1346 – 1920), mestečka Svätý Kríž nad Hronom (1465 – 1835) či obce Veterník (1631 – 1924). Medzi najvýznamnejšie dokumenty patrí privilegiálna listina z roku 1328, mestská kniha z rokov 1426 – 1700, ktorá obsahuje kodifikované kremnické banské právo a mestské právo a jej text je obohatený o gotické iluminácie zo začiatku 15. storočia. Spomedzi väčšieho množstva pergamenových fragmentov, použitých na väzbu úradných kníh, je pozoruhodný fragment z 12. – 13. storočia s textom a s neumami (notovými značkami).

Z historicky mladších archívnych fondov sú cenné predovšetkým fondy z oblasti štátnej správy, miestnej samosprávy a jej organizácií, ale taktiež štátnych a súkromných škôl rôznych stupňov alebo zo spolkového, kultúrneho a cirkevného života. Významné zdroje údajov predstavujú osobné a rodinné fondy,

Odpustková listina rímskych kardinálov pre banskobystrickú Kaplnku svätého Michala v mestskom hradnom areáli, ktorá bola základom neskoršieho, tzv. slovenského Kostola Svätého kríža z roku 1492. Foto: Igor Graus.

ako aj zbierky mestských a cechových pečatidiel, máp a plánov od 18. až do 20. storočia a fotografií.

Archívne pracovisko v Lučenci spravuje 401 archívnych fondov a zbierok v rozsahu 1 152 bm. Najstaršie a historicky najcennejšie písomnosti archívnej povahy, ktoré sú uložené v lučeneckom archíve, pochádzajú zo 17. storočia. Ide predovšetkým o výsadnú listinu od Adama Forgáča pre mestečko Halič z roku 1688, štatút mestečka z roku 1765, rozšírený v roku 1776. Cenná je osobná korešpondencia grófa Antona Berchtolda, zachovaná od roku 1622. Ťažiskový archívny fond predstavuje fond Magistrát mesta Lučenec (1815 – 1922), ktorého súčasťou je privilégium pre trhovú obec Tuhár z roku 1815, ktorou ju panovník zároveň povýšil na mestečko. Spisová agenda je bohatá na informácie týkajúce sa výstavby a rozvoja mesta, elektrifikácie, kanalizácie, vodovodu, výstavby priemyselných objektov, vzniku a činnosti spolkov, tlačiarní, kultúrno-spoločenských organizácií, školstva, predškolských zariadení, sociálnych a zdravotníckych objektov, výstavby vojenských kasární a podobne. Fond tiež obsahuje úradné knihy, zápisnice mestskej sporiteľne, polície, mestské štatúty, mapy a plány. Ďalším významným archívnym fondom je fond Mestský úrad v Lučenci I. (1923 – 1938), súčasťou ktorého je dvojjazyčne vedená Pamätná kniha mesta, doplnená dobovými pohľadnicami. Fond Mestský úrad v Lučenci II. (1939 – 1944) obsahuje dokumenty z obdobia druhej svetovej vojny, pripojenia Lučenca k Maďarsku, mestské štatúty, zoznam remeselníkov, protižidovské opatrenia a údaje o deportáciách v roku 1944.

Medzi obsahovo zaujímavé a cenné archívne fondy patria aj fondy notárskych úradov, úradov štátnej správy a samosprávy a škôl, ďalej zbierka školských výročných správ za roky 1860 – 1992, zbierka plagátov, letákov a drobnej tlače, zbierka fotografií a osobné fondy významných občanov mesta.

Pracovisko archívu v Rimavskej Sobote spravuje 610 archívnych súborov (fondov a zbierok) v celkovom rozsahu 1 664 bežných metrov. Základné archívne fondy predstavujú fondy miest a obcí v regióne (Rimavská Sobota, Klenovec, Ratková a Tisovec) so zbierkou stredovekých listín, cenné sú novoveké listiny zo 16. – 19. storočia, desiatky listov a spisov z obdobia feudalizmu a veľké množstvo jednotlivín (listov, drobných tlačí, pozvánok, plagátov, vyhlášok, rukopisov a záznamov) z historicky mladšieho obdobia. Významné miesto zaujímajú písomnosti týkajúce sa remeselníckych cechových organizácií v meste od začiatku 17. storočia až do ich zániku v roku 1872. Obsahovo cenné a bádateľsky využívané sú fondy úradov štátnej správy a samosprávy, škôl, osvety, notárskych úradov, spolkov, spoločenských a záujmových organizácií a osobné fondy významných občanov mesta. Zaujímavá je aj zbierka pohľadníc a fotografií.

Archívne pracovisko vo Veľkom Krtíši spravuje 541 archívnych fondov v rozsahu 1 867 bm. Podobne, ako v ostatných menších archívoch regiónu bez významných historických predchodcov, aj pre toto pracovisko najvýznamnejšie archívne fondy predstavujú novodobé fondy štátnej správy a samosprávy, školstva, súdnictva a notárskych úradov. V archíve sa však nachádza aj niekoľko starších, historicky cenných dokumentov – predovšetkým cechové artikuly z roku 1571 a listina o udelení trhového práva pre Modrý Kameň z roku 1658.

Archívne pracovisko vo Zvolene spravuje 581 archívnych fondov v rozsahu 2 877 bm. Medzi najvýznamnejšie archívne fondy patria magistráty miest Zvolen a Krupina, ktoré obsahujú napríklad zvolenskú mestskú účtovnú knihu z rokov 1467 – 1500. Cenné sú aj písomnosti zvolenských a krupinských remeselníckych cechov, alebo hudobná pozostalosť rodiny Ostrolúckych z rokov 1790 – 1853. Spomedzi historicky novších archívnych fondov je to predovšetkým fond Okresný úrad vo Zvolene (1923 – 1945) a ďalšie novodobé fondy štátnej správy a samosprávy, školstva alebo súdnictva.

Na základe podkladov z jednotlivých archívnych pracovísk spracoval Igor Graus
Štátny archív v Banskej Bystrici

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ARCHÍV V BRATISLAVE

Vojenský historický archív v Bratislave oslávil v máji 2018 dvadsaťštyri rokov existencie. Počtom rokov možno nepatrí k najstarším archívom na Slovensku, jeho význam však spočíva v odkrývaní vojenskej minulosti, ktorá je úzko spätá s osudom takmer každej slovenskej rodiny.

Vojenský historický archív (ďalej VHA) bol ako súčasť Vojenského historického ústavu v Bratislave zriadený dňa 1. mája 1994 rozkazom ministra obrany Slovenskej republiky číslo 27 zo dňa 26. apríla 1994 a verejnosti bol sprístupnený 3. mája 1995. Až do 31. decembra 2002 bol v zmysle zákona č. 149/1975 Zb. o archívnictve v znení neskorších predpisov archívom osobitného významu. V zmysle zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2003, je špecializovaným verejným archívom s celoslovenskou pôsobnosťou. V systéme slovenského vojenského archívnictva (Archív Ministerstva obrany, Vojenský archív – centrálna registratúra, Vojenský historický archív) má VHA postavenie koncového archívu.

Do roku 2004 sídlil VHA v meste Trnava, v priestoroch bývalej Invalidovne (domov pre vojnových vyslúžilcov a invalidov) na dnešnom Univerzitnom námestí. Tento objekt však svojou kapacitou nevyhovoval potrebám Vojenského historického archívu. Miestnosti boli malé a priechodné, čo spôsobovalo problém s dispozičným riešením rozmiestnenia regálov. V niektorých depozitoch, najmä v garážach, sa nekúrilo, čo škodilo archívnym dokumentom, ktoré si vyžadujú konštantnú teplotu. Nepríjemné to bolo aj pre pracovníkov archívu, ktorí museli pracovať v chladnom depozite. Hlavne z týchto dôvodov sa teda pristúpilo k sťahovaniu archívu do Bratislavy. Keďže rozpočet nadriadenej organizácie VHA – Vojenského historického ústavu – je dlhodobo poddimenzovaný, sťahovanie sa podarilo zrealizovať hlavne zásluhovou obetavosti pracovníkov archívu (pre predstavu sťahovanie archívu prebiehalo v jesenných a zimných mesiacoch a tých cca 30 000 škatúľ v Trnave naložilo a v Bratislave vyložilo 7 pracovníkov archívu).

Budova v Bratislave na Krajnej ulici predstavuje kvalitatívne výrazný posun vpred v ochrane archívnych dokumentov už len tým, že tento bývalý objekt archívu Národnej banky Slovenska je účelovou stavbou. Samozrejme tým, že táto stavba má už skoro 30 rokov, nespĺňa všetky kritériá, ktoré stanovuje zákon č. 395/2002 Z. z. a Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 628/2002 Z. z., ktorou sa dopĺňajú niektoré ustanovenia zákona o archívoch a registratúrach, ale postupnými krokmi sa nám darí vylepšovať podmienky v oblasti ochrany a sprístupňovania archívnych dokumentov (napr. EPS, postupná výmena okien na budove za plastové, uzavretý televízny okruh na bádateľni archívu, klimatizovanie bádateľne). V poslednom čase sa tiež upravili priestory na prízemí na plnohodnotné archívne depozity. Sú vybavené modernými mobilnými regálovými systémami, čím sa výrazne zvýšili kapacitné priestory budovy a zabezpečili úložné priestory cca na 10 rokov.

Depot Vojenského historického archívu. Foto: Vojenský historický archív.

V rovnakej budove sídli aj Vojenský historický ústav, ktorého je archív súčasťou. Toto prepojenie uľahčuje vzájomnú komunikáciu a je tiež výhodné pre odborných vedeckých pracovníkov Odboru vojenskohistorických výskumov Vojenského historického ústavu. Bádateľnu VHA môžu pre potreby svojho výskumu navštevovať denne.

Hlavným poslaním VHA je sústreďovať a ochraňovať vojensko-historickú dokumentáciu, ktorá je súčasťou kultúrno-historického dedičstva Slovenska, poskytovať archívne služby vojenskej i civilnej verejnosti, kvalifikovane spracovávať a sprístupňovať archívne materiály (spisové celky) pre potreby vojensko-historického výskumu.

Vo VHA je spolu uložených cca 4 100 bm archívnych fondov, archívnych a špeciálnych zbierok a kmeňových dokladov vojenských osôb. V číslach je to možné vyjadriť nasledovne :

Archívne fondy a zbierky

- z obdobia rakúsko-uhorskej armády 2 327 archívnych škatúľ a 2 303 pomocných kníh
- česko-slovenskej armády z obdobia 1918 – 1939 1 851 archívnych škatúľ
- slovenskej armády z rokov 1939 – 1945 3 959 archívnych škatúľ a 554 pomocných kníh
- z obdobia československej armády 1945 – 1992 10 268 škatúľ (to je 540 fondov)
- Spolu: 18 790 archívnych škatúľ a 2 857 pomocných kníh
- Kmeňové doklady vojakov a poddôstojníkov ročníkov narodenia 1911 – 1920: 10 148 zväzkov
- Vojenské predpisy: 7 990 ks
- Špeciálne zbierky: 35 041 inventárnych jednotiek a 376 škatúľ

V nasledujúcich riadkoch predstavím niektoré dôležité činnosti, ktoré archív vykonáva.

A) Vyraďovanie a preberanie archívnych dokumentov

Prijatím zákona č. 395/2002 Z. z. zo 17. mája 2002 o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov boli v armáde vytvorené podmienky na zavedenie jednotného systému archívnictva v SR.

Vojenský historický archív, ako som už spomínala, je koncovým archívom a ako takému mu zo zákona vyplýva povinnosť posudzovať návrhy na vyradenie registratúrnych záznamov v celom rezorte MO SR. Vzhľadom na počet pracovníkov archívu je to obrovská agenda (napr. len za uplynulý rok 2017 to bolo viac ako 500 posudkov k návrhom na vyradenie, resp. rozhodnutí o vyradení). Pracovníci archívu sa osobne zúčastňovali vyraďovacích konaní v jednotlivých vojenských útvaroch a zariadeniach. V mnohých prípadoch pri odbornom posudzovaní predloženého návrhu a spracovaní stanoviska pre vydanie rozhodnutia MV SR- odborom archívov a registratúr, boli takto navrhované registratúrne záznamy pracovníkmi archívu prehodnotené v zmysle § 2 vyhlášky Ministerstva vnútra č. 628/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov a boli určené na odovzdanie do Vojenského historického archívu na trvalé uloženie, alebo naopak, boli odovzdané na zničenie, ak nespĺňali kritériá hodnotenia archívneho dokumentu. Touto činnosťou boli zachránené pred zničením viaceré historicky zaujímavé písomnosti.

Po vyraďovacom konaní Vojenský historický archív preberá od všetkých úradov, útvarov a zariadení MO SR na trvalé uloženie archívne dokumenty, ktoré spĺňajú kritériá hodnotenia záznamov podľa § 2 a 3 vyhlášky MV SR č. 628./2002 Z. z., ktorou sa vykonávajú platné ustanovenia zákona o archívoch a registratúrach, podľa ktorých sú archívnymi dokumentmi. Tieto dokumenty po uložení vo Vojenskom historickom archíve sú zaradené do kultúrneho dedičstva SR.

B) Sprístupňovanie archívnych dokumentov

Spracovanosť archívnych fondov je jedným z najdôležitejších aspektov správneho fungovania archívu. Od spracovanosti fondov závisí rýchlosť vybavovania správnej agendy, rovnako ako aj kvalita sprístupňovania archívnych dokumentov poskytovaných v bádateľni archívu. V súčasnosti je vo VHA spracovaných cca 15 % archívnych dokumentov.

Keďže výskumní pracovníci sú plne vyťažení vybavovaním správnej agendy a vypracovaním posudkov k návrhom na vyradenie registratúrnych záznamov, ktoré musia mať v záujme dodržania zákonných lehôt prednosť, na spracovanie archívnych fondov zostáva veľmi málo pracovného času. Pri súčasnom tabuľkovom počte pracovníkov a úlohách, ktoré VHA plní, bude spracovanie zostávajúcich archívnych fondov trvať viac ako 100 rokov (pri predpoklade, že VHA by nesmel v ďalšom období nič preberať, čo nie je možné a podľa našich odhadov sa množstvo archívnych dokumentov vo VHA v najbližších 10 rokoch zdvojnásobí). Vzhľadom na neustály nárast nových archívnych fondov sa preto percento spracovanosti archívnych fondov bude zrejme žiaľ len a len znižovať.

Inventáre a katalógy ku spracovaným archívnym fondom a zbierkam však dokážeme už bádateľom sprístupniť nielen fyzicky v bádateľni, ale aj elektronicky na webovom portáli www.vhu.sk. Túto možnosť využívajú tak bádatelia, ako aj samotní pracovníci archívu, pretože elektronické vyhľadávanie určitého hesla je samozrejme omnoho rýchlejšie ako zdĺhavé listovanie.

C) Ochrana archívnych dokumentov

Ochrana archívnych fondov a zbierok je jednou z najdôležitejších činností archívu. Zákon určuje prípustnú teplotu v ukladacích priestoroch v rozmedzí 14 – 18 °C a prípustná relatívna vlhkosť vzduchu je od 45 – 55 %. Na základe výsledkov meraní klimatických podmienok v depozitoch sú prijímané bezprostredné opatrenia. Bez klimatizačnej jednotky v depozitoch je však udržiavanie vhodnej teploty a relatívnej vlhkosti vzduchu veľmi ťažké.

Súčasťou ochrany archívnych dokumentov je aj výroba konzervačných a študijných kópií archívnych dokumentov – digitalizácia archívnych dokumentov.

Potreba digitalizácie archívnych fondov a zbierok vyplýva aj z platných legislatívnych noriem. Inšpiráciu pri príprave procesu digitalizácie sme hľadali predovšetkým v partnerskom Vojenskom ústrednom archíve v Prahe, kde bola ich vlastná digitalizačná linka uvedená do prevádzky v roku 2006. VHA ako súčasť Vojenského historického ústavu sa niekoľkokrát snažil o získanie prostriedkov z fondov Európskej únie s cieľom digitalizácie archívnych dokumentov. Vojenskému historickému ústavu sa podarilo uspieť s projektom Digitalizácia kultúrneho dedičstva VHÚ v dopytovom projekte operačného programu Informatizácia spoločnosti spolufinancovaného Európskym fondom regionálneho rozvoja až v roku 2013 a na svoj projekt získal prostriedky vo výške 998 863.60 eur. Projekt sa realizoval od februára 2013 do júna 2015.

Hlavným cieľom projektu bola digitalizácia, uchovávanie a sprístupňovanie archívnych fondov VHÚ ako kultúrneho dedičstva SR, čím sa naplnil zámer predkladaného projektu viazaný na príslušný účel opatrenia – skvalitnenie systémov získavania, spracovania, ochrany a využitia poznatkov a digitálneho obsahu pamäťových a fondových inštitúcií, modernizácia a dobudovanie infraštruktúry pamäťových a fondových inštitúcií na národnej úrovni. Digitalizačné centrum je založené na použití štandardov v oblasti archivácie, ale aj v oblasti elektronického podpisu.

Vo VHA sú uložené rôzne typy dokumentov, v rôznych druhoch formátov. Pracovníci archívu identifikovali 6 500 objektov, ktoré boli podrobené procesu digitalizácie vlastnými kapacitami, procesu dátového uchovania a postupného sprístupňovania v rámci realizácie aktivít schváleného projektu. Digitalizačný softvér ponúka širokú škálu možností digitalizovať rôzne druhy analógových podkladov a zároveň zabezpečuje možnosť opisu dokumentov indexmi snímanými automaticky alebo zadávanými operátorom poloautomaticky (zónové OCR), resp. manuálne.

Úlohou dôveryhodného dlhodobého archívu (*Long-Term Archive* – LTA) je zabezpečiť také uloženie elektronických dokumentov, ktoré garantuje dlhodobú (chápané teoreticky – obdobie existencie ľudskej civilizácie) integritu a nemennosť obsiahnutých informácií a plne nahrádza papierový dokument aj z hľadiska legislatívnej právoplatnosti (zaručený elektronický podpis – ZEP). Požadované vlastnosti zabezpečujú robustné technologické riešenia na báze serverov a úložísk, ktoré sú stabilnou infraštruktúrou pre špeciálne softvérové aplikácie, zaisťujúce dlhodobú dôveryhodnú archiváciu v súlade so štandardom ISO OAIS.

Portál služieb sprístupňovania digitálneho obsahu poskytuje výstup zdrojov a výsledkov Vojenského historického ústavu určený externým žiadateľom a bádateľom z radov odbornej verejnosti v oblasti historických a ostatných spoločenských vied s humanitným zameraním. Výstupom služieb je vyhotovovanie výpisov, odpisov, potvrdení, kópií, umožňovanie štúdia, verejné vystavovanie archívnych dokumentov, vrátane vypracúvania archívnych pomôcok, ako napr. sprievodca, inventár, katalóg, register. Praktickým výsledkom vzniknutej služby je výrazný prínos v oblasti šírenia vedecko-výskumných informácií z najrôznejších oblastí dejín Slovenska, dejín vojenskej techniky na Slovensku a jej významu pre hospodárstvo Slovenskej republiky.

Bádateľňa Vojenského historického archívu. Foto: Vojenský historický archív.

Vojenský historický archív ako pamäťová a fondová inštitúcia je nositeľom, uchovávateľom a sprostredkovateľom vedeckého a kultúrneho poznania. Obmedzujúcou skutočnosťou pre ďalší rozvoj slovenskej historickej vedy a vedecko-výskumnej činnosti je skutočnosť, že v súčasnosti je väčšina archívnych materiálov dostupných iba v písomnej forme alebo vo forme originálov (viac ako 86 %). Digitalizáciou archívnych dokumentov a materiálov sa zabezpečí zrýchlenie prístupu užívateľov – či už laickej alebo odbornej verejnosti k archívnym dokumentom, ako aj vytvorenie podmienok na zvýšenie úrovne vedeckého poznania v oblasti vojenskej historiografie.

Nezanedbateľným faktom je aj prínos v oblasti ochrany archívnych dokumentov. Výrobou vysokokvalitných digitálnych obrazov, dostupných elektronicky, sa zredukuje opotrebovanie krehkých a ľahko zničiteľných dokumentov.

V súčasnosti je zdigitalizovaných viac ako 19 000 objektov, ktoré si verejnosť môže pozrieť vo virtuálnej bádateľni VHA na webovom portáli www.vhu.sk. Ide najmä o vojnové a vojenské foto-

grafie a tiež dokumenty z archívneho fondu Hlavné vojenské veliteľstvo.

D) Poskytovanie správnych služieb a bádateľňa archívu

a) Správne služby

Správne informácie VHA vydáva vo forme výpisov, odpisov, potvrdení a kópií archívnych dokumentov, ktoré sú spoplatnené podľa sadzobníka správnych poplatkov tvoriaceho prílohu zákona NR SR č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch v znení neskorších predpisov (zákon NR SR č. 1/1998 Z. z., zákon NR SR č. 232/1999 Z. z., zákon NR SR č. 468/2000 Z. z.).

Do vybavovania správnej agendy archívu sú zapojení siedmi z deviatich pracovníkov VHA, vrátane riaditeľa archívu. Vzhľadom na veľkú nespracovanosť archívnych fondov (cca 88 % archívnych škatúľ uložených vo VHA je archívne nespracovaných), vyhľadanie predmetných archívnych dokumentov k jednému podaniu zvyčajne trvá niekoľko dní. Pracovníci vybavujú veľké množstvo agendy, ktorá im zaberá podstatnú časť pracovného času. Spracúvajú podklady k súdnym spisom, finančným odškodneniam, výpisy vojenskej služby jednotlivcov pre Sociálnu poisťovňu, žiadosti jednotlivcov a podobne.

b) Bádateľňa

VHA umožňuje štúdium fondov a zbierok vojenskej i civilnej verejnosti prostredníctvom bádateľne archívu. Prístup k archívnym dokumentom upravuje zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov a Bádateľský poriadok Vojenského historického archívu, ktorý upravuje nazeranie a štúdium archívnych dokumentov v bádateľni archívu. Bádateľská verejnosť môže využívať služby archívu v pracovných dňoch utorok – piatok. Podmienky vstupu sú rovnaké ako v iných archívoch. Pri vstupe sa bádatelia zapisujú do knihy bádateľských návštev. Pri prvej návšteve, prípadne pri zmene témy štúdia, vyplnia bádateľský list, ktorý tvorí súčasť evidencie bádateľov. Žiadateľ v ňom uvádza aj tému štúdia a vyhlásenie, že informácie z archívnych dokumentov použije len na účely uvedené v bádateľskom liste. V súčasnosti využívajú našu bádateľňu najmä odborní vedeckí pracovníci slovenských a zahraničných inštitúcií, ale tiež študenti historických disciplín a súkromní bádatelia (pre ilustráciu – v roku 2017 navštívilo náš archív viac ako 400 bádateľov).

Priebeh digitalizačných prác vo Vojenskom historickom archíve. Foto: Vojenský historický archív.

Podľa prevádzkových možností môžu bádatelia využívať pri štúdiu aj vlastný notebook, skener a fotoaparát. Bádateľňa vyhotovuje xerokópie z archívnych dokumentov a prijíma objednávky na fotopráce. Vyhotovovanie je spoplatňované podľa Cenníka kopírovacích a fotografických prác, ktorý je súčasťou Bádateľského poriadku VHA.

Je pochopiteľné, že vo VHA, ako vo všetkých vojenských archívoch vo svete, existujú určité obmedzenia v prístupnosti k informáciám. Sú presne stanovené podmienky, ktoré musí bádateľ spĺňať a na základe ktorých môže VHA bádateľovi sprístupniť archívne dokumenty. Podobne ako iné štátne archívy, aj VHA dbá, aby využívanie dokumentov neohrozilo právom chránené záujmy súkromných osôb.

Každý archív má tiež svoje „poklady“, ktoré sú osobité a pre bádateľa výnimočne príťažlivé. Vo VHA je to napríklad náš najstarší dokument – vojenská matrika (denník) pevnosti Komárno z roku 1622, ktorá je neobvyklá svojim formátom, alebo vojnové denníky významných slovenských dôstojníkov. Jedinečné sú iste kmeňové listy, ktoré sú vlastne osobnými dokladmi všetkých mužov, ktorí konali vojenskú službu, a v ktorých sa dajú nájsť informácie užitočné tak pre odborných vedeckých pracovníkov, ako aj informácie dôležité pre výskum rodinnej genealógie. Keďže sa čoraz viac ľudí zaoberá históriou svojej vlastnej rodiny, výskumom spletitých osudov vlastných rodinných príslušníkov dokážu oceniť aj kus vojenskej histórie, ktorá dýcha z týchto dokumentov. Počty bádateľov vo VHA sa preto na našu radosť neustále zvyšujú.

Milena Balcová
Vojenský historický archív Bratislava

DO VAŠEJ KNIŽNICE RECENZIE

***Archívny almanach 2017, ročník I.* Bytča: Spolok Pro Archivis, o. z., 2018, 121 s.**

V máji 2018 vyšlo prvé číslo nového archívneho časopisu pod názvom Archívny almanach. Spolok PRO ARCHIVIS týmto chce poskytnúť priestor pre publikovanie výskumov slovenským archivárom, pričom samozrejme neodmieta ani príbuzné vedné disciplíny ako históriu a pomocné vedy historické. Toto prvé číslo je venované významnému slovenskému archivárovi, medievistovi Richardovi Marsinovi pri príležitosti jeho 95. narodenín. Periodikum si dáva za cieľ prinášať poznatky o otázkach archívnej vedy a praxe, dejín správy, pomocných vied historických, ale aj o regionálnych témach, resp. príbuzných disciplínach. Almanach je rozdelený na viacero častí, podľa obsahového zamerania. Prvá časť je najrozsiahlejšia a obsahuje štúdie.

Prvá štúdia pod názvom *Unikátne archívne dokumenty z Lednice* pochádza z pera Drahomíra Veličku. Táto obec, nachádzajúca sa v okrese Púchov, bola od 15. storočia do roku 1871 zemepanským mestečkom (*oppidum*). V roku 2015 pri záchrane a premiestnení farskej historickej knižnice a archívu z Lednice do diecézneho archívu v Žiline boli objavené dva závažné dokumenty, ktoré obohacujú históriu nielen Lednice, ale aj okolitých obcí. Lednica bola povýšená na *oppidum* v roku 1462 majiteľom Václavom Bielikom, čo autor vysvetľuje pôsobením husitov na Považí v predchádzajúcom období. Zámerom Bielika bolo napomôcť udelením práv Lednici získať svoju predchádzajúcu prosperitu, keďže husiti ju poničili. Práva pre Lednicu potvrdil na požiadanie Václava Bielika v roku 1465 samotný panovník Matej Korvín, pričom išlo jednak o vydanie erbovej listiny a jednak o vydanie listiny udeľujúcej právo konania výročného jarmoku a týždenných trhov. Práve listina Mateja Korvína, dovtedy známa z neskorších odpisov, sa našla pri premiestnení lednického archívu. Listina nám dokladá aj najstaršie patrocínium Lednice, keďže výročný jarmok sa konal na sv. Mikuláša, ktorý bol podľa tvrdenia Veličku najstarším patrocíniom. Autor samozrejme neopísal len vnútornú skladbu a obsah listiny, ale aj jej vonkajšie znaky. Druhým nájdeným dokumentom je mestská kniha Lednice. Táto bola síce založená až v roku 1670, ale nájdeme v nej zmienky aj o predchádzajúcich udalostiach. Až na výnimky je písaná slovensky. Mestská kniha obsahuje zápisy až do roku 1930, i keď v dvadsiatom storočí sú to prevažne kronikárske zápisy k niektorým rokom. Mestská kniha obsahuje množstvo informácií k fungovaniu súdnictva v meste, venuje sa majetkovým záležitostiam, testamentom, drobným sporom obyvateľov mesta (krádeže, priestupky), ale zahŕňa aj pamätné zápisy a úradné záznamy. Nachádzame tu množstvo údajov k dejinám Lednice a okolitých obcí z obdobia poslednej štvrtiny 17. storočia až prvej štvrtiny 20. storočia. Kniha obsahuje i prehľad mestskej správy, čiže richtárov, notárov, prísažných a iných úradníkov pôsobiacich v danom období v meste.

Ďalšiu štúdiu pod názvom *Archív Oravskej stolice do roku 1785* pripravil Miroslav Martinický. Pôvodný archív stolice, uložený vo Veličnej, v roku 1683 pri prechode poľského vojska Oravou zhorel, preto autor venuje pozornosť následnému vývoju. Po zhorení pôvodného archívu sa konali do roku 1688 zhromaždenia stolice a volebné zasadnutia v Dolnom Kubíne, resp. aj na samotnom hrade, alebo v podhradí v Oravskom Podzámku. Až v roku 1688 nastalo obnovenie archívu opäť vo Veličnej,

kde bol uložený v kostole. V tomto období nastali pokusy premiestniť archív na hrad, ale keďže silný vietor poškodil strechy a stredný hrad, archív zotrval vo Veličnej, ktorej boli poskytované finančné prostriedky na lepšie zabezpečenie skladových priestorov. Autor pri svojej štúdii čerpal predovšetkým z kongregačných písomností, ktoré boli do dnešných čias málo využité. Od roku 1724 sa kongregačné stretnutia konali najčastejšie v Dolnom Kubíne, z čoho vyplývali aj snahy o premiestnenie archívu do tohto mesta. Prvý neúspešný pokus sa odohral v rokoch 1752 – 1753, keď nakoniec bola táto myšlienka odsunutá na neskorší čas. Následne, keď sa začal v roku 1756 stavať nový stoličný dom v Dolnom Kubíne, rátalo sa aj s miestnosťou pre archív Oravskej stolice. K samotnému premiestneniu z Veličnej do Dolného Kubína došlo až dva roky po dostavaní, teda v roku 1762. V roku 1782 nasledovala oprava stoličného domu, a teda i miestností archívu, ktorá trvala viacero rokov. Nakoniec bol ale archív v roku 1786, v súvislosti s organizačnou zmenou stolíc, prevezený do sídla Liptovsko-oravskej stolice. Nebol umiestnený do sídla stolice (Liptovského Mikuláša), ale do improvizovaných, nevyhovujúcich pomerov vo Vrbici. Autor sa po opise samotného ustanovenia archívu a jeho premiestňovania venoval vybaveniu archívu, pričom opísal zachované truhlice, skrine a kľúče, čo svedčilo o snahách udržať dokumenty čo najlepšie zachované. Pozornosť samozrejme upriamil aj na správcov archívu a usporadúvacie práce. Až do roku 1785 nemala stolica samostatného archivára, jeho prácu vykonávali iní úradníci – v prvom rade podžupan, ale aj notár a podnotári, resp. deputácie. V roku 1718 došlo k prvému usporiadaniu archívnych písomností, pričom ďalšie práce nasledovali v rokoch 1725, 1772 – 1777 a 1784 – 1785. V roku 1786 vznikol elench, čiže archívny súpis. Nebola to archívna pomôcka v pravom slova zmysle, ale lokačný prehľad fyzicky usporiadaných písomností podľa vecného a chronologického kritéria.

Nasledujúcou štúdiou je *Pivovarníctvo v Liptove* od Petra Víteka. Varenie piva je na Liptove doložené už v 13. storočí. Sprvoti podľa autora nebolo nejako zvlášť regulované, ale postupom času sa varenie obmedzovalo udeľovaním práv pre mestečká a obce. Autor prináša aj prehľad pivovarov na Liptove. Od 16. storočia sa vo varení piva presadzovali predovšetkým hradní páni, ktorí zakazovali variť pivo obciam. Toto súviselo so snahami o centralizáciu a spoplatnenie varenia piva. Autor si všíma predovšetkým šľachtický rod Pongrácovcov v Liptovskom Mikuláši, ktorí svoje regálne právo prenajímali. Toto malo za následok vznik množstva malých pivovarov na území Liptova. Vítek svoje informácie čerpal z množstva urbárov, súdnych písomností a iných dokumentov. Štúdia zachytila celé územie Liptova až do 19. storočia.

Ivana Červenková prispela do almanachu štúdiou *Archív rodu Jušt v Slovenskom národnom archíve*. Nadviazala tak na svoju štúdiu prednesenú na konferencii *Rod Justh z Necpál v 15. – 20. storočí*, ktorá sa konala 3. a 4. júna 2013 v Martine a v Mošovciach. Na sklonku 15. storočia tento rod prevzal aj archív rodu Necpalských, ktorí vymreli po meči. Tým vznikol jeden z najväčších turčianskych zemianskych archívov. Časť archívu sa dostala do Maďarského národného archívu v Budapešti a druhá časť sa nachádza v Slovenskom národnom archíve, kde k nemu bol v rokoch 1970 – 1971 vypracovaný inventár. Autorka nám predstavila rozbor inventárnych jednotiek v jednotlivých zložkách usporiadania, pričom sa zachovali dokumenty od roku 1363 až do 1923. Vo fonde sa nachádza korešpondencia, písomnosti týkajúce sa majetkových záležitostí a sporov s príslušníkmi iných šľachtických rodín, ale aj informácie o vzdelávaní Juštovcov či inventár kaštieľa v Necpaloch z 1847. Fond je tak vhodným prameňom pre pochopenie širších turčianskych súvislostí, majetkovej držby v Turci v sledovanom období. Zároveň sa v ňom nachádzajú informácie o pôsobení rodu Jušt vo verejných funkciách stolice od konca 17. storočia do začiatku 20. storočia. Autorka neopomenula podať aj ďalšie informácie o fondoch v Slovenskom národnom archíve, v ktorých sa nachádzajú zmienky o rode Jušt.

Ján Žucha prispel štúdiou *Činnosť fašistických spolkov a politických strán v okrese Martin v rokoch 1918 – 1938*. Zmapoval v nej činnosť rozličných organizácií a spolkov, ktorých základy a inšpiráciu možno sledovať buď vo fašistickom Taliansku alebo v nacistickom Nemecku. Konštatuje, že síce oficiálna fašistická strana v Československu – Národná obec fašistická – nikdy nemala výraznejší úspech v okrese Martin, ale napriek tomu inšpirovala viaceré spolky. Všíma si aj činnosť Rodobrany, pričom úplne prvým spolkom s fašistickým rázom bola Jednota Slovenských junákov, ktorá vznikla už v roku 1922. Samotná Národná obec fašistická mala v roku 1926 v okrese Martin asi 90 členov. Autor neopomenul ani Hlinkovu gardu, ktorú taktiež radí medzi fašistické organizácie. Vzhľadom na časový rozsah príspevku sa ale tejto podrobnejšie nevenoval, keďže vznikla v druhej polovici roka 1938. Väčšiu pozornosť venoval spolkom a stranám, ktoré organizovali na danom území nemecký oby-

vatelia. Takto sa dozvedáme o Nemeckej národnosocialistickej strane vo Vrícku, o spolku *Deutscher Turnverein* v obci Horný Turček, Karpatonemeckej strane, Sudetonemeckej strane a nakoniec o *Deutsche Partei* v okrese Martin.

Poslednou štúdiou v almanachu je príspevok od Petra Keresteša s názvom *Oblastná pobočka Pôdohospodárskeho archívu v Nitre (1949 – 1954) a jej osudy*. Pobočka Pôdohospodárskeho archívu v Nitre vznikla v roku 1949, pričom toto prvotné obdobie bolo poznamenané najväčšími komplikáciami. Prvým prednostom sa stal Ján Dobrovský, ktorý nemal potrebné vzdelanie a z toho vyplývali ťažkosti pre archív. Toto prvé obdobie bolo charakteristické problémami s umiestnením archívu, keď sprvoti boli na jeho účely prenajímané dve izby od samotného prednostu Dobrovského a neskôr bol archív umiestnený v dvoch miestnostiach v kaštieli v Horných Krškanoch. Až v decembri 1950 boli archívu pridelené viaceré miestnosti v kaštieli, keďže dovtedy bola snaha vysídliť archív z kaštieľa a zriadiť tam detské jasle. Nakoniec sa archív už v decembri 1950 a v januári 1951 sťahoval do kaštieľa v Oponiciach, pričom aj to bolo len provizórne riešenie, keďže v apríli 1951 sa nakoniec presunul do priestorov Župného domu v Nitre. Ako sa ukázalo, opäť len dočasne, keďže už v decembri 1951 sa pobočka Pôdohospodárskeho archívu sťahovala do Bojnického zámku, kde sídlil aj krajský archív. Za prvého prednostu sa činnosť sústredila predovšetkým na zber archívnych dokumentov, fondov, knižníc a pod. z kaštieľov nachádzajúcich sa v tejto oblasti. V novembri 1952 sa stal prednostom pobočky Pôdohospodárskeho archívu dr. Otmar Gergelyi, ktorý začal dôkladnejší archívny výskum a prípravu inventárov. Do konca roka 1954 bol jediným zamestnancom archívu, pričom v roku 1953 začala fungovať aj bádateľňa. Od roku 1953 sa označenie zmenilo na Pôdohospodársky archív – pobočka Bojnice. Naďalej pretrvávali kapacitné problémy, ktoré sa vyriešili nakoniec až vznikom Štátneho slovenského ústredného archívu v Bratislave a vytvorením novej sústavy archívov. Takto pobočka Pôdohospodárskeho archívu prešla nakoniec pod Štátny archív v Nitre so sídlom v Bojniciach s účinnosťou od 1. januára 1956.

Druhá časť publikácie pod názvom *Literatúra* obsahuje rozličné recenzie a anotácie. *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017* recenzuje Michaela Kerešová, piaty zväzok pramennej edície rodinnej korešpondencie Ferdinanda I. Habsburského pod názvom *Die Korrespondenz Ferdinands I. Familienkorrespondenz. 5: 1535 und 1536* Miroslav Martinický, podobne ako aj štúdiu známeho maďarského stredovekára Attilu Zsoldosa pod názvom *Az özvegy és a szolgabírak*, uverejnenú v časopise Századok, 2003, roč. 137, č. 4. V nej sa venoval inštitúcii slúžnych v Uhorsku, pričom dokazoval, že tento inštitút vznikol až v roku 1237 so snahami kráľovnej Alžbety upevniť svoju moc a stať sa regentkou za neplnoletého Ladislava IV. Kumánskeho. Nasleduje bibliografický prehľad zahraničných archívnych periodík, na ktorom sa podieľali Drahomír Velička (*Archivní časopis, 2017, roč. 67, č. 1-4; Szkice Archiwalno-historyczne, 2016, nr. 16; Sborník Zemského archivu v Opavě, 2017*) a Veronika Nováková (*Leveltári szemle, 2017, roč. 67, č. 1-4*). Stručne, anotačnou formou priblížili dianie a publikácie susedných archívnych služieb predovšetkým za rok 2017.

V rubrike *Správy* sa nachádzajú informácie o niektorých zaujímavých podujatiach, konferenciách, seminároch, ktoré sa uskutočnili v minulom roku. Prvá správa nás informuje o siedmom ročníku komárňanského kolokvia historikov a archivárov pod názvom *Sociálna starostlivosť v premenách čias*, ktoré sa konalo v dňoch 27. – 28. septembra 2017 za účasti slovenských, ale aj maďarských odborníkov. Pozornosť sa venovala predovšetkým zdravotnej starostlivosti, nemocniciam, ale aj osobnostiam, ktoré sa zaslúžili o rozšírenie sociálnej starostlivosti v minulosti. Správu o tomto kolokviu napísal aktívny účastník Lukáš Paluga. O medzinárodnej konferencii *Príroda a jej ochrana v priereze času*, ktorá sa konala v Liptovskom Mikuláši v dňoch 17. – 19. októbra 2017 informácie podala Helena Hollá. Michaela Kerešová prispela správou o výstave *500. výročie reformácie v archívnych dokumentoch Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči*, ktorá bola verejnosti prezentovaná v dňoch 29. 9. – 3. 11. 2017 v Sobášnom paláci v Bytči. Taktiež napísala správu o medzinárodnej vedeckej konferencii *Tu stojím, inak nemôžem*, ktorej sa sama aktívne zúčastnila. Táto sa konala v Pálffyho paláci v Bratislave 7. – 8. novembra 2017. Konferencia sa venovala reformácii a rekatolizácii od 16. do 20. storočia vrátane. Seminár z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva venujúci sa osobe *Jozefa Watzku (1927 – 1990)* nám priblížila v posudzovanej publikácii Mária Weinbergerová. Seminár sa konal 7. decembra 2017 v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Predstavil odbornú prácu tohto významného archivára, pričom veľmi zaujímavými pre publikum boli spomienky jeho kolegov archivárov na jeho pôsobenie a činnosť. Ako posledný príspevok v tejto časti je umiestnená správa od Mariána Babiráta o seminári *Víno v prameňoch*, konajúcom sa 30. januára 2018 v Pri-

maciálnom paláci v Bratislave. Na tomto podujatí autori pripravovanej monografie priblížili svoj výskum a závery. Publikácia, ktorá medzitým už bola aj vydaná, priniesla mnohé nové poznatky o malokarpatskom vinohradníctve.

Poslednou časťou almanachu je *Kronika*. V nej si autori pripomenuli životné jubileá niektorých súčasných pracovníkov archívov, resp. výročie narodenia. Dozvedeli sme sa bližšie informácie o živote a pôsobnosti súčasných archivárok Anny Vahančíkovej, Márie Weinbergerovej, Jany Kurucárovej a Sone Maťugovej, ktoré zanechali a zanechávajú svoju významnú stopu v ich domovských archívoch. Posledným príspevkom almanachu bolo pripomenutie si 150. výročia narodenia kňaza, historika a archivára Jozefa Mittucha (1867 – 1949), ktorý časť svojho života venoval práci v diecéznom archíve v Nitre.

Almanach prináša množstvo podnetných štúdií, správ, recenzií a má ambíciu stať sa plnohodnotným doplnkom doterajších archívnych časopisov na Slovensku. V čase, keď časopis *Slovenská archivistika* dlhodobo mešká so svojimi číslami, sa stáva alternatívou pre odbornú obec, ktorá v ňom môže publikovať závery svojich výskumov. Je potešujúce, že sa na Slovensku v archívnej obci nájde množstvo ľudí, ktorí majú záujem vzkriesiť tradície archívneho časopisu na Slovensku, keďže napriek snahám nemožno pokladať elektronický časopis Fórum archivárov za plnohodnotné nahradenie predchádzajúcich publikácií z odboru archívnictva. Hádam zanietenie a chuť do práce autorom a redakčnej rade vydržia a budeme mať možnosť v budúcnosti prečítať si ďalšie podnetné, zaujímavé štúdie z pera slovenských archivárov, ale nielen ich.

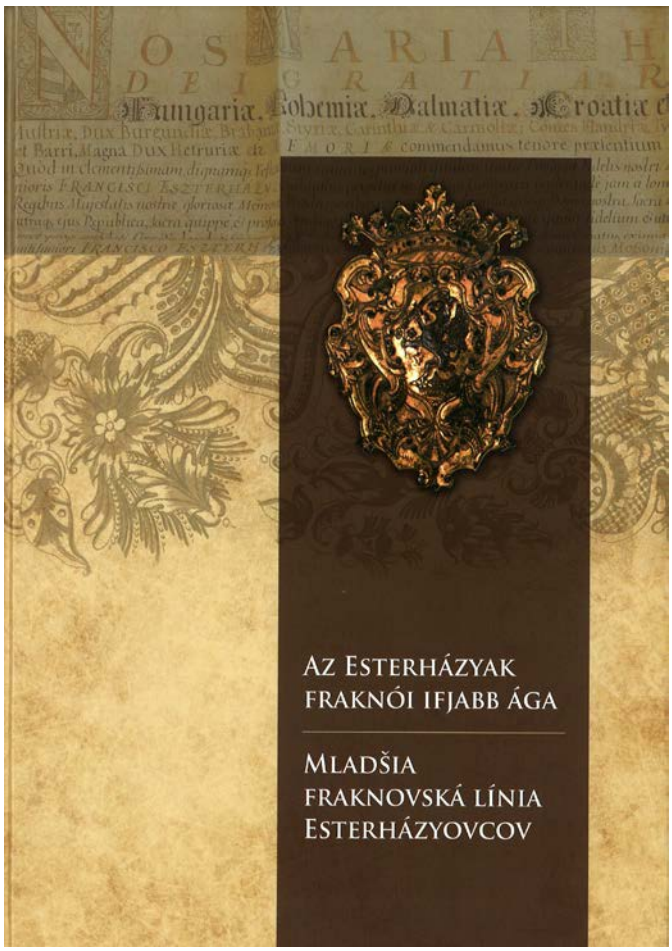
Martin Garek
Ústav pamäti národa

***Az Esterházyak fraknói ifjabb ága / Mladšia fraknovská línia Esterházyovcov*. STREŠŇÁK, Gábor (zost.). Mesto Senec, 2017, 552 s., ISBN 978-80-972927-7-5.**

Monotematicky zamerané publikácie venované šľachtickým rodom, žijúcim na území niekdajšieho Uhorska, nie sú v súčasnej historiografii ojedinelým zjavom. Avšak Esterháziovci, významný rod, ktorého príslušníci zastávali dlhodobo vysoké politické či cirkevné funkcie v krajine, stáli doposiaľ (až na zopár výnimiek) na okraji záujmu. Zmenu prinieslo až vydanie recenzovanej publikácie, ktorá je výstupom z dvoch medzinárodných konferencií, zorganizovaných na pôde mesta Senec, ktorého osudy boli úzko späté s esterháziovským rodom. Spolu 23 príspevkov je tematicky rozdelených do šiestich okruhov (Predkovia a počiatky; Jedna generácia, dva portréty; Panstvá, majetky a tituly; Aristokratická reprezentácia a mecenatúra; Po stopách donátorov (inštitúcie a súvislosti); Pramene a možnosti výskumov). Publikácia je dvojjazyčná – maďarsko-slovenská, čo treba veľmi oceniť, keďže výsledky výskumov jednotlivých autorov budú týmto spôsobom prístupné ďalším bádateľom na oboch stranách rieky Dunaj. Rod Esterházi vlastnil majetky na dnešnom Slovensku i v Maďarsku a je len logické, že spoločný záujem o poznanie jeho histórie spája výskumníkov z oboch krajín.

Ako prvá je v publikácii logicky zaradená štúdia Diany Duchoňovej pod názvom *Esterházyovci – cesta na výslnie uhorskej politiky*. Autorka v nej približuje pôvod rodu, odvodzovaný od staromaďarského rodu Salomon a sleduje jeho postupné rozvetvovanie a osudy členov, pričom krok za krokom ozrejmuje vzostup rodu na politické výslnie, ktoré dosiahol palatín Mikuláš Esterházi (1583 – 1645). Tento muž získal takmer všetky ocenenia a hodnosti, ktoré mohol uhorský šľachtic nadobudnúť a ním dosiahnutý politický kapitál mohli zúročiť členovia rodu aj v nasledujúcom období. István Fazekas predstavuje ďalšieho úspešného člena rodu, konkrétne Františka Esterháziho (1715 – 1785). Dozvedáme sa podrobnosti o jeho rodinnom zázemí, výchove a dosiahnutom vzdelaní, ako aj o priebehu úradnej kariéry. V roku 1745 bol napr. menovaný za radcu Dvorskej komory a vrchol kariéry dosiahol v roku 1762, keď sa stal uhorským dvorským kancelárom. Autor analyzuje jeho činnosť na tomto poste (napr. rekonštrukcia budovy Uhorskej dvorskej kancelárie vo Viedni). Nepovšimnutý neostal ani jeho brat Mikuláš (1711 – 1764), ktorého diplomatickú kariéru v službách monarchie skúmala Olga Khavanova. Mikuláš začal pôsobiť ako diplomat najprv v Londýne, krátko pobudol v Lisabone, nejaký čas v Drážďanoch a Madride, kde dostal ťažkú otravu žalúdka a takmer zomrel. Nakoniec ho Mária Terézia vyslala do Petrohradu, kde strávil osem rokov. Tu ho čakal odlišný svet, musel lavírovať na tenkom ľade, keďže Rusko a jeho vládkyňa boli aj ako spojenci nevyspytateľní.

Od osobností následne prechádzame k majetkovým záležitostiam rodu. Éva Mária Fülöp sa zamerala na panstvo Tata, ktoré kúpil v 18. storočí krajinský sudca Jozef Esterházi (1682 – 1748) a vybudoval tu ústrednú správu všetkých svojich majetkov. Autorka podáva prehľadnú genézu vzniku tzv. avicitného fideikomiského panstva v Tate, sleduje

ustanovenia testamentov a majetkovoprávnych dohôd jednotlivých majiteľov, ktoré ovplyvňovali rozsah panstva i jeho správu. Gábor Strešňák si ako predmet štúdie vybral iné esterháziovské panstvo – panstvo Šintava a porovnal majetkové deľby a následné kontrakty príslušníkov fraknovskej mladšej línie rodu Esterházi v troch vybraných generáciách. Konkrétne išlo o deľbu medzi bratmi Pavlom a Františkom v roku 1660, medzi Jozefom a Františkom II. (synmi Františka I.) a medzi synmi krajinského sudcu Jozefa a kráľovského taverníka Františka II. Súčasťou Šintavského panstva bolo pôvodne aj mestečko Bernolákovo (Čeklís). Aký malo charakter, čomu sa venovali jeho obyvatelia a čo ovplyvňovalo ich každodennosť sa pokúsil odhaliť Michal Duchoň v štúdii Bernolákovo – esterháziovské rezidenčné mestečko v 18. storočí. Okrem hospodárskych pomerov v mestečku, sociálneho a národnostného zloženia obyvateľstva si osobitne všíma fungovanie manufaktúry na výrobu kartúnu. Práve obdobie osvietenstva je charakteristické rozvojom manufaktúr, ako aj zavádzaním nových výrobných procesov do rôznych oblastí hospodárstva, či propagovaním nových pokrokových myšlienok v poľnohospodárstve. V tomto období nastáva v monarchii aj rozvoj hodvábnictva a práve na jedného málo známeho propagátora tohto odvetvia upozorňuje Radoslav Ragač. Išlo o Štefana Frendela, ktorý pôsobil ako riaditeľ seneckého c.-k. inštitútu, kde okrem iného vyučoval odborný predmet o hodvábnictve – *Seidenkultur* a v roku 1795 vydal aj dvojdielnu publikáciu na túto tému. Gábor Strešňák sa vo svojej druhej štúdii venoval otázke sociálnych zariadení Šintavského a Čeklískeho panstva (samostatné panstvo Čeklís vzniklo v roku 1817), a to konkrétne chudobincom v Senci a Tomášikove. Analyzuje otázku obdobia vzniku seneckého chudobinca, jeho finančného zabezpečenia a poskytuje obraz o spôsobe zaopatrenia jeho obyvateľov. Listinu obsahujúcu všetky práva a povinnosti obyvateľov a zriaďujúcu zemepanskú základinu dostal chudobinec od zemepána až v roku 1810 a zároveň ňou bol zriadený aj chudobinec v Tomášikove. Autor sa tiež dotýka otázky, kde skúmané objekty stáli a kto boli ich obyvatelia. Pomerne stručná štúdia Denisa Pongrácza prináša chronologický sumárny prehľad najdôležitejších titulov a funkcií (politické, cirkevné, vojenské) udelených vybraným predstaviteľom rodu od konca 16. do konca 18. storočia.

István Nagy-Lutenberger sa zameral na prejavy aristokratickej reprezentácie v esterháziovskom kaštieli v Pápe. Pôvodne hrad s vojenskou funkciou bol prestavaný na kaštieľ, spĺňajúci nároky na pohodlné bývanie. Skúma dva prvky systému reprezentačných symbolov v pápskom kaštieli. Prvým sú rodové portréty, ktoré odzrkadľujú veľkosť a historický význam rodu a druhým maľby centier štyroch panstiev (Pápa, Devecser, Senec, Tomášikovo). Zámery, pre ktoré bola galéria predkov v kaštieli vytvorená, boli rôzne – v 17. storočí symbolizovala podľa názoru autora dobovú súčasnosť rodina, v 18. storočí túto funkciu prevzali majetky. Aj nasledujúca štúdia sa zaoberá dejinami kaštieľa v Pápe. György Bartos v nej prezentuje novšie výsledky výskumov tohto objektu. Počas nich sa podarilo identifikovať miestnosti uvedené v inventári kaštieľa z rokov 1796 – 1799 a do určitej miery aj zostaviť harmonogram jednotlivých stavebných prác, prebiehajúcich pri rekonštrukcii kaštieľa v 18. storočí. Podľa autora najdôležitejšie periódy výstavby, určujúce dnešný obraz kaštieľa, tvorili práce zadané grófom Františkom II. v rokoch 1730 – 1754 a grófom Karolom v rokoch 1779 – 1794. Mónika Kövesdi hľadá vo svojej štúdii odpoveď na otázku, do akej miery je konkrétne umelecké dielo schopné odzrkadliť osobnosť, plány a úmysly svojich objednávateľov? Robí tak na základe skúmania umenovedných aktivít Esterháziovcov z Taty v rokoch 1727 – 1945, medzi ktoré patrili napr. stavba rádového domu a kostola kapucínov v Tate, založenie kamaldulské-

ho kláštora v obci Majk, vybudovanie zámockého divadla. Zameriava sa hlavne na zadávateľov prác, ich objednávky, motívy a koncepcie. Esterháziovci zanechali výrazné stopy, čo sa týka pamiatok, vo všetkých svojich sídlach. Výnimku nepredstavuje ani mesto Galanta, kde stavby, vybudované týmto významným uhorským rodom, patria jednoznačne k jeho dominantám. A práve na túto lokalitu sa sústredil Rastislav Petrovič, ktorý približuje stavebno-historický vývoj štyroch objektov spätých s pôsobením rodu Esterháziovcov v Galante. Ide o Horný (Malý) renesančný kaštieľ, Dolný (Veľký) novogotický kaštieľ, Kostol sv. Štefana Kráľa a Pohrebnú kaplnku Esterháziovcov. Štúdia Petra Jurkoviča *Kaštieľ v Bernolákove – súčasnosť a budúcnosť?* doslova len načrtáva staršie dejiny tohto objektu, postaveného v rokoch 1714 – 1722. Objasňuje skôr osud kaštieľa po roku 1945, keď sa likvidovali prirodzené vlastnícke vzťahy a prišlo k jeho postupnému ničeniu. Dozvedáme sa čo-to o priebehu obnovy a vykonaných reštaurátorských prácach, ale v podstate musíme konštatovať, že aj v tomto smere je autor viac ako stručný.

Aristokracia sa neprezentovala len honosnými sídlami, podporou umelcov, vedcov, či formou odievania. Ďalšou formou jej reprezentácie bola konská kultúra. Koňom a kočiarom ako špecifickému typu reprezentácie uhorskej aristokracie na príklade Esterháziovcov sa venoval už raz spomenutý Denis Pongrácz. Prehľadne opísal vývoj typov kočiarov i pravidlá na používanie jednotlivých druhov dopravných prostriedkov. Dozvedáme sa tak (okrem iného), že čeklíska línia rodu priniesla na prelome 18. a 19. storočia bričku zvanú Esterházi, ktorá sa stala najrozšírenejším typom bričky v Uhorsku alebo i to, že podľa etikety mohli magnáti zapriahať maximálne štyri kone, nižšia šľachta len dva, kniežatá po vojvodov šesť a pre cisársku rodinu neplatili žiadne obmedzenia. Henrieta Žažová upriamila pozornosť na prepojenie Esterháziovcov a Trnavskej univerzity. Odhalila úlohu Mikuláša Esterháziho (1583 – 1645) pri výstavbe jezuitského kolégia a Kostola sv. Jána Krstiteľa v Trnave. Palatín osobne vybral projektanta, čiastočne rozhodol o podobe kostola a okrem toho vynaložil nemalé finančné prostriedky na jeho výstavbu. Krypta kostola sa stala miestnom odpočinku niekoľkých členov rodu. Viacerí príslušníci rodiny patrili medzi poslucháčov Trnavskej univerzity a Esterháziovci pôsobili na univerzite vo funkcii sudcov.

Senec, provinčné mestečko neďaleko Bratislavy, sa vďaka angažovanosti kancelára Františka III. Esterháziho stalo sídlom v podstate prvej ekonomickej školy v Uhorsku. Založením *Collegia Oeconomicum* v roku 1763 ako reakcie na reformy v štátnej správe a potrebu zakotvenia výučby kamerálnych a technických vied sa zaoberá Barnabás Szekér. Popisuje, aké predmety sa na kolégiu vyučovali, z akých odborných diel mali vyučujúci vychádzať, upozorňuje na spoluprácu s jedným z najzdatnejších viedenských odborníkov na problematiku financií v krajine – Ludwigom von Zinzendorfom. V roku 1776 postihol Senec obrovský požiar, ktorý zničil okolo 140 domov, medzi nimi aj budovu kolégia. To bolo presťahované do Taty, kde však už dlho nefungovalo a v roku 1780 bolo zlikvidované. Ďalším pokrokovým projektom, ktorého vznik rovnako významne podporil spomínaný kancelár František III. Esterházi, bolo založenie sirotinca v Tomášikove v roku 1763, čím sa v podstate datuje počiatok štátnej ústavnej starostlivosti o deti v Uhorsku. Fungovanie tejto ustanovizne je predmetom štúdie Ingrid Kušnirákovej, ktorá sa problematike venuje dlhodobo. Autorka konštatuje, že sirotinec sa postupne profiloval ako popredný vzdelávací ústav, ktorý mal vychovávať učiteľov pre vznikajúcu sieť ľudových škôl a kombinoval sociálnu starostlivosť s poskytovaním kvalitného vzdelania. Pri sirotinci totiž existovala aj škola. Mária Terézia zverila správu sirotinca Miestodržiteľskej rade, riešením každodenných problémov a prevádzky poverila kurátora (Pavol Balassa, František Berchtold, František Balassa). V roku 1780 bol sirotinec presťahovaný do Senca, keďže nezdravé močaristé prostredie v Tomášikove spôsobovalo vysokú chorobnosť a úmrtnosť chovancov. Nasledovala zásadná reorganizácia v roku 1786, ktorá priniesla umiestnenie časti chovancov do pestúnskej starostlivosti a presun inštitúcie do Bratislavy kvôli eliminovaniu vysokých prevádzkových nákladov. Na štúdiu Ingrid Kušnirákovej plynulo nadväzuje jej kolegyňa Eva Kowalská, ktorá si vzala pod drobnohľad školu pri spomínanom sirotinci ako miesto pedagogických inovácií. Škola mala verejný charakter, prijímala i žiakov, ktorí neboli chovancami sirotinca a títo si platili školné, čo svedčí o jej dobrom mene. Autorka približuje jej fungovanie, vyučovacie predmety, predstavuje zloženie pedagogického zboru atď. Napr. učiteľom hudby bol istý čas otec Johanna Nepomuka Hummela a sám Hummel bol zapísaný medzi žiakmi školy. Inému typu inštitúcie – konkrétne tlačiarni v Jágri – je venovaná dvojica príspevkov od Attilu Veróka a Andora Nagya. Prvý z autorov, Attila Verók, sa zameral na Karola Esterháziho, posledného jágerského biskupa, v súvislosti

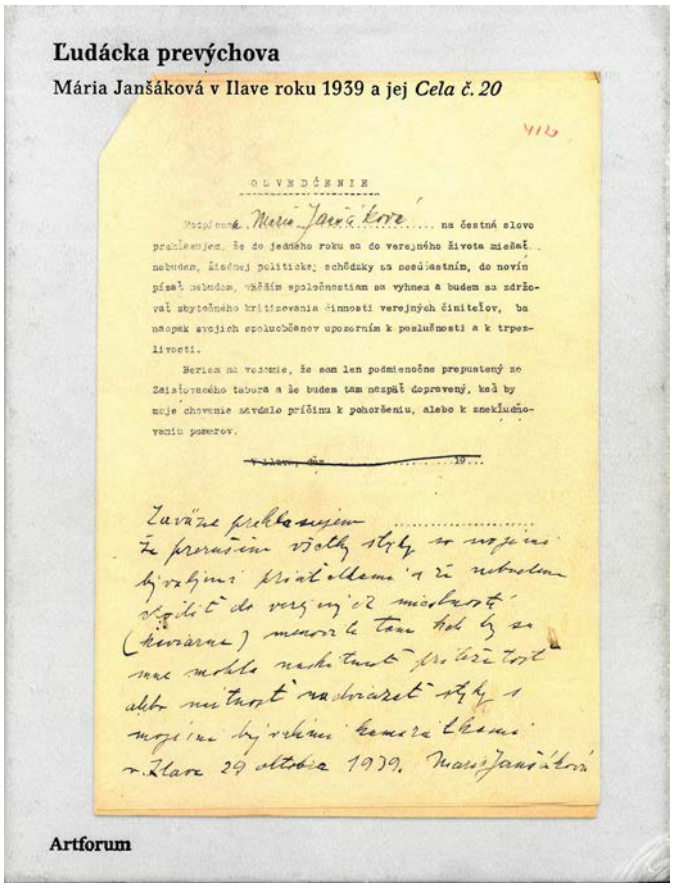
so stavbou jágerského lýcea, postaveného výhradne kvôli univerzitnému vzdelávaniu, a s ním úzko spojenej tlačiarne. Jej počiatky siahajú síce už do roku 1755, ešte do čias pôsobenia jeho predchodcu biskupa Barkóciho, avšak za biskupa Esterháziho dosiahla jej produkcia vrchol. V druhej polovici 18. storočia bola totiž jednou z najlepšie vybavených a organizačne zvládnutých dielní. Štúdia Andora Nagya porovnáva vydavateľskú činnosť Karola Esterháziho a ďalších troch jágerských cirkevných prelátov – arcibiskupov Františka Xavéra Fuchsa, Štefana Fischera a Ladislava Jána Pyrkera. Pri svojom výskume vychádzal zo štatistickej analýzy činnosti tzv. Lyceálnej knižnice a dospel k záveru, že v 19. storočí tlačiareň vydávala skôr kratšie a príležitostné výtlačky, než rozsiahle práce zásadného charakteru. Kým za Esterháziho vyšlo 751 tlačovín, za Fuchsa ich bolo len 77, Fischera 215 a Pyrkera 394. Novonájdenej časti esterháziovskej fideikomisnej knižnice z Bernolákova je venovaná druhá štúdia Radoslava Ragača. V knižnici Slovenského národného archívu, kde pôsobil ako riaditeľ, sa mu podarilo identifikovať na základe esterháziovských exlibrisov, revíznej pečiatky fideikomisnej knižnice z roku 1920 a notárskych nálepiek niekoľko desiatok knižných publikácií, ktoré boli súčasťou bernolákovskej knižnice. Autor načrtáva okolnosti jej vzniku, ako aj osudy do roku 1945, či cestu, ktorou sa dostala do knižnice archívu. V záverečnej štúdii analyzuje György Laczlavik archívy mladšej fraknovskej línie rodu Esterháziovcov v Krajinskom archíve Maďarského národného archívu. V podstate ide o rozbor troch archívnych fondov – archívu v Tate, Csákváre a Pápe, ktoré krajinský archív spravuje. Pre potenciálnych bádateľov štúdia poskytuje informácie o rozsahu fondov, ako aj obsahovú analýzu, čo im môže pomôcť urobiť si predstavu o výskumných možnostiach a potenciáli archívnych prameňov. Celá kniha je bohato ilustrovaná, texty dopĺňa množstvo obrázkov, čo ich rozhodne oživuje a dáva čitateľovi možnosť vidieť slovom opísané postavy, budovy, či archívne dokumenty. V publikácii nechýba zoznam použitých prameňov, literatúry, zdrojov obrázkov, anglické resumé a bohatá obrazová príloha.

Publikáciu považujeme za vydarené kolektívne dielo, ktorého vydanie v príjemnom grafickom dizajne stálo všetkých zainteresovaných veľa pracovného nasadenia. Ešte keby tých gramatických nedostatkov bolo o trochu menej...

Ivana Červenková
Slovenský národný archív

Do vašej knižnice
Anotácie

ZAVACKÁ, Marína. *Ľudácka prevýchova. Mária Janšáková v Ilave roku 1939 a jej Cela č. 20*. Bratislava : Artforum, 2018, 200 s. ISBN 978-80-8150-210-1.

Pozornému oku čitateľa memoárovej literatúry isto neunikol editorský počin vydavateľstva Artforum, ktoré medzi svoje tituly v roku 2018 zaradilo aj knižne spracované spomienky Márie Janšákovej z pera slovenskej historičky Maríny Zavackej *Ľudácka prevýchova* (*Mária Janšáková v Ilave v roku 1939 a jej Cela č. 20*). Spomienky na dvojmesačnú internáciu vo väznici v Ilave v čase budovania represívneho nedemokratického režimu prvej Slovenskej republiky boli prvý raz knižne vydané v roku 1946 pod názvom *Cela č. 20* spolu s inými dielami spomienkového charakteru na dané obdobie. Marína Zavacká, ktorá sa dlhodobo systematicky venuje dejinám propagandy a kontextu budovania a etablovania nedemokratických režimov na území Slovenska, siahla po týchto spomienkach

a pokúsila sa vsadiť ich do kontextu doby. Téma perzekúcie politických, kultúrnych a spoločenských elít medzivojnového obdobia má zároveň presah aj do obdobia po II. svetovej vojne, keď rovnaké elity opätovne prežívali vlnu likvidácie. Čitateľovi sa preto naskytla možnosť sledovať zavádzanie represívnych mechanizmov, nielen v justícii, a ich kontinuitu v nasledujúcom komunistickom režime. Spracovanie témy perzekúcie formujúceho sa režimu sa v slovenskej historiografii viac-menej zameriava len na oponentov z radov medzivojnových politických strán, na príslušníkov iných národností či náboženských vierovyznaní, no opomína perzekúciu tých, ktorí pre režim nútene pracovali a ich rodinných príslušníkov. Túto medzeru môže vyplniť práve *Ľudácka prevýchova*.

Publikácia *Ľudácka prevýchova* je členená na dve časti. V prvej nám autorka ponúka biografické údaje o tom, kto bola Mária Janšáková, aké bolo jej rodinné zázemie, spoločenské postavenie a aktivity. Mária Janšáková sa ako manželka významného národohospodára a diplomata Štefana Janšáka, sama vzdelaná a kultivovaná žena ovládajúca dva svetové jazyky, venovala popri rodine najmä spolkovej činnosti v Živene. Práve táto jej činnosť sa neskôr stala aj zámienkou pre jej zaistenie a nútený dvojmesačný pobyt za múrmi najobávanejšej väznice na Slovenku v Ilave. Keďže kniha spomienok je opisom udalostí z roku 1939, Marína Zavacká v kapitole *Začiatky ľudáckeho režimu* zhŕňa základné fakty o politickom vývoji na Slovenku, o zmenenej spoločenskej atmosfére a tlaku nových politických síl smerujúcom k rozbitiu a potlačeniu demokratických princípov a ich nositeľov – medzivojnových politických, spoločenských a kultúrnych elít do defenzívy. Koncentračným táborom zriadeným vo väznici v Ilave od marca 1939 prešlo niekoľko tisíc osôb, medzi inými i spisovateľ a publicista Elo Šándor, či Ján Gál – Podďumbiersky. V kapitole *Koncentračný tábor* sú zhromaždené poznatky o danom mimosúdnom zaisťovacom zariadení nielen z dostupných archívnych prameňov, ale i zo spomienok vydaných po roku 1945 či už v Československu alebo v zahraničí. Práve vďaka kombinovaniu archívnych prameňov s osobnými spomienkami a postrehmi zaistencov má čitateľ plastický obraz každodennosti v represívnom zariadení. *Život po prepustení* je kratučkou kapitolou, epilógom o pohnutých osudoch Márie Janšákovej a jej rodiny aj po roku 1939. Počas existencie Slovenskej republiky bola rodina pod neustálym drobnohľadom a čelila strachu z opätovného zaistenia. Ani po obnovení Československej republiky a nástupe komunistov k moci sa pomery nezmenili a Janšákovci ako typický príklad osudov medzivojnovej kultúrnej a spoločenskej elity boli opätovne vystavení perzekúcii – syn sa nemohol uplatniť ako advokát, nevesta bola vylúčená zo štúdií, byt postupne obsadený nanútenými nájomníkmi. Poslednou kapitolou prvej časti je rozbor prameňa, teda knihy spomienok na Ilavu. Autorka v nej popisuje metódy, ako na daný druh historického prameňa nazerať, aká je výpovedná hodnota spomienkovej literatúry a spôsob konfrontácie s inými historickými prameňmi.

Druhú, nosnú časť knihy tvorí samotný text Márie Janšákovej *Cela č. 20*, ktorý prešiel minimálnymi redakčnými úpravami a je opatrený vysvetľujúcimi biografickými poznámkami. Niť spomienok začína Mária Janšáková odvíjať v deň, keď bola násilne vytrhnutá z prostredia domova a predvedená do budovy Policajného riaditeľstva v Bratislave na výsluch v septembri 1939. Tu sa dozvedá dôvod svojho zadržania – falošné obvinenie z poburovania voči Nemcom. Ide o zástupný dôvod s cieľom zastrašiť a umlčať nielen Máriu Janšákovú, ale predovšetkým jej manžela a využiť jej zaistenie ako symbol, keď ani spoločenské postavenie nie je zárukou pokojného prežitia v novom režime. Rovnako ako mnohí iní, či už domáci alebo zahraniční bývalí väzni, popisuje veľmi podrobne udalosti, ktoré nasledovali počas zaistenia. Miera detailov a autenticita textu čitateľovi umožňuje bezprostredne nahliadnuť na ťaživé zážitky a podmienky zaistencov. Zároveň v odľudštenom systéme autorka spomienok hľadá a nachádza drobné každodenné radosti, opisuje jemné nuansy kontaktov a náhodných stretnutí, ktoré jej pomáhajú prežívať zo dňa na deň a prečkať obdobie neistoty a strachu. Spomienky Márie Janšákovej sa vyznačujú vyváženosťou popisov jej citového prežívania udalostí a zároveň objektívnym popisom táborových reálií.

Kniha v knihe, ako nazvala vydanú publikáciu Marína Zavacká, ponecháva na čitateľovi, ako ju bude čítať – či ako literárne dielo obohatené o analýzu stavu spoločnosti a režimu v roku 1939, alebo ako odborný text doplnený o prameň.

Lenka Bernátová
Archív Poštovej banky

Naši jubilanti

JUBILANT PROF. PHDR. JOZEF ŠIMONČIČ, CSC., NÁS OBDARÚVA ŽIVOTNOU ENERGIOU, MÚDROSŤOU A LÁSKOU

Prof. PhDr. Jozef Šimončič, CSc., sa narodil 18. júna 1928 v Dechticiach, okr. Trnava v rodine poľnohospodárskeho a lesného robotníka Štefana a matky Filomény, rod. Mikušovej. Má súrodencov Júliu (*1930), Annu (*1933), Ernestínu (*1937), Ignáca (*1939). S manželkou Leokádiou, rod. Kačmaršíkovou, majú dve deti, Janu a Jozefa a štyri vnúčatá.

Po ukončení ľudovej školy študoval na gymnáziu v Trnave. Štúdium filozofie neukončil, keďže bol veriacim človekom, čo sa nepozdávalo vtedajšiemu komunistickému režimu. Miesto neho strávil vojenskú službu v 54. pomocnom technickom prápore Komárno v rokoch 1950 – 1954. Potom pracoval ako brigádnik v Stavoindustrii Bratislava (február – september 1954) a učiteľ na Základnej škole v Majcichove (september – október 1954). V štúdiu histórie na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave pokračoval popri zamestnaní mestského archivára v Trnave, kam nastúpil 1. novembra 1954. Promoval v roku 1958. V roku 1971 obhájil doktorát z pomocných vied historických na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a získal titul PhDr. Potom sa prihlásil na externú ašpirantúru v Historickom ústave SAV v Bratislave a získal titul CSc. Tu obhájil v roku 1978 v tejto oblasti doteraz neprekonanú prácu *Ohlasy Francúzskej revolúcie na Slovensku*, ktorá v tlači vyšla v roku 1982. V rokoch 1979 – 1980 vyučoval na Pedagogickej fakulte UK v Trnave.

Archív mesta Trnavy sa od roku 1954 stal nielen jeho pracoviskom, ale skoro celoživotným poslaním. Po novej územnej reorganizácii sa v roku 1961 stal vedúcim novootvoreného Okresného archívu v Trnave, premenovaného po vydaní zákona SNR č. 149/1975 o archívnictve na Štátny okresný archív. Jeho zásluhou bol tomuto archívu udelený štatút ústavu. Okrem odbornej práce sa venoval aj sústreďovaniu archívnych fondov do novopridelenej budovy jezuitského kláštora v Trnave. V archíve pripravil v roku 1978 *Sprievodcu po fondoch Štátneho okresného archívu*, ktorý mnoho rokov slúžil ako vzor pre ostatné obdobné práce. Okrem toho pôsobil ako člen Vedeckej archívnej rady MV SSR, Heraldickej komisie MV SSR, Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV, Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV, Spoločnosti pre dejiny vied a techniky pri SAV a ako tajomník pobočky Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v Trnave, člen redakčnej rady zborníka Jižní Morava, člen redakčnej rady ONV Trnava a člen názvoslovnej komisie ONV Trnava. Bol organizátorom množstva vlastivedných seminárov a jeho zásluhou vyšlo aj viacero zborníkov z týchto podujatí. Ako člen redakcie zborníka o dejinách československo-poľských vzťahov sa zúčastňoval na jeho redakčných prácach.

Jeho prioritou v publikačnej činnosti a vo výskumnej práci je história mesta Trnava, ale venoval sa aj dejinám okolitých obcí. Pre Trnavu spracoval i turistický prospekt, orientačný plán, sprievodcu Trnavou, stručné i širšie dejiny, napísal veľa úvodov k rozličným publikáciám, týkajúcich sa Trnavy. Spolupracoval aj na redakcii družobného Zborníka Břeclav – Trnava. Je autorom týchto monografií: *Nižná kedysi a dnes*. Bratislava, 1972, 100 s.; *Štátny okresný archív v Trnave – sprievodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava, 1978, 291 s.; *Ohlasy Francúzskej revolúcie na Slovensku*. Košice, 1982, 232 s.; *Ej, vínečko, víno...* Martin : Osveta, 1986, 128 s. (slovenská časť, v spolupráci s M. Zemekom a I. Riabičom); *Dejiny Trnavy* (ed.). Bratislava, 1988, 504 s.; *Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava, 1998, 423 s.; *Trnavská univerzita v dokumentoch (1635 – 1998)*. Trnava, 2002 (v spolupráci s D. Škovierom a V. Rábikom); *Dejiny Trnavy 1*. zv. (ed.). Trnava, 2010, 650 s.; *BITSKEY, Istvan. Petrus cardinalis Pazmany, archiepiscopus strigoniensis*. Trnava, 2010, 256 s. (ed. s Alžbetou Hološovou); *Dejiny Trnavskej univerzity*. Trnava, 2010, 370 s. (zostavovateľ, editor s Alžbetou Hološovou). Zatiaľ posledným jeho veľkolepým dielom je publikácia *Kanonické vizitácie Dunajeckého dekanátu v Spišskom biskupstve z roku 1832*, ktorú napísal v spolupráci s Katarínou Karabovou, Krakov, 2015, 847 s.

Po nútenom odchode z archívu pôsobil ako vysokoškolský učiteľ na Katedre histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave (1. 7. 1992 – 11. 3. 2008); riaditeľ Ústavu dejín Trnavskej univerzity (2005 – 2008); prednášal na Teologickej fakulte TU v Trnave, dislokovanej v Bratislave a na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave (1994 –

1995). Na Teologickej fakulte TU v Bratislave v rokoch 1994 – 1995 viedol množstvo diplomových, rigoróznych a dizertačných prác. Titul doc. obhájil na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v roku 1994 a titul prof. získal na Trnavskej univerzite v Trnave v roku 1997.

Jeho aktivita bola mnohokrát spoločensky ocenená. ONV v Trnave mu udelil Medailu za zásluhy o rozvoj okresu, ďalej získal Cenu mesta Trnava, Čestné občianstvo mesta Trnava, ocenenie Trnavčan 20. storočia. Získal ocenenie za propagáciu regiónu Trnavského samosprávneho kraja, Čestný občan obce Dechtice, Čestný člen Spišského dejepisného spolku, Cenu cti Jozefa Hajnóciho (Košice), Ocenenie za vznik a rozvoj Trnavskej univerzity, Pribinov kríž III. triedy za rozvoj archívnictva a regionálnej histórie, Ocenenie za zásluhy o poľské archívnictvo, Cenu Dr. Pavla Jantauscha. Za archivársku prácu mu bola udelená Križkova medaila za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva (1979), Sasinkova medaila, Rapantova medaila; získal aj Medailu za zásluhy o poľskú archivistiku (1979) a v tom istom roku dostal i rezortné vyznamenanie Vzorný pracovník národných výborov.

Zuzana Kollárová
Štátny archív v Prešove,
pracovisko Archív Poprad

Jozef Šimončič v roku 1988 počas oslavy svojich 60. narodenín. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, Jozef Watzka, osobný fond, inv. č. 271.

ROZHOVOR S JUBILANTOM PROF. PHDR. JOZEFOM ŠIMONČIČOM, CSC.

Dobrý deň, pán profesor. Najskôr by som Vám v mene celej redakcie Fóra archivárov chcel zablahoželať k Vášmu významnému životnému jubileu. Pri tejto príležitosti som si pre Vás pripravil pár otázok, najmä v súvislosti s Vaším pôsobením v slovenskom archívnictve.

Štefan Hrivňák (ďalej ŠH). Do Mestského archívu v Trnave ste nastúpili v roku 1954, v čase, keď sa začala tvoriť jednotná archívna organizácia na Slovensku. Ako si spomínate na svoje začiatky a na prvotné práce v archíve?

Jozef Šimončič (ďalej JŠ). Do Mestského archívu v Trnave som nastúpil presne 1. novembra 1954. Všetci v archívoch sme boli viacmennej noví a stáli sme pred rovnakými úlohami: vyčistiť, usporiadať a sprístupniť ten všeobecný chaos. V tejto úlohe som sa radil aj s kolegami z iných archívov (Jozef Watzka, František Sedlák, Juraj Žudel, Vladimír Horváth, Michal Kušík, neskôr Ján Milan Dubovský a i). Riešili sme problémy spoločne, vytvárali sme terminológiu, pravidlá, systém. Dôverovali sme si a na vzájomné stretnutia sme sa tešili. Dávali sme dušu jeden za druhého.

Dnes môžem skonštatovať, že to bolo najkrajšie obdobie mojej práce v archíve (1954 – 1960). Bol som sám, iba sem-tam mi pomáhal brat, ktorý chodil v Trnave na strednú školu, ukladať usporiadané knihy, fascikle a kartóny do vysokých regálov. Spomínam si na tú radosť, keď som po dlhom čase mohol doplniť nájdený chýbajúci protokol či účtovnú knihu a keď som prvý raz vytvoril celý systém usporiadania najväčšieho fondu Magistrát mesta Trnavy. Hlavnou našou ideou bolo pripraviť sprievodcu po archíve...

ŠH. V roku 1960 boli bývalé mestské a okresné archívy zlúčené do novovytvorených okresných

archívov pod správou ONV. Vy ste sa stali vedúcim Okresného archívu v Trnave. Vaším nadriadeným orgánom bolo ONV v Trnave, Slovenská archívna správa (SAS), aj Archívne oddelenie Krajskej správy v Bratislave. Ako hodnotíte toto obdobie a určitú trojkoľajnosť riadenia? A naopak, nechýbala Vám činnosť archívnych oddelení, ktoré boli následne v roku 1966 zrušené?

JŠ. K 1. júlu 1960 za reorganizácie štátnej správy v Československu sa zlúčili tri okresy Trnava, Piešťany a Hlohovec do jedného veľkého okresu Trnava, zlúčili sa aj archívy – a urobili ma vedúcim tohto kolosu. Potom to už bolo takpovediac „iné kafe". Problémy ľudí, priestorov, práce, financií, koordinovania. Bolo treba prekonať negatívny postoj niektorých pracovníkov k Trnave, lokálpatriotizmus, vzdialenosti medzi ôsmymi pracoviskami. Administrovanie, telefonovanie, cestovanie zaberalo primnoho času a zostávalo ho pomenej na vlastnú archívnu prácu. Až v rokoch 1965 – 1967 sa mi podarilo získať budovu jezuitského kláštora v Trnave (z ktorej odišla VB do bývalej budovy ONV) a presťahovali sme tam sami všetky pracoviská a sklady archívu. Slávnostné otvorenie vysielala aj Československá televízia.

Do riadenia archívu zasahovali ONV Trnava, Slovenská archívna správa (SAS) a Archívna správa Ministerstva vnútra. Na ONV Trnava bol vedúcim odboru vnútorných vecí môj spolurodák a o rok starší spolužiak dr. Ján Roháč. SAS bola vždy ochotná pomôcť a Krajská archívna správa Ministerstva vnútra keď nám nepomohla, nám neublížila. Dokonca nás podržali za nepríjemných kádrových problémov. Tiahli sme k jednotnému vedeniu Slovenskou archívnou správou, ale nemohli a nevedeli sme to ovplyvniť.

ŠH. Okresné archívy boli stále, takpovediac, v druhom slede. Po prijatí vládneho nariadenia v roku 1954 boli označené len ako „ostatné", po prijatí zákona v roku 1975 ostali ich zriaďovateľmi naďalej ONV, hoci štátne (oblastné) archívy zriaďovalo ministerstvo vnútra. Čím to bolo, že okresné archívy sa nevymanili spod ONV, hoci sa ozývali hlasy, aby sa tak stalo?

JŠ. Že aj po prijatí archívneho zákona roku 1975 ostali okresné archívy v riadení ONV bolo dané právnou (finančnou a personálnou) väzbou, ktorú zákon ešte neriešil. Mali sme však také postavenie, aké sme si vydobyli. Ako všetko, malo takéto riadenie svoje výhody i nevýhody.

ŠH. V Trnave ste ako archivár pôsobili až do núteného odchodu v roku 1992. Vybudovali ste archív po všetkých stránkach, no najväčším odkazom Vašej práce sú usporiadané fondy, vydaný sprievodca po archívnych fondoch a inventáre a katalógy, ktoré vznikli počas Vášho pôsobenia. Čo vnímate ako najväčší úspech Vašej práce v archíve a čo sa Vám naopak nepodarilo?

JŠ. V Štátnom okresnom archíve Trnava sa postupne vytváral nadšený pracovný kolektív, ktorému bolo treba viac slúžiť, ako ho dirigovať. V jednom čase tam bolo päť pracovníkov a pracovníčok s titulom PhDr. a SAS udelila archívu titul vedeckého ústavu. Hlavnou pracovnou úlohou archívu bolo spracúvanie a sprístupňovanie dokumentov, k čomu smerovali všetky aktivity. Vydanie Sprievodcu po fondoch (1978), niektorých inventárov a katalógov pomohlo upozorniť na archívne bohatstvo a uľahčilo prístup k nemu. Za môj najväčší pracovný úspech pokladám (a ďakujem za túto možnosť) usporiadanie fondu Magistrát mesta Trnavy a vytvorenie jeho vnútornej štruktúry a členenia.

ŠH. V roku 1972 ste sa stali členom Slovenskej vedeckej archívnej rady (SVAR), ktorej predsedom bol prof. Miloš Gosiorovský a po ňom prof. Ján Hučko. Aké otázky riešila SVAR počas Vášho pôsobenia a čo sa Vám podarilo presadiť? Ako si spomínate na debaty s členmi SVAR a ako vnímate, že na čele riadiacich orgánov slovenského archívnictva stáli stranícke kádre ako Miloš Gosiorovský či Jozef Chreňo?

JŠ. Dušou SAS i SVAR bol dr. Michal Kušík. Bol to inteligentný človek a vynikajúci archívny teoretik. Straníci v čele riadiacich orgánov (M. Gosiorovský, J. Hučko, J. Chreňo), to bola len politická nutnosť tej doby a fasáda, aby držali chrbát celej zložitosti archívnej problematiky. A Kušík sa vedel medzi nimi dobre pohybovať a vyťažiť pre archívy optimum. Zasadania SVAR sa venovali problematike organizačnej, teoretickej a terminologickej, na nich sa diskutovalo bez servítky, otvorene. Častými (a pripravenými!) diskutérmi boli najmä J. Watzka a V. Horváth.

A k dr. Chreňovi ešte jednu poznámku, napriek

svojej politickej angažovanosti, nijako ju nepreferoval, no ale práve vďaka nej dokázal podržať v archívoch ľudí s vážnymi kádrovými problémami (takto sa nás zastal: „*Dajte tomu chlapcovi pokoj*!“ – Chalupecký, Šimončič).

ŠH. Archívnictvo a práca v archíve je dnes v mnohom iná ako v minulosti. Je možno na mieste otázka, kedy bolo podľa Vás „zlaté obdobie“ slovenského archívnictva? Treba však zrejme vziať do úvahy, že aj po vyše 60 rokoch po vytvorení jednotnej archívnej organizácie, verejnosť vie veľmi málo o práci archivára, hoci historik je všeobecne známy pojem. Čím to je?

JŠ. Archívy pre väčšinu našej verejnosti sú spojené s predstavou chaosu a neporiadku, špiny a temna. (Lekárka, ktorá nikdy nebola v archíve, vravela mojej manželke: „*Azda nenecháte manžela zahynúť v tom archíve...?!*“). Len prehliadka úzkostlivo chráneného archívneho skladu, návšteva absolútne laboratórne čistej bádateľne ľudí šokuje a presvedčí. Nerobme si ilúzie, s archívmi prichádza do kontaktu mizivé percento ľudí, väčšina žije v tradičnej nemennej predstave a čaká na osvietenie. Údel archivárov ešte pridlho bude tichá, anonymná drina bez nároku na potlesk. A hoci všetky dni otvorených dverí, výstavy archívnych dokumentov, informatívne prednášky, vlastivedné semináre akokoľvek sú pekné a potrebné, publikované inventáre a katalógy vravia zrozumiteľnejšie a presvedčivejšie.

ŠH. Členmi archivárskej society boli mnohí intelektuáli, niektorí z nich boli Vašimi priateľmi. Na koho dodnes spomínate, s kým ste najviac konzultovali archívno-teoretické problémy? A koho považujete za najväčšie autority, resp. osobnosti, slovenského archívnictva?

JŠ. V prvý mesiac po mojom nástupe do Mestského archívu v Trnave prišiel študovať *Missiles* dr. Vendelín Jankovič, ktorý sa práve vrátil z väzenia. Predtým pracoval v Krajskom archíve v Bratislave a *Missiles* v Trnave poznal. Stal sa mojím učiteľom a vzácnym priateľom. Aj neskôr som ho častejšie navštevoval v Báhoni, kde býval. Ale najviac som sa zblížil s dr. Watzkom ešte v čase, keď chodieval na nedeľu domov do Trnavy z Trenčína a neskôr z Bratislavy (PhDr. Jozef Watzka, CSc., v rokoch 1952 – 1955 pracoval v trenčianskej pobočke Pôdohospodárskeho archívu, v roku 1955 sa stal vedúcim Štátneho archívu v Bratislave, pozn. redakcie). Celé hodiny sme spolu riešili rôzne archívne problémy a bolo nám dobre. Potom to boli dr. Kušík, dr. Sedlák, dr. Žudel, dr. Horváth a neskôr môj spolurodák dr. Dubovský, ktorého som presvedčil, aby nastúpil do archívnej služby. Stal sa z neho vynikajúci archívny teoretik a praktik. Všetko to boli elitní ľudia s morálnymi zásadami, ochotní kedykoľvek pomôcť. Len vďaka nim sa mi podarilo niečo z archívu vytvoriť.

ŠH. A nakoniec aj jedna otázka viac smerujúca k histórii. Aké boli okolnosti vzniku Krúžku historikov v Trnave, ktorého ste boli zakladateľom?

JŠ. Bol som členom výboru Západoslovenskej historickej spoločnosti pri SAV, vedenej doc. Darinou Lehotskou. Vytváranie krúžkov historikov v teréne bolo jej ideou a ja som sa o to pokúsil v Trnave, kde bol slušný výskyt historikov na štvorcový kilometer. Katedra histórie na Pedagogickej fakulte, štátny okresný archív, Západoslovenské múzeum, okresná knižnica, stredné a základné školy boli členskou základňou vznikajúceho Krúžku historikov v Trnave. Porady výboru bývali najčastejšie v Štátnom okresnom archíve Trnava. Do vedomia kultúrnej verejnosti prenikli najviac krúžkom koncom mája organizované „*pivonkové*“ vlastivedné semináre (na predsedníckom stole bola vždy veľká kytica pivoniek, pripravená pracovníčkami archívu), z ktorých štátny okresný archív následne vydával zborníky. Témou boli dejiny obcí okresu Trnava, dejiny školstva v okrese, Trnavská univerzita, dejiny kníhtlače, zdravotníctva, podnikov a iné aktuálne témy. Týmto seminárom dokonca drukoval (financoval občerstvenie) aj podpredseda ONV Ing. Bernard Osvald (povzbudzoval ma, aby som pripravil nejaký seminár s apolitickou témou: „*Urob už niečo kultúrne, čo sa dá počúvať...!*“). Po mojom nútenom odchode zo štátneho archívu Krúžok historikov prestal existovať (fungoval v rokoch 1964 – 1992, pozn. redakcie).

Otázky pripravil a za rozhovor ďakuje
Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

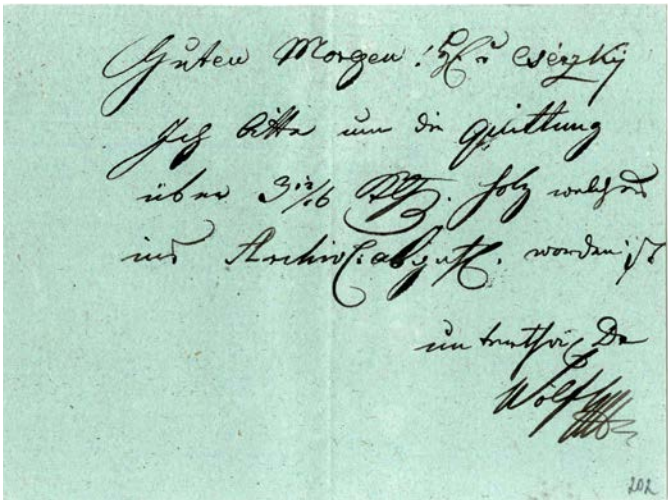
PÊLE-MÊLE

„KRÁTKE TEXTOVÉ SPRÁVY“ ARCHIVÁROV LEDNICKÉHO PANSTVA (1822 – 1844)

Archívne dokumenty, ktoré by dokumentovali osobný a zároveň i pracovný život archivárov, sú prinajmenšom do roku 1848 vzácne. Jednotliviny sa len náhodne zachovali medzi zvyškami úradnej agendy správcov archívu. Nemusia byť nevyhnutne zábavné, či naopak dramatické, ako napríklad osudy archivára Spišskej stolice Augustína Raisza.[1] No i tak dúfame, že tieto vzácne zachované momentky z vcelku pokojného, a azda i trochu smutného života dvoch archivárov Lednického panstva, Jána Baluďanského a Andreja Čerského, ktorí pôsobili v archíve v kaštieli v Lednických Rovniach v rokoch 1822 – 1844, nás môžu aj dnes aspoň trochu zaujať. V príspevku vychádzame z korešpondencie, presnejšie z akýchsi „krátkych textových správ“, písaných na malé ústrižky papiera (napr. obr. 1)[2] a konceptov správ o usporadúvaní archívu. Prvý list sa týka poškodenia dokumentu a snahy o jeho opravu. Druhý dokument vysvetľuje práceneschopnosť archivára pre boľavé zuby. Oba dokumenty sme zasadili do širšieho kontextu.

Stručne o archíve Lednického panstva[3]

Najstaršia známa zmienka o archívnej miestnosti sa nachádza v ohodnotení Lednického panstva z roku 1754,[4] ktoré opisuje aj priestory hradu Lednica po jeho oprave v roku 1746. V tom čase sa písomnosti uchovávali v uzamykateľnej a zapečatenej miestnosti na prvom poschodí horného hradu.[5]

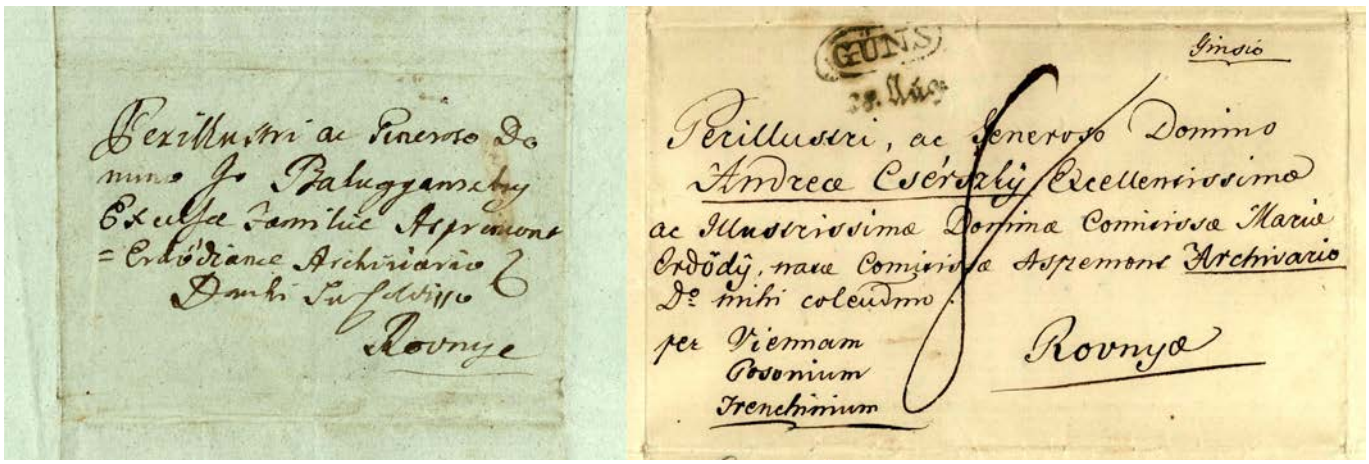
1. Pripomienka archivárovi Andrejovi Čerskému, aby zaplatil za dodávku dreva pre archív z roku 1829.

Najstaršia dodnes zachovaná archívna pomôcka pôvodcu, ktorá dokladá azda úplne prvé systematické usporiadanie celého archívu, vznikla najskôr v roku 1785.[6] Kedy presne bol archív z hradu presťahovaný do kaštieľa v Lednických Rovniach zatiaľ nemožno jednoznačne určiť, no v čase, keď v ňom pôsobili naši dvaja archivári, tu už jestvoval a podliehal pod správu ústredného archívu rodu Aspremont-Erdődi, ktorý sídlil v zámku v rakúskom mestečku Kohfidisch.[7]

Krátke predstavenie dvoch archivárov Lednického panstva

Ján Baluďanský (*Balugyanszky*), ktorého meno Andrej Čerský zásadne zapisoval v skomolenom tvare Baloťanský (*Balotyanszky*), a i sám Baluďanský sa takto z nejasných príčin sám podpisoval, mal svoje korene v Zemplínskej stolici (Vyšná alebo Nižná Olšava). Narodil sa okolo roku 1758 na zatiaľ nezistenom mieste. Zomrel ako vdovec vo veku 78 rokov a bol pochovaný 4. októbra 1836 v Lednických Rov-

[1] CHALUPECKÝ, Ivan. Spišský archivár Augustín Raisz 1786 – 1844. In *Slovenská archivistika*, 1990, roč. 15, č. 2, s. 56-64.
[2] MV SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči (ďalej ŠAZA-By), Panstvo v Lednici (ďalej PL), i. č. 552, šk. 93, č. 26, pag. 202r, 14,4 x 10,8 cm.
[3] Presnejšie by sme mali hovoriť o archívoch rodového archívu – *Archivum* (často i *tabularium*) *excelsae familiae Rákoczyano-Aspremontiano-Erdödyanae*. Všeobecnejšie ku klasifikácii pozri SEDLÁK, František. Vývoj a ochrana rodových archívov. In *Slovenská archivistika*, 1984, roč. 19, č. 2, s. 19-34; a tiež jeho prácu K základným otázkam archívnych fondov rodov a panstiev. Časť I. In *Slovenská archivistika*, 1966, roč. 1, č. 1, s. 73-97.
[4] Magyar nemzeti levéltár, Urbarialia et Conscriptiones, E 156a, Fasc. 87, no. 19, s. 2 – [online] [cit. 2018-07-13] <https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/view/hu_mnl_ol_e156_a_fasc087_no019/?document=1&pg=1&bbox=24%2C-2652%2C2263%2C-1555>.
[5] Ref. 4: ... *ac inde ad cameram diversarum rerum archivariarum aeque firmam, et obsigillatam.* Porovnaj KOČIŠ, Jozef. *Od Čachtíc po Strečno*. Martin : Osveta, 1989, s. 97.
[6] ŠAZA-By, PL, i. č. 551, šk. 93. Najmladší dokument zaevidovaný v tomto elenchu pochádza z 11. 8. 1785 – pozri s. 127. Elench nie je priamo signovaný zostavovateľom a nie je ani datovaný.
[7] Burgenland, asi 34 km juho-juhozápadne od Kőszegu.

2. Ukážky poštových obálok, adresovaných našim archivárom. Na obálke vpravo vidíme odtlačok pečiatky poštového úradu v pohraničnom maďarskom meste Kőszeg (nem. Güns, slov. Kysak), ktorý naznačoval, že prichádza pošta z ústrednej správy majetkov z rakúskeho mestečka Kohfidisch.

niach.[8] Pred príchodom na Lednické panstvo mohol pôsobiť na Makovickom panstve, ktoré patrilo tiež Aspremontovcom. A tak je celkom možné, že matrika farnosti v Zborove, ktorý bol aj sídlom jedného z dištriktov Makovického panstva, zaznamenala pokrstenie jeho syna Félixa Norberta dňa 23. mája 1811. V tom prípade by jeho manželkou bola Anna Kosacká (*Koszacky*).[9] V Lednických Rovniach sa ako archivár panstva prvý raz spomína 25. októbra 1822.

Andrej Čerský (*Csérszky de Vissnitze*) má podľa predikátu svoje korene v ukrajinskej dedine Vyžnycja (ukr. Вижниця),[10] ktorá bola v rokoch 1774 – 1918 súčasťou habsburskej monarchie. Miesto ani čas jeho narodenia sa zatiaľ nepodarilo určiť. Bol však asi o dvadsať rokov mladší než jeho kolega. Na Lednickom panstve pôsobil najskôr ako perceptor a prvýkrát sa vo funkcii archivára spomína 30. augusta 1823 (*Andreas Csérszky, emeritus dominii Lednicz perceptor, actu vero archivarius*). Andrej Čerský nadviazal na usporiadanie archívu z roku 1785 a významne ovplyvnil štruktúru archívu, ktorej časť sa dodnes uchovala ako tzv. Čerského *usporiadanie*.[11] Najskôr býval v Lednických Rovniach, no asi v roku 1824 sa presťahoval do Prečínskej Lehoty.[12] Andrejovi Čerskému a jeho manželke Anne Erdélyiovej sa tu narodili dve deti. Dcéra Jana Terézia (1822) a syn Ladislav Štefan (1824).[13] Archivár Čerský dbal, zdá sa, najmä na jazykové vzdelanie svojich detí, čo dokladá podrobný rozvrh hodín domáceho samoštúdia

3. Ján Baluďanský sa v roku 1822 stal krstným otcom prvého dieťaťa Andreja Čerského.

[8] ŠAZA-By, Zbierka cirkevných matrík (ďalej ZCM), Lednické Rovne, i. č. 443 – [online] [cit. 2018-07-13] <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9RQJ-RD7?i=212&cc=1554443>.

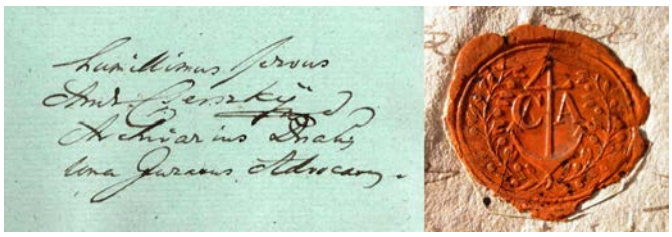
[9] MV SR, Štátny archív v Prešove, ZCM, Zborov, i. č. 1527 – [online] [cit. 2018-07-13] <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-69P3-5TQ?i=595&cc=1554443>; okrem toho v zborovských matrikách z tohto obdobia nachádzame aj záznam o úmrtí Jána Goberta Aspremonta, ktorý bol pochovaný v krypte v Lednických Rovniach, tu zapísaný k 16. 10. 1819 – [online] [cit. 2018-07-13] <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-69P3-RMJ?i=214&wc=9PQ8-ZNL%3A1076 54301%2C107654202%2C107710501%2C1161484302&cc=1554443>. Prvé zmienky o oboch archivároch sa objavujú práve po úmrtí J. G. Aspremonta, ktorým rod vlastne vymrel po meči. Špekulácia, že sa Ján Baluďanský presťahoval zo Zborova do Lednických Rovní už ako vdovec len so synom, sa zatiaľ nepotvrdila.

[10] Nachádza sa na brehu rieky Čeremoš, dnes Černivecká oblasť.

[11] *Edícia sprievodcov po štátnych archívoch na Slovensku 11 : Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka v Bytči.* Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, 1965, s. 29-30.

[12] Dnes súčasť obce Lednické Rovne. Ani jeden z archivárov nie je zapísaný v súpisoch šľachty Trenčianskej stolice.

[13] Jana Terézia (20. 12. 1822, L. Rovne) – Ref. 8 – [online] [cit. 2018-07-13] <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GRQJ-G87?i=55&cc=1554443>; Ladislav Štefan (21. 11. 1824, P. Lehota) – Ref. 8 – [online] [cit. 2018-07-13] <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GRQJ-GWF?i=60&cc=1554443>.

4. Podpis a pečať archivára Andreja Čerského

z roku 1836 pre Ladislava a Janu, rozdelený na činnosti dopoludnia a popoludní.[14] Andrej Čerský sa aj sám zdokonaľoval a pred rokom 1837 zložil skúšku z advokácie, čo príležitostne používal v rámci svojho podpisu *archivarius dominalis et juratus advocatus*.[15]

Poškodenie a oprava dokumentu (1832)[16]

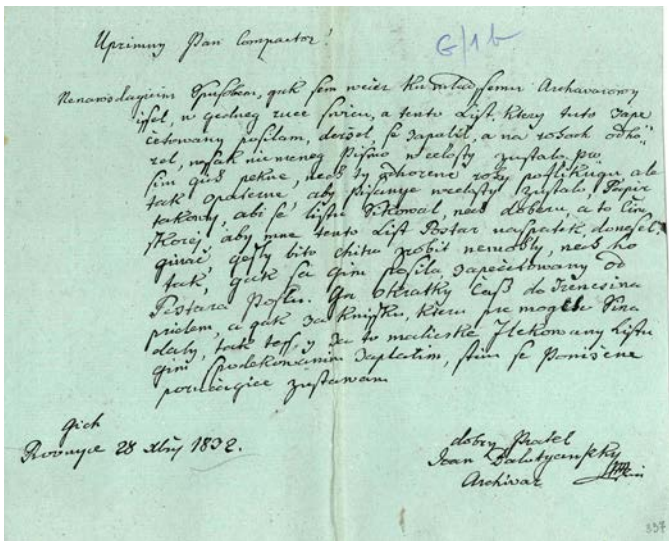
Uprimny pan compactor!

Nenawzdelagicim spusobem, gak sem wečer ku mladšemu archavarowy išel, w gedneg ruce swicu, a tento list, ktery tuto zapečetowany posilam, deržel, se zapalil a na rohoch odhorel, wšak nicmeneg pismo w celosty zustalo. Prosim gich pekne, nech ty odhorene rohy poflikugu, ale tak opaterne, abi se listu šikowal, nech doberu a to čim skorej, aby mne tento list postar naspatek donesel. Ginač, gesly bi to chitro zrobit nemohly, nech ho tak, gak sa gim posila, zapečetowany od postara poslu. Ga o kratky čas do Trencsina pridem, a gak za knišku, kteru pre mogeho sina daly, tak teš y za to malicske flekowany listu gim s podekowanim zaplatim. S tim se ponižene poručagice zustawam.

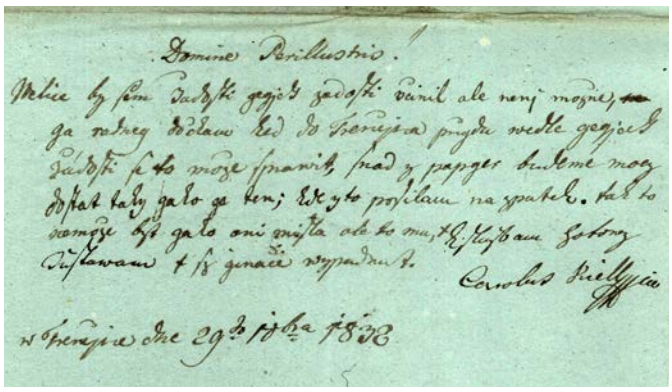
Rovnyae 28. Decembris 1832

Gich dobry pratel

Joan Balotyanszky, archivar m. p.

5. List archivára Jána Baluďanského trenčianskemu knihárovi so žiadosťou o opravu poškodeného dokumentu z roku 1832

6. Odpoveď Karola Kiella, trenčianskeho kníhviazača o oprave poškodeného dokumentu

List nepotrebuje ďalší komentár. Keďže sa už v súčasnosti v archívoch s otvoreným ohňom nepracuje, môžeme poznamenať, že dnes by sa to už nemohlo stať. Avšak tento list predsa len obsahuje zaujímavú formuláciu: *gak sem wečer ku mladšemu archavarowy išel*, z ktorej nepriamo vyplýva, že udalosť sa stala priamo v kaštieli a že každý z archivárov asi sedel v inej miestnosti.[17] Prívlastok mladší archivár, ktorým nepriamo označil Baluďanský Čerského, nesúvisí s hierarchiou aparátu panstva. Nikde sa nestretávame s rozlíšením starší a mladší archivár. Spojenie vyjadruje len generačný rozdiel.

Rovnako zrozumiteľná je aj odpoveď trenčianskeho knihára (kníhviazača) Karola Kiella, ktorú napísal na dorzum archivárovho listu:

Domine perillustris!

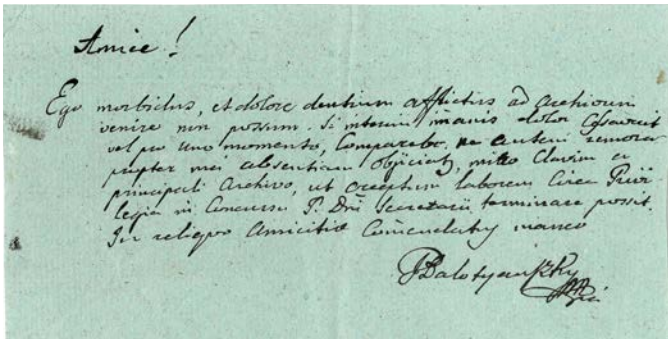
Welice by sem žadosti gegjch zadosti včinil, ale nenj možne. Ga radneg dočkam, ked do Trenčjna pugdu, wedle gegjech žádodosti se to može sprawit, snad y papger budeme mocy dostat taky, gako ge ten; kde y to posilam na zpatek. Tak to nemože byt gako oni misla, ale to musy ginače wypadnut. K slusbam hotowy zustawam

Carolus Kiell m. p.

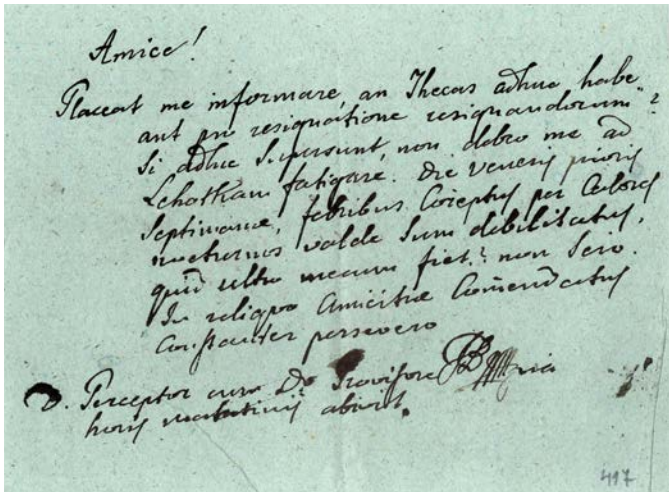
w Trencsine, dne 29. Decembra 1832

Knihár (kníhviazač) Karol Kiell pracoval vo svojej trenčianskej dielni v rokoch 1824 – 1846 a jeho väzby s použitím techniky mramorovania sa v hojnom počte zachovali v archíve Trenčianskej stoli-

[14] ŠAZA-By, PL, i. č. 552, šk. 94, č. 58, pag. 55r, a tiež č. 66.
[15] Jediný odtlačok jeho pečate pozri PL, šk. 94, č. 64, p. 123r.
[16] ŠAZA-By, PL, i. č. 552, šk. 93, v č. 39, fol. 337r-v.
[17] Inak by sa musel 74-ročný J. Baluďanský vydať s dokumentom a sviečkou v ruke z Lednických Rovní do Prečínskej Lehoty.

7. Správa J. Baluďanského A. Čerského, že pre bolesť zubov nepríde do archívu

8. Ďalšia správa o zlom zdravotnom stave J. Baluďanského

ce, ktorá dielňu Kiellovcov, založenú v roku 1799, uprednostňovala pred ostanými knihárskymi majstrami v Trenčíne.[18] Predmetom opravy bolo „fľakovanie“, teda podlepenie už hotovým papierom s istým presahom, ktorý by nahradil odhorené rohy poskladaného dokumentu. Reštaurátorská technika priamym doplnením chýbajúcich častí dokumentu papierovinou, ako ju poznáme aj z našich archívov, v tomto prípade azda ešte nebola aktuálna.

Bolesť zubov – príčina práceneschopnosti (1833)

Správa Jána Baluďanského adresovaná Andrejovi Čerskému nie je priamo datovaná, no nachádza sa vo fascikli písomností z roku 1833, keď už mal Baluďanský približne 75 rokov. Upozornil kolegu, že k jeho nie celkom dobrému zdravotnému stavu ho zasiahla aj nesmierna bolesť zubov, a preto nemôže prísť do archívu. Ubezpečil ho však, že ak by bolesť čo len na chvíľu ustúpila, do archívu príde. Oznámil mu, že (po poslovi vyslanému so správou do Prečínskej Lehoty) posiela kľúče od archívu, aby mohol dokončiť aktuálnu (a azda i súrnu) úlohu, na ktorej obaja archivári práve pracovali pre tajomníka panstva.[19]

Amice!

Ego morbidus, et dolore dentium afflictus ad archivum venire non possum. Si interim immanis dolor cessaverit, vel pro uno momento, comparebo. Ne autem remora propter mei absentiam obiiciatur, mitto clavim a principali archivo, ut occeptum laborem circa privilegia in concursu perillustri domini secretarii terminare possit. In reliquo amicitiae commendatus maneo.

Balotyanszky m. p.

(In tergo) Perillustri domino Andreae Csérszky. Pr(ecsin) Lehotkae.

Asi z toho istého obdobia nachádzame skrytú otázku či ponosu na zdravotný stav aj v ďalšej krátkej správe Jána Baluďanského (asi tiež z roku 1833). Najskôr sa (Čerského) pýtal, či už je hotový s materiálom v schránkach (*theca*), a ak by aj nie, priamo mu oznámil, aby ho neunúval chodiť do Prečínskej Lehoty, pretože minulý týždeň v piatok ho zachvátili horúčky a kvôli nočným bolestiam je veľmi zoslabnutý. Celkovo nevie, čo sa s ním deje:[20]

Amice!

Placet me informare, an thecas adhuc habeant pro resignatione resignandorum? Si adhuc supersunt, non debeo me ad Lehotkam fatigare. Die Veneris prioris septimanae, febribus correptus per dolores nocturnos valde sum debilisatus. Quid ultro mecum fiet? Non scio. In reliquo amicitiae commendatus constanter persevero.

J. B. m. p.

Dominus perceptor cum domino provisore horis matutinis obiecit.

Zo znenia správ necítiť hierachický vzťah a ani v iných zachovaných dokumentoch ho nevieme priamo („úradne“) či nepriamo určiť. Zdá sa, že napriek vekovému rozdielu bol ich vzájomný vzťah kolegiálny, možno i priateľský. Dokonca v zachovanom koncepte správy o archívnych prácach z 31.

[18] Podrobnejší pohľad na knihárske dielne v Trenčíne pozri MARTINICKÝ, Miroslav. *Najstaršie zachované archívne manipulácie súdnych písomností z rokov 1761 a 1786 v kontexte dejín archívu Trenčianskej stolice*. [Rigorózna práca]. Bratislava : FF UK, 2015, s. 55-60 – dostupné online, trvalý odkaz – Centrálny register záverečných prác: [online] [cit. 2018-07-13] <//opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=4A220BA9C567A84919053DD1351D>.

[19] ŠAZA-By, PL, i. č. 552, šk. 93, č. 45, pag. 418r-v. 19 x 11,8 cm.

[20] ŠAZA-By, PL, i. č. 552, šk. 93, č. 45, pag. 417r. 14 x 10,5 cm.

októbra 1836, ktoré A. Čerský zasielal do ústredného archívu v mestečku Kohfidisch, vcelku neformálne spomenul Jána Baluďanského len krstným menom: *ad aliqua nefors scripta dominalia, Joanni post sepulturam, pervestigatum*. V tejto správe opísal prevzatie dokumentov po zosnulom kolegovi od jeho syna (Félixa Baluďanského).[21]

Ukončenie pracovného pomeru Andreja Čerského zo zdravotných dôvodov v roku 1844

Zachované koncepty podrobných ročných správ činnosti A. Čerského sú veľmi cenným (a dosiaľ podrobnejšie nespracovaným) zdrojom informácií o dejinách archívu Lednického panstva. Najmä ich záverečná časť (*ad intrinsecum archivi laborem*) veľmi podrobne zachytáva práve usporadúvané časti materiálu. Posledné tri správy z jari 1844 sú však skôr listami, ktoré čiastočne objasňujú záverečné obdobie jeho funkcie archivára.

Listom z 11. marca 1844[22] informoval ústrednú správu, že vykonal jej nariadenie na vyčlenenie účtovných a hospodárskych písomností (*ad segreganda acta archivi rationistica et oeconomica*), ktoré sa týkali správy panstiev na území Uhorska v celkovom objeme 112 debien (*Thecas et respective Loculos*), pozostávajúcich zo 623 fasciklov materiálu. Na ich prevoz požadoval štyri vozy a sprievod panských drábov. Prvýkrát tu spomenul svoju slabosť pľúc, ktorá podľa názoru lednického lekára pochádzala z dlhodobého pobytu v miestnostiach.[23] Dnes by sme povedali, že zdravotné problémy spôsobilo sedavé zamestnanie v nevyhovujúcom prašnom prostredí. Odporučil, aby za neho našli náhradníka, mladého človeka, ktorý by mal počítať s tým, že výsledky jeho práce budú zjavné až po desaťročí a že touto prácou ohrozí svoje zdravie.[24] On sám sa svojho úradu vzdával nielen zo zdravotných, ale aj rodinných dôvodov a mal v úmysle presťahovať sa k svojej dcére.[25] V ďalšej správe z 25. marca 1844 oznamoval, že presun materiálu uskutoční po Veľkej noci (7. apríl 1844).[26]

9. Jednou zo slabostí úradníctva je vyzdobovanie marginálií viac či menej dôležitých písomností rôznymi kresbičkami. A tak ani medzi písomnosťami archivára Andreja Čerského nemohol chýbať aspoň jeden pseudoportrét. (ŠAZA-By, PL, i. č. 552, šk. 94, č. 56, p. 37)

Koncept vôbec poslednej správy Andreja Čerského z 25. mája 1844 bol napísaný už v rakúskom mestečku Kohfidisch v nemeckom jazyku. Delimitácie archívneho materiálu z Lednických Rovní, kde prežil viac než 20 rokov, sa teda zúčastnil osobne. V liste sa opäť odvolal na odporúčanie lednického lekára a zo zdravotných dôvodov, uvedených v predchádzajúcej správe, ku ktorým sa cestou pridali aj iné neduhy, vo veku asi 70 rokov rezignoval na svoj úrad archivára a odsťahoval sa k svojej dcére na Moravu.[27]

Miroslav Martinický
Štátny archív v Žiline

[21] ŠAZA-By, PL, i. č. 552, šk. 94, č. 59, pag. 81r.
[22] ŠAZA-By, PL, i. č. 552, šk. 94, č. 76, pag. 417r.
[23] *quod ego post pulmonalem infirmitatem /: ad quam confusus meus status multum conferebat :/ in continuo cubicularem vitam agens, cohaerenter etiam ad opinionem medicorum, diu durabilis non habeam, et ideo de tempore esse videtur.*
[24] *Id pro futuro projectando, ut officium hoc archivariatus, per modum capitulationis omni circius decennio per alium individuum administretur, ne unus idemque homo, societati humanae, cum periculo sanitatis pro toto vitae tempore eripiatur, qui tamen memoriter nunquam sed semper e scriptis laborare debetur, quae juxta indices et registria, ac elenchos junior etiam archivarius conquirere potest.*
[25] *Ego ipsemet ab alio officio haud alienus essem, non solum causa valetudinis, sed etiam ideo, ut propriam meam existentiam /: ratione cuius adhuc semel petitionem meam reitero :/, porro etiam retineren, taliterque et filiae penes me caput reclinaturae consulerem, quae secus in partibus futurae habitationis meae ad capessendum, quale se obtulerit, servitium adstringentur cum dolore et resensu nostro.*
[26] ŠAZA-By, PL, šk. 94, i. č. 552, č. 76, pag. 412v.
[27] ŠAZA-By, PL, šk. 94, i. č. 552, č. 76, pag. 413r. Za pomoc s týmto viacnásobne upravovaným konceptom v nemeckom jazyku ďakujem kolegyni PhDr. Márii Weinbergerovej.

MISSION COMPLETED: ŠPIONÁŽ AD 2018

Aj napriek tomu, že som vlastne ani jeden z filmov o slávnom agentovi 007 nedokázala pozerať od začiatku až do konca a z jeho príbehov mi najviac imponoval rýchly Aston Martin a suché Martini (snáď s výnimkou Seana Conneryho), zahrať sa na skutočného špióna ma predsa len vždy lákalo. Dopredu prešpekulovaná infiltrácia do zdanlivo uzavretej komunity, preniknutie až do jej útrob, dešifrovanie vzorcov správania a napísanie výstižnej správy prísne tajným nadriadeným pôsobí ako plán vystrihnutý z Príručky mladých svišťov, ktorá bude mať pre mňa už navždy príchuť detstva.

Nedávno som si svoje skromné detské želanie tak trochu splnila. Už niekoľko rokov sa, pre mňa prekvapivo zatiaľ aj úspešne, hrám na historičku a ako takej mi práca detektíva nie je až tak cudzia, avšak špionáž predstavuje predsa len inú ligu. Prvýkrát som sa na archívne dni chcela dostať už minulý rok. Pozvanie od spriatelených archivárov ma potešilo aj motivovalo, avšak v inkriminovanom čase som sa v rafinovanom prestrojení vedkyne zdržiavala v chorvátskej Pule. AD 2018 sa mi tak stali osudnými a cestu do Spišskej Novej Vsi som si už nemohla nechať ujsť.

Keďže patrím k pomerne častým návštevníkom archívov naprieč Slovenskom, sotva by sa mi podarilo prísť v úplnom utajení a ostať inkognito celé 3 dni. Maskovanie à la inšpektor Clouseau by bolo len mrhaním času a potenciálu. Práve naopak, miera infiltrácie a dôveryhodnosti prostredníctvom mnohých známostí sa u vytipovaných „objektov O“ zvyšovala priam exponenciálne. Šikovnosť dvojitých agentov spočíva práve v tom, že žiadna strana sa necíti byť nimi sledovaná, či nebodaj ohrozená.

Prekríženie spriatelených, hoci miestami pre mňa nepochopiteľne paralelných, vesmírov – archivárskeho a historického – ma priviedlo k všeobecnému záveru, že v počte pravidelných stretnutí vedú archivári priam hokejovým výsledkom 5:1 (SSA:SHS) a evidentne ich to spoločensky stále baví. O pretancovaných večeroch kolovali legendy a aj tento rok parket zíval prázdnotou len minimálne. O vynikajúcich spoločníkov z archívnych radov skutočne nie je núdza, a to doslova na všetkých úrovniach – národnej, štátnej, mestskej i špecializovanej. Málokto dokáže zlomiť moje netanečné odhodlanie, ale jednému košickému maratóncovi sa to napokon podarilo. Miestami som až ľutovala svoju predchádzajúcu tvrdohlavosť, ako aj to, že som sa nenechala viac inšpirovať a neosvojila si špionážne stratégie slávnejšej kolegyne Mata Hari.

Bonvivánsky začiatok správy by mohol navodiť zdanie, že AD sú len akousi 3-dňovou archivárskou párty (oxymoron?). V skutočnosti ide predsa aj o niečo viac „napáchnuté“ remeslom. Tento rok bol priestor na konferenčné príspevky o čosi skrátený, keďže si členovia SSA volili novú vrchnosť a valne sa zhromažďovali. S ohľadom na svoju druhú identitu musím s potešením konštatovať, že nová predsedníčka je zároveň aj „cechovým demiurgom“ medzi historikmi a archivármi, čím len nahráva do karát (nielen) mojej teórii o nevyhnutnosti vzájomnej symbiózy. Či sa to niekomu páči alebo nie, historici bez archivárov nebudú nikdy robiť svoju prácu poriadne. Vajíčkovo-slepačiu polemiku je v tomto prípade efektívnejšie prenechať dejinám a spolupracovať. Tak trochu aj z tohto dôvodu som sa ochotne nechala naverbovať na špionážnu misiu s krycím označením AD 2018.

Nosnou témou tohtoročných archívnych dní bolo kultúrne dedičstvo v archívnych dokumentoch. Dozvedela som sa, že tento pojem sa dá ohýbať skutočne rôznymi spôsobmi a archívy neraz obsahujú aj neočakávané. Priam v nemom úžase som sledovala prezentáciu o archívnej pedagogike v Maďarskom národnom archíve. Predstava denného tábora v depotoch už nikdy nebude nočnou morou ani synonymom potenciálnej nudy. Je skvelé, keď sa deti nemusia s vypätím síl hrať na rýchle šípy či troch pátračov, aby sa dozvedeli, čo sa skrýva v útrobách archívnych budov (ak sa vôbec dozvedia o ich existencii), ale sú priamo pozývané, aby na vlastnej koži zažili fascinujúcu expedíciu minulosťou.

Okrem iného som obohatila svoju slovnú zásobu o pojem „pedel“, zistila, že máme aj archív zameraný na ochranu prírody a jaskyniarstva, uvedomila som si, že do SNG sa dá zájsť nielen na výstavu či deci vína do príjemnej kaviarne, aj že svet železníc nemusí byť striktne mužskou záležitosťou. Prehľad rôznych vzácnych archiválií a fondov ako na dlani je často na nezaplatenie. Čo viac si historik môže priať. Stále mi však v hlave vŕta otázka, či je to tak zaujímavé aj pre archivárov samotných. Nepochybne platí ono povestné *Repetitio est mater studiorum*, ale nemôžem sa zbaviť dojmu, že v mnohých prípadoch dominovala stratégia ľahšieho odporu a opätovného odkrútenia si povinnej jazdy. A to je škoda, pretože archivári

majú rozhodne čo ponúknuť a archívne dni by sa mohli/mali stať výkladnou skriňou SSA aj po obsahovej stránke. Zlepšenie kondície v tejto disciplíne by rovnako neublížilo ani historikom na Zjazdoch SHS, aby sa im v cieľovej rovinke zbytočne nezvyšoval kyslíkový dlh.

Oveľa príjemnejšou spoločnou črtou výjazdov historikov aj archivárov sú prehliadky a exkurzie. Nadšenec sa často dostane na miesta, kam by inak možno ani nezavítal, navyše ho väčšinou sprevádzajú aj spriaznené fundované duše. Už len samotné priestory Reduty, v ktorých sa celé tohtoročné AD 2018 konali, boli veľkým zážitkom, ktorý umocnila neodolateľná vôňa z neďalekej pražiarne kávy. Ideálna vzpruha pre vytrvalcov, ktorí si prvý deň po skončení oficiálneho programu nenechali ujsť prehliadku historického centra Spišskej Novej Vsi. Aj napriek hladu a únave viacerých odpadlíkov vraj kostolná veža uniesla rekordný počet návštevníkov, nehovoriac už o príme v hustote archivárov a infiltrovaných historikov na m^2.

Počas druhého dňa som sa ako profesionálny špión (a verný nadšenec humoru Otmara Gergelyiho) krvopotne zapodievala nevyhnutnosťou bilokácie, keďže v programe boli ponúknuté hneď dve zaujímavé exkurzie. Nakoniec som musela rezignovať na neriešiteľnosť tohto problému a strategicky som si zvolila cestu do archívu v Spišskej Kapitule. Priznávam, zlákala ma prehliadka dovtedy nenavštíveného archívu, moje bádateľské súcno sa vo mne predsa len ťažko zapiera. Svoju voľbu som neoľutovala. Konferenčná a archívna turistika, prirodzene ako pridaná hodnota k práci a nie jej náhrada, by sa skutočne mohli stať špecifickým odvetvím cestovného ruchu. Vytvorenie ponukového balíčka „Kam po výskume“ by nemuselo byť márnym start up-om.

Zavŕšením posledného bodu programu archívnych dní sa pomaly, ale iste, skončila aj moja plánovaná špionážna misia. Keďže mi bol vždy bližší Johnny English ako legendárny James Bond, je na čase ísť s pravdou von. Agentsky netradične, no atkinsonovsky symptomaticky, som sa sama rozhodla odtajniť svoju identitu. Aby ste na odhalenie totožnosti dôverného informátora, ktorému bolo medzi Vami veľmi príjemne, nemuseli čakať watergatsky dlho.

Michala Lônčíková
Katedra všeobecných dejín Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave

Foto: Pavel Sůra